

БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ

№ БЕРЕЗЕНЬ 3—4
КВІТЕНЬ

ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ ЖУРНАЛ ЦК КП(б)У

ДРУГИЙ РІК ВИДАННЯ

З М І С Т

Стор.	Стор.		
Л. Каганович — Економічний і політичний стан України та наші завдання	3	марксистську идеологию (наші философские разногласия).	65
С. Власенко — Попередні підсумки перевиборів Рад	18	Л. Гуревич — Чим своєрідна китайська революція	83
Пальчиківський — Державний бюджет України та його місце в єдиному бюджету СРСР.	32	С. Вітик — Українська контр-революційна еміграція.	98
Л. Бенчин — Капітальне будівництво промисловости України	46	В. Бендеровський — Защита ленинизма... механизмом	113
А. Столяров — Об одном участке „внутреннего фронта“ борьбы за		КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ:	
		Анат. Машкин — Вапліте — Вільна Академія пролетарської літератури. — Альманах першій.	134

[335 . 5 к -| 329 . 14 к]

Л. Каганович.

Економічний і політичний стан України та наші завдання*).

І. Економічний стан Радянської України.

Сприятливі фактори останнього періоду. Зріст вироблення засобів виробництва.

Роботу всієї партії протягом останнього періоду (останні 3—4 місяці) взагалі провадилося в сприятливих ділових обставинах. Об'єктивні фактори, що впливали на цю роботу, взагалі були також порівнюючи сприятливі. Перше, це — сприятлива економічна кон'юнктура, краща, порівнюючи з весняними господарськими труднощами. Другий фактор, це — підвищення політичної активності мас і певне поліпшення настроїв робітничих мас, порівнюючи з весною і серединою літа м. р. Третє, це — перехід нашої партії від дискусійної лихоманки, що завершилася партійною конференцією, до сталих і працівничих настроїв серед партії. Ці три об'єктивні фактори, безумовно, позитивно відбилися на роботі всієї партії і зокрема на роботі Політбюра ЦК.

В галузі економіки ми маємо значні досягнення. Я не наводитиму великої кількості цифер. Цього року, закінчуючи відбудовний період в нашій промисловості, ми вже досягаємо довійськових розмірів продукції. В різних галузях цей відсоток коливається, іноді перевищує довійський рівень, а іноді не доходить до нього, але середній відсоток в усій промисловості становить вже 98% довійської продукції. В поточному 1926/27 році за планом нашої промисловості ми, порівнюючи з минулим роком, збільшимо загальну продукцію на 20%. Це що до всієї державної промисловості. Коли ж візьмемо зокрема державну промисловість загальносоюзну і державну промисловість, що нею безпосередньо відає український уряд, то побачимо, що в той час, як перша зростає на 14%, друга

*) З доповіді тов. Л. Кагановича на останньому пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У.

збільшує свою продукцію на 29⁰/₀, а місцева навіть на 30⁰/₀. Як бачимо темп піднесення нашої республіканської промисловости трохи швидчій, ніж загальносоюзної.

Коли взяти основну справу, що цікавить нас в першу чергу, при тому, як ми говоримо про виконання вирішень XIV з'їзду,— справу про вироблення засобів виробництва, то в 1926/27 році ми маємо більший зріст промисловости групи „а“, цеб-то промисловости, що виробляє засоби виробництва, і менший зріст промисловости групи „б“ цеб-то промисловости споживчої. Зріст великої промисловости становить 24⁰/₀, зріст же промисловости, що виробляє речі широкого вжитку, становить 23⁰/₀. Коли розглянемо іншу, не менш важливу для нас справу про те, яке існує співвідношення між соціалістичним господарством і приватно-капіталістичним в затвердженому на 1926/27 р. плані розвитку промисловости, то ми матимемо такі цифри: коли взяти продукцію 1925/26 року за 100⁰/₀, то в 1926/27 році приватна промисловість становить тільки 92⁰/₀, тоді як державна промисловість підвищується до 105⁰/₀, а кооперативна — до 104,9⁰/₀. Як бачимо, приватна промисловість знижується, а державна й кооперативна зростає. Всі ці позитивні досягнення є, розуміється, результатом великих капітальних вкладів в будівництво нашої промисловости. Цього року капітальних витрат передбачається зробити на 31⁰/₀ більше, ніж минулого року. Між іншим, тут ми маємо відсоток, що перевищує загальносоюзну середню. Загальносоюзна середня — 17⁰/₀, всеукраїнська — 31⁰/₀. Характер капітальних витрат різко змінюється. Коли минулого року капітальний ремонт займав найбільше місце серед загальних видатків на капітальні витрати, то цього року за визначеним планом головну масу капітальних витрат призначається на серйозне переустаткування й поширення підприємств. Це свідчить про справжній рух вперед соціалістичних елементів народнього господарства. Тут вже не латання старих дірок, це — справжнє нове будівництво, переустаткування, поширення великого виробництва. І це є особливо важливим — основну масу капітальних витрат призначається на важку велику індустрію.

Цього року ми маємо збільшення загальної кількості робітників на Україні, приблизно, на 38.000 чоловіка. Це свідчить про дальший зріст і консолідацію робітничої класи.

Вугіль, метал і машинобудівництво.

Основну увагу наш ЦК і радянські органи — РНК, УЕР, — зосереджували на великій індустрії. Галузі великої промисловости, що є на Україні, становлять важливе й основне місце в великій інду-

стрії всього Союзу. Це вугільна, металургійна промисловість та машинобудівництво. Цілком зрозуміло, що ЦК партії і місцеві парт-організації на ці галузі звертали найбільшу увагу. Ми можемо сказати, що в галузі вугільно-паливної промисловости, яка займає й ще довгий час займатиме одне з найголовніших місць в нашій народній господарстві, ми маємо значні й серйозні досягнення. Ці досягнення полягають і в кількісному зрості самої продукції, що вже цього року доходить довійськового рівня, і в раціоналізації та в поліпшенні самого виробництва. Що до цього наші місцеві парт-організації,—головним чином, ті округи, що в них зосереджена вугільна промисловість,—проробили значну роботу. Я казав на пленумі ЦК, що коли б наші місцеві парт-організації не звертали стільки уваги на підтримку вугільної промисловости, ми б не досягли таких успіхів. Прослухавши доповідь Донвугля, ЦК це підкреслив, закликаючи наші парт-організації продовжувати роботу в цьому напрямку.

Особливо треба відзначити раціоналізацію в вугільній промисловості. Безперечно, не можна сказати, що тут вже зроблено все потрібне. Зокрема, проблема собівартости вугля, як і проблема собівартости низки інших продукцій, все ще є основною проблемою, яка потребує від нас максимуму уваги.

Крім вугільної промисловости, особливу увагу ЦК звертав на металургію. Як відомо, нашу металургію за період громадянської війни було пошкоджено найбільше. Ми в значній мірі її відбудували, але, порівнюючи з іншими галузями промисловости, зокрема порівнюючи з вугільною й нафтовою, вона ще відстає. Отже потреби на метал зростають. Наше основне завдання в цій галузі—переустаткування нашої металургії, оновлення основних капіталів, особливо що до доменних та мартеновських печей.

Справа ця важлива не тільки з погляду нашої української промисловости, вона важлива й з погляду загальносоюзного, бо без відповідного асигнування загрожує небезпека того, що доменні печі почнуть псуватися, чим руйнуватимуть загальносоюзний план розвитку металургії. Без передбаченого зарані плану ми ризикуємо зірвати все наше будівництво. Треба сказати, що нам пощастило дечого досягти. Можливо, що порівнюючи з асигнуваннями на метал, які визначені планом, ці асигнування буде збільшено. В усякому разі, ми повинні добиватися того, щоб не було повторення торішніх помилок, коли за планом визначалося одну цифру, а в процесі роботи її зменшували. Треба добитися, щоб те, що визначено цього року, було цілком виконано.

Переходячи до питання машинобудівництва, треба сказати, що це — одне з найболючіших місць нашої української промисловости.

Ми повинні це сказати з усією одвертістю. Ми маємо значні досягнення в галузі вугільної промисловости, в галузі металургії, але що до машинобудівництва ми цим похвалитися не можемо. Безперечно, порівнюючи з тим, що ми мали кілька років тому, ми маємо низку досягнень що до кількості, але ще й досі наш основний машинобудівельний трест ЮМТ переживає великі труднощі. Труднощі ЮМТ'у полягають не лише в недостатці основного капіталу, але й особливо в недостатці обігового капіталу. Всі пригадують кризу, яку пережив минулого року ЮМТ. Цього року ми вже могли відзначити значні досягнення ЮМТ'у, проте, все ж і досі його становище треба вважати важким. ЮМТ'ові потрібні зараз кошти. Але разом з цим ЮМТ повинен рішуче поставити питання про раціоналізацію свого апарату, керування й проведення режиму економії. Що до цього там зроблено ще дуже мало. Взагалі, ЮМТ'ові слід взяти певнішу лінію в справі виявлення своїх виробничих можливостей. На нашу думку, машинобудівництво на Україні треба зосередити, головним чином, в галузі паровозобудівництва, вагонобудівництва, судобудівництва й моторобудівництва.

Декільки слів я повинен сказати про становище одного з найбільших наших заводів — Краматорського. Це — один із перших заводів у нас на Україні, а дехто навіть каже, що він єдиний в Союзі завод великого машинобудівництва. Досі на цей завод зверталось недосить уваги. Ми думаємо розгорнути питання про Краматорський завод на всю його широчінь.

Я не випадково зупиняюся на ЮМТ'і і Краматорському заводі. Я говорю про них не тому, що ці підприємства виділяються з низки інших. Я спиняюся на цій справі через те, що підсилення машинобудівництва й є переведенням політичної директиви XIV з'їзду нашої партії про збільшення вироблення засобів виробництва й ослаблення нашої залежності від чужоземного капіталу. Кожний робітник і селянин знає, що чим більше машин ми будемо виробляти для себе, тим менше ми залежатимемо від чужоземного капіталу, тим більш у нас буде самостійності на випадок якоїсь кризи, блоку проти нас, війни і т. інш. Ось через що ми повинні розгорнути справу про машинобудівництво на всю її широчінь.

Треба зупинитися ще на становищі Миколаївського заводу. Це також один із болючих наших пунктів. Треба визнати, що свого часу ми недосить енергійно порушили питання про судобудівництво. Зараз ми, після нашого енергійного натиску, одержали для Миколаївського заводу замовлення, що загрузять його. В недалекому майбутньому можна буде пустити завод „Руссуд“. Для Миколаїва, для того, щоб оживити цей великий промисловий центр, це матиме велике політичне значіння.

Проблема раціоналізації виробництва й питання собівартости продукції.

Коли доводиться слухати відчит того або іншого тресту й вимагати пояснень, через що підвищилася собівартість, то зразу ж починають витягати з портфеля всякі об'єктивні умовини. Об'єктивних умовин, звичайно, багато: і не гарні, неустатковані підприємства, і притягнення малокваліфікованої робочої сили, і дорожня сировини, і дорожня тарифів на залізницях.

Але, товариші, об'єктивними причинами, коли вони й є, ми не повинні прикривати причини суб'єктивного характеру, що виявляються в неправильному керуванні виробництвом, в недостатньому або невмілому переведенні раціоналізації, у відсутності достатнього стимулювання роботи, щоб дійсно поліпшити справу на підприємствах. Неправильна організація і розподіл робочої сили, неправильне її використання, несвоєчасне постачання струменту й сировини, а головне — відсутність заходів раціоналізації наших підприємств, — ось окремі елементи, що заважають добре поставити виробниче життя на підприємствах. Звідси й виходить, що собівартість зростає, й зазначене в планах зниження її визначилося всього в 4%. Нам потрібно вжити всіх зусиль для того, щоб тут досягти реальних наслідків. Коли ми говоримо про собівартість, то повинні порушити й питання продуктивності праці. Треба прямо сказати: не підвищуючи продуктивності праці, не знищуючи прогулів, розхлябаности, — ми не зможемо в належній мірі знизити собівартість продукції. Цю істину треба ясно й твердо засвоїти. Лінію партії на зниження цін повинно запроваджувати в життя безоговорочно. Ми повинні добитися зниження як роздрібних, так і відпускних цін.

Але, коли ми ставимо питання про зниження відпускних цін, ми перш за все підкреслюємо: це зниження ні в якому разі не можна провадити за рахунок зарплатні робітників. Зробити це дуже легко: зрізати на 5% заробітню платню робітника, — ось вам і зниження цін. Інколи у нас пробували так робити і підчас переведення режиму економії. Притиснуть де-небудь, зріжуть дещо у робітників, і пишаються: „ось, мовляв, режим економії“. Партія нещадно бореться з таким підходом, партія не допустить такого підходу до справи зниження собівартости. Ми повинні добитися, щоб зниження собівартости продукції на підприємствах провадилося, головним чином, за рахунок раціоналізації, поліпшення виробництва й режиму економії.

Безперечно, що й сама раціоналізація виробництва доводить нас до труднощів. Труднощі ці полягають у тому, що інколи раціоналізація доводить до скорочення робочої сили, до звільнення

робітників. Завдання полягає лише в тому, щоб негативні боки від раціоналізації звести до мінімуму, щоб робітники, яких через раціоналізацію звільняється, одержували іншу роботу. І партійні, й професійні, й радянські органи повинні цю справу взяти до своїх рук. Ця проблема є зараз основною справою. Центральний Комітет на це звертає увагу всіх трестів, коли заслухувалося їхні доповіді.

Отже, повторюю, вся партія мусить зосередити свою увагу на справі зниження цін, бо в цій проблемі виключної політичної важливості полягає справа про відношення між містом і селом, між робітничою класою й селянством. Не треба, я гадаю, говорити зараз про колосальне політичне значіння цієї справи. Резолюція ЦК ВКП(б), що опублікована в пресі, досить яскраво говорить про неї.

Справа зниження цін.

В якому стані перебуває справа зниження цін у нас на Україні? Деякі досягнення є, але вони зовсім незначні.

Коли взяти на 1 травня 1926 року дані про найвищу точку вартости бюджетового набору й порівняти їх з даними на грудень 1925 року, то будемо мати підвищення набору в кооперації до 109%, в сільсько-господарській частині набору до 115%, в промисловій частині бюджетового набору до 102%. В грудні 1926 року ми маємо деякі зниження бюджетового набору в кооперації вже до 100%. Але сам собою бюджетовий набір не є показовим для основних потреб робітника. Реально робітник ці 9% не завжди відчуває.

ВУКС — споживча кооперація — дає нам дані, що свідчать про зниження цін на товари в селі на 7%, а коли ми питаємо людей, що справді були на селі, то вони говорять, що не всюди ці дані відповідають дійсності. Ми маємо зниження накидок. Накидки знизилися як по райспілках, так і по робкоопах. Але до споживача, починаючи з травня, зниження дійшло всього на 3,5%.

Деякі товариші зараз питають: через що ЦК ВКП(б) поставив завдання знизити ціни до 1 червня тільки на 10%? Це, мовляв, дуже скромно, дуже мало. Я гадаю, що ЦК ВКП(б) правильно поставив таке завдання, визначивши тільки 10% зниження, — треба тільки досягти того, щоб це зниження на 10% справді було реалізовано. Нам треба зміцнити довір'я робітника до наших власних слів. Коли приходиш на завод, дуже часто чуєш від робітників: „Ось ви кажете, що знижаєте ціни, а на ділі ніякого зниження немає“. Нам треба добитися того, щоб протягом березня-травня місяців, протягом цих трьох місяців, знизити ціни на 10%. Цим ми зміцнимо довір'я до нас робітників та селян більше, ніж чим іншим.

Я не викладатиму всіх практичних заходів, визначених ЦК партії і Політбюром ЦК в справі зниження цін на Україні. Постанову Політбюра з приводу цього всі читали. Зараз завдання полягає в тому, щоб, не роблячи нових постанов, практично перевести в життя вже зазначене. Політбюро ЦК постановило виділити 15 грамотних марксистів-економістів, відповідальних робітників, і віддати їх до розпорядження ЦКК. Вони повинні простежити роботу, починаючи від підприємства і кінчаючи селом: яка собівартість, наприклад, махорки на підприємстві і скільки вона коштує, коли доходить до села: простежити рух продукту, починаючи від фабрики і кінчаючи селом; вивчити всі ланцюжки, всі гвинтики й добитися справжнього зниження цін на махорку, на сірники, на сіль, на гвіздки.

Наше нещастя в значній мірі полягає в тому, що ми занадто багато додаємо до нашої ділової роботи загальних міркувань, тоді як треба крок за кроком конкретно виправляти наші хиби. Треба всі ці хиби ретельно вивчати.

Ось для цього ми й посилаємо цих 15 товаришів. Безперечно, зараз вони не дадуть усієї потрібної нам картини. Але ми повинні поглибити цю роботу по округах. Треба найтісніше підійти до цієї справи, треба найсерйозніше вивчити її і, знижуючи собівартість на підприємствах, знижуючи накладні видатки торговельних органів, борючись з усіма елементами збільшення дорожнечі, добитися справжнього переведення зниження цін цілком протягом визначеного терміну.

Споживча кооперація інколи ображається, що ми її так різко критикуємо. А критикуємо ми її не тому, що ставимось негативно до споживчої кооперації або до її діяльності. Навпаки, я мушу сказати, що робота нашої Вукопспілки на Україні останніми роками серйозно поліпилася. Вукопспілка є міцна, кріпка господарська організація. Це ми повинні визнати, але чи значить це, що вона не має хиб і що цих хиб не має кооперація в цілому? Так ставити питання не можна — хиби є, і ховати їх ми не повинні.

В значній мірі хиби ці в кооперації виникають од її ж зросту. Зміцнівши матеріяльно, кооперація як можна так висловитися, захопилася живою капіталів. А ми говоримо кооперації: ви не просто торговельна організація, ви — кооперативна організація. А для цього ви повинні внести до своєї роботи більше громадськості, а для цього ви повинні бути під контролем суспільної думки пролетарських мас.

Коли кооператори говорять нам: ми не можемо знижати ціни, то ми їм кажемо: ви, дорогі товариші, скоротіть свої накладні видатки, тоді ви зможете знизити ціни на продукти й показати робітникам та селянам, що ви дійсно робітничо-селянська кооперація.

Завдання полягає в тому, щоб режим економії перевести тут ще в більшій мірі, ніж в усіх інших галузях. Це ж в однаковій мірі стосується й до нашої держторгівлі.

В галузі режиму економії ми маємо деякі досягнення, але — я вже говорив на пленумі ЦКК, — ми занадто багато розмовляємо про непорядки, ми надто довго ілюструємо наші болячки і хиби, не даючи в той же час робітникові реальних результатів в справі виправлення їх. І робітник починає казати: „що ви нам все говорите? Досить, час вже й діло показати“. *Ми справді сміливо показуємо всі болячки, а тепер час уже почати реально, практично виправляти їх і показувати робітникові реальні, практичні наслідки переведення режиму економії і раціоналізації.* В цьому напрямку ми зробили ще дуже мало. Отже проблема зниження роздрібних цін, проблема здешевлення продукції, найтісніше зв'язана з проблемою режиму економії, з проблемою раціоналізації і з проблемою здешевлення нашого державного апарату. Тут перед нами роботи — велике поле.

Питання про зниження цін впирається в загально-політичне питання про настрої селянства, особливо в зв'язку з останніми двома роботами, що їх перевела партія: стягання сільсько-господарського податку і хлібозаготівлі.

Цього року як по лінії сільсько-господарського податку, так і по лінії хлібозаготівель ми маємо низку успіхів. І цього року ми пішли значно вперед, порівнюючи з минулим роком. Ми підвели реальну базу під наш промислово-фінансовий план. Без успішної реалізації хлібозаготівель ми б не змогли розгортати тих промислових планів, що ми їх зараз здійснюємо. Я мушу сказати, що Наркомторг розгорнув велику й серйозну роботу та проявив велику енергію в цій справі. Політбюро ЦК і радянські органи весь час цим керували, бо від успішного переведення хлібозаготівель залежало багато дечого в усьому нашому економічному житті.

Але товариші, які працювали на місцях, знають, що на перевиборах рад питання про ціни на хліб у зв'язку з питанням зниження цін на промтовари, були основними в усіх виступах. Ось через що для нас успішне переведення зниження цін є справою поліпшення політичних настроїв і серед селян і серед робітників. Закріплення реальної заробітної платні, що ми останніми колективними договорами обумовили, ми реалізуємо цілком тільки тоді, коли виконаємо постанову про зниження цін.

Всі пам'ятають, як підходила опозиція до справи зниження цін, Вона намагалася підійти до робітників з ученими фразами про те, що зниження цін буде на користь куркулеві. А як на це відповіли

робітники? Робітники їх за це прогнали. Тому що робітник знає, що зниження цін потрібне і для робітника, й для незаможника, й для середняка. Воно потрібне, щоб зміцнити диктатуру пролетаріату. Основна база, підвалина платформи опозиції виявилася нікчемною, жалкою, надуманою, несерйозною фразою — це, між іншим, і було одним із факторів її неминучої поразки. Зараз опозиція мінє фронт: ми, мовляв, були за зниження цін. Я не сперечатимусь з опозицією. Нам треба зараз свою увагу зосередити не на суперечках, а на ділі, в справі зниження цін. Кожний робітник і селянин знає позицію опозиції. Вона не потребує зараз того, щоб ми її викривали. Від викривань нам треба перейти до дійсного переведення в життя завдань, що стоять перед нами.

II. Політичний стан України.

Зріст активності мас.

Опозиція своїм песимізмом, своїм паничним галасом та іншим не повинна нас збити з правильної оцінки становища. Але в той же час ми не повинні ухилятися на шлях надмірного оптимізму. Ми повинні дати цілком правильну об'єктивну оцінку того становища, що його зараз маємо на селі.

Коли нас намагаються злякати зростом ворожих сил, то ми говоримо: так, дійсно, ворожі сили зростають, але коли їх не було? Тов. Троцький неправий, коли намагається виобразити справу так, що наші економічні „ножиці“ повинні викликати й політичні „ножиці“, і що зростальна активність селянських мас може стати небезпечною. При цьому т. Троцький усю селянську масу об'єднує в одну рубрику, не поділяє на незаможників, середняків та куркулів. Не розглядається питання про те, яка активність від'ємна і яка позитивна, а просто ставиться питання: оскільки у нас економічні „ножиці“, — активність селянства може стати нам небезпечною.

Що ж до робітників, то т. Троцький вважає можливим, що активність, яка є, з'явилася наслідком адміністрування з боку партії, витягування робітників за волосся, а, можливо, з'явилась відгуком на зростальну активність ворожих прошарків. Ми рішуче відкидаємо таке її підкреслено-песимістичне розуміння й невбачання нічого позитивного в теперішніх настроях мас.

Перші підсумки перевиборів рад на селі.

Яке ж зараз становище мас, які настрої мас і селян і робітників?

На селі ми маємо, безперечно, зріст куркулів, оживлення ворожих нам елементів, які були завжди і які зараз оживилися. Перевибори

рад це показали. Більш того, ми повинні сказати, що є й такі факти, коли іноді за селянський союз виступають не тільки куркулі, але іноді й обдурені незаможні, які хоч хліба для продажу не мають, проте виступають за селянський союз. А інший середняк, що не проти радвлади, говорить: „я за радвладу, я за партію, але я і за селянський союз, чому ж би ні,—я хочу, щоби ціни на хліб були високі“. Такі питання про селянський союз ставилися раніш, але зараз ми маємо безумовне збільшення на селі ворожих нам елементів, оживлення ворожої нам ідеології, оформлення цієї ідеології.

Але основне, що в теперішніх перевиборах рад виявилось, це те, що ми маємо зміцнення політичних настроїв бідноти й середняків за радянську владу, більше того,—ми маємо організованість бідноти, що зміцнилася. Хто цього не бачить, той нічого не бачить, той просто нічого не розуміє. Біднота на останніх перевиборах зміцніла, зміцнила свої позиції, ожили КНС. Що ж до середняка, то треба сказати таке: бідняцько-середняцький блок зберіг свою силу. Правда, коли торік бідняк був менш організований і середняк мав велику силу підчас превиборів, то цього року центр ваги трохи пересунувся, і бідняк зміцнив свою керівничу ролю. Ні в якому разі не можна так ставити питання, ніби середняк відтиснутий. В основному можна упевнено сказати, що лінію партії взято правильно.

Безперечно, на цьому ґрунті були й окремі випадки перекручувань. Напр., деякі бідняки говорили середнякам: минула ваша пора, ваша пісня відспівана (про це розповідають деякі інструктори ЦК).

Ось міркування одного комуніста на селянському зібранні: минулого року уряд зробив досвід, щоб побачити, як куркуль працюватиме з біднотою. Але, переконавшись, що куркулі не бажають працювати в інтересах бідноти, уряд вирішив тепер позбавити куркулів права голоса. Більше того, ми маємо перекручування навіть з боку деяких ОК. Перед нами, наприклад, відчит ОК, де написано: „Батрацтво й біднота, до вас звертаємось і т. д. і т. д.“. А про середняка ні слова. Чи правильна така лінія? Безперечно, ні. Проте, ні в якому разі не можна ставити питання так, ніби ми маємо порушення блоку бідняка з середняком.

Середній відсоток позбавлених виборчого права на Україні становить 4,4. Це на 5150 сільрад (це вже достатня цифра, щоб бути показником). На початку перевиборчої кампанії нам загрожувала небезпека перебільшення кількості осіб, позбавлених прав, але оскільки у нас кампанію провадилося пізніше, ніж у РСФСР, ми змогли обчислити зроблені там помилки. Коли ми побачили, що таке перебільшення у нас є, ЦК дав тверді директиви, і наші ОК послали на місця понад 2.000 окрробітників; райони своїх робітників послали на села. Всього

по Україні роз'їхалося на села, приблизно, до 9000 чоловіка районних робітників.

Таким чином, цього року ОК і апарат ЦК, при всіх хибах, які були, виявили досить велику роботу в справі переведення виборчої кампанії. Те, що ми маємо 4,4⁰/₀ позбавленців, свідчить, що лінію було взято правильну. Це цілком не виключає того, що й тут зроблено деякі хиби. Усяка велика і позитивна робота такі хиби, звичайно, має. Їх треба виправляти. Але в загальному роботу цю ми перевели правильно.

Взагалі, середній відсоток позбавленців, що ми його одержали, слід вважати нормальним.

Є окремі місця, де були перебільшення що до позбавлених виборчих прав. Політбюро дало директиву там, де ці перебільшення спостерігалися, касувати вибори.

Основний висновок і прогноз лишаються тими ж. Наш курс на селі ні в якому разі змінювати не треба. Ми ще раз повинні дати відчутти середнякаві, що ніякого повороту немає, що лінія наша на спілку бідняка з середняком і курс на притягнення середняка до рад і кооперації лишається такою ж.

У зв'язку з усім цим, ми повинні звернути особливу увагу на сільсько-господарську кооперацію. Ми до цього часу цій найважливішій організації села віддавали недостатню увагу. І по лінії побутових її функцій і по лінії виробничих функцій на цю організацію ми не звертали достатньої уваги. По лінії колгоспів ми маємо надзвичайно кволу роботу, надзвичайно недостатні результати. Нам треба зміцнити цю роботу і провести в життя резолюцію ЦК ВКП(б) і резолюцію Політбюро ЦК КП(б)У, що їх вже опубліковано й про які я тепер не буду говорити. Я ще хочу сказати, що наші сільосередки, на мій погляд, зросли, піднялися. Це ми мусимо визнати. Вони нам показали, що торішні свої помилки вони зараз в значній мірі виправили. Нестатків у них ще багато, некультурности досить, хиб у роботі теж чимало, але перелом у бік правильнішого розуміння нашої політики вже є, й в основному ми повинні визнати, що рік роботи партії що до зміцнення сільосередків дав свої позитивні результати. Наше завдання зараз полягає в тому, щоб роботу закріплення за собою середняка провадити з такою же енергією, як і до цього часу.

Настрої робітничих мас.

В масі робітників, ми маємо, порівнюючи, напр., з серпнем — вереснем минулого року, поліпшення настроїв, і дані про рух конфліктів, що інколи трапляються, свідчать про те, що вони йдуть на

зниження. Правда, коли порівняти це з тим, що ми мали півтора-два роки тому, то в низці місьці матимемо деякі погіршення.

Ми маємо погіршення тому, що наші господарські труднощі відбилися і на настроях робітників. В 1924/25 році наше господарство переживало значне підвищення, а потім, як відомо, ми наштовхнулися на серйозні труднощі. Але зараз, у зв'язку з загальним поліпшенням господарської кон'юнктури, ми маємо підвищення й настроїв.

Що ми повинні відзначити особливого в настроях робітників? Серйозне підвищення вибагливості; це — основне. Але тут треба відрізнити те, чого багато хто не відрізняє, і часто не відрізняє й наша опозиція. Вона шукає політичних моментів у настроях робітників, тоді як це — не просто незадоволення партією або радянською владою, а зріст органічної вибагливості.

Нещодавно на заводі кол. ВЕК з великим задоволенням і інтересом я слухав виступи низки товаришів. Ці товариші, висловлюючись з приводу доповіді міськради, говорили: поліклініка погана, лікарі погані, пішоходів не влаштували, клубів не відремонтували, бараків не збудували, з житлами зле, а ось на Сумській тротуари лаштуєте. Все — конкретні, ділові вказівки, і жодного демагогічного виступу, скерованого політично проти партії, проти радянської влади. Безперечно, коли ми не зуміємо реалізувати всіх цих конкретних вказівок робітників, вони можуть набути характеру політичного незадоволення.

Завдання, що стоїть перед нами, і полягає в задоволенні цієї вибагливості, що збільшилася у робітників. Завдання зараз полягає в тому, щоб цю активність, цю вибагливість дійсно організувати.

Тут з усією своєю гостротою виникає проблема виробничих нарад. Один з наших інструкторів проробив такий дослід: зібрав робітників на однім підприємстві і попросив їх одверто висловити свої незадоволення. Виступи робітників він застенографував. Робітники вказували багато хиб. „Ось, — каже один, — на виробничі наради раніш ходили, а тепер мало ходять. Чому не ходять? Та тому, що даєш 100 вказівок, і жодну з них в життя не проводять“.

Які б високі резолюції ми не приймали, яку б високу політику ми не накресливали, питання про закріплення довір'я до нас має лишатися суттю справи. І тут величезну роль відіграють ці нікчемні дрібнички. Ми звикли ходити на завод і критикувати наш центральний апарат, критикувати бюрократизм центра, наркоматів, а робітники собі говорять: та воно й у нас не краще, може ще й гірше. Ми мало критикуємо, мало вдаємося в суть відносин на самому підприємстві. Що ми там часто маємо? Те, що секретар осередку, голова завкому, директор заводу — це люди, які спрацювалися, які

хочуть разом працювати. Це дуже добре. Ніхто проти цього не заперчує. Але питання в тому: за рахунок чого створюється ця справцьованість. Інколи буває так, що за рахунок замазування взаємних хиб, згідно з прислів'ям „рука руку миє“.

Робітники не можуть знайти підтримки, їм ніде одержати допомоги. Це питання ми мусимо поставити зараз дуже гостро. Коли ми зараз не візьмемося виправляти хиби, які є в справі підходу до мас, в справі зміцнення звязку з масами й задоволення їхніх конкретних потреб, то ми можемо зіткнутися з дуже небезпечним становищем, коли виникає той чи інший конфлікт, а осередок лишиться на боці, не буде про це нічого знати.

У нас спостерігається небезпечне явище — інерція. Пригадайте, як після військового комунізму у нас лишилась на деякий період інерція в переведенні методів військового комунізму, — цеб-то методів певного натиску. Зараз, починаючи з 1923 року, ми мали підвищення, загальне задоволення. Це період 1924 р. і половини 1925 р. — період ленінського призову. Цей період ясно показав, що настрої робітників цілком за нас. Це викликало деяку легковажність. Все, мовляв, гарно, робітники за нас, можна спокійно в себе працювати. Осередок визначив собі план, визначив роботу Аерохему, і за цим планом спокійно працює. Я не проти Аерохему. Але я за те, щоб осередок, коли стоїть питання про те, що рукавиць не дають, про те, що ті чи інші непорозуміння виникають, щоби в цей час осередок відклав Аерохем на бік і взявся за обміркування цих конкретних питань, інакше буде одрив од мас. Я вважаю, що ось ця інерція, ця легковажність у деякій мірі у нас ще є.

І ось, коли у нас чують незадоволення з боку робітників, починають впадати в паніку, ніби ніколи робітників і не бачили. А хіба не було у нас того, що не слухали ораторів, проганяли їх, кричали „геть“ дуже поважним товаришам? Було. А зараз, коли проявляється незадоволення з боку робітників, то люди губляться, тому що за останні один-два роки звикли до спокою, звикли до того, що все повинно йти гладко. Треба виступити перед робітниками, поставити питання просто, виявити хворобливі явища, зуміти відповісти робітникам, коли він займається демагогією, виступити просто й поставити питання правильно.

Я не хочу гудити наші робітничі осередки. Безперечно, ми маємо колосальні досягнення, ми маємо зріст осередків. Самий звязок з масами збільшився, тому що ми розгорнули велику культурно-освітню роботу. Наші профспілки останніми роками розгорнули велику культосвітню, культвиховавчу, суспільну й професійну роботу. Правда, ніхто цього відкидати не може. Червоні куточки:

на підприємствах займають дуже почесне місце. Але, проте, поряд з цими великими досягненнями, ми маємо й такі тенденції, про які я вже говорив. Наші завдання полягають у тому, щоб відповідно до певних умовин приєднати різні методи. Ми вступили в такі умови, в такий період, коли активність робітничої класи зростає, коли вибагливість робітника росте.

Опозиція розуміє цю вибагливість, як виявлення недовір'я до нашої партії. Це неправильно. Це було б наклепом на робітничу класу. Робітничу класу нашої партії довіряє, робітничу класу йде за нашою партією. Але треба зміцнити зв'язок партії з масами, а головне — треба стати чуткішими до робітничої класи.

Кільки слів про вибори міських рад і про оживлення рад. Я вважаю, що питання про міськради ми повинні поставити дуже гостро. Ми повинні справу ставити так, щоб вся основна маса робітників була притягнена до виборів. Я вважаю, що на вибори повинно бути притягнено не менш 70—80% виборців.

Що до авторитету міськрад, то я мушу просто сказати: ради робітничих депутатів достатнього авторитету не мають, і не мають, його через цілу низку причин. Часто вони не мають авторитету через свою кволу роботу, через те, що мітингують, роблять урочисті засідання, а напр., коли 11 мільйонів карбованців мертвого капіталу лежить в комунгоспі м. Харкова, і про це пишуть в газетах, робітники нічого не знають, міськрада цим не займається. Одинадцять млн. капіталу лежить без усякого руху в мертвих товарах, тоді як фінансовий стан комунгоспу надзвичайно важкий, навіть катастрофічний. Міськрада це питання обмірковувала? Міськрада вивчала? А секції міськради знають, як житла будується? Де будинки будуються? Хто в них дійсно дістає оселі? Ми дуже заняті, у нас роботи дуже багато, труднощів дуже багато, ми захекуємося. Без допомоги робітника — партійного й безпартійного — без допомоги низового робітника ми нічого не зробимо. Ось через що я думаю, що оживлення діяльності рад є для нас найгострішою проблемою в сучасний мент.

Ми повинні боротися з тенденцією, що інколи має місце, — з тенденцією відтирання партії на задній план, з хвостизмом. Треба з цим рішуче боротися. Але в той же час ми повинні популяризувати раду, ми повинні популяризувати радянський уряд, радянські органи, бо зміцнення їхнього авторитету є зміцненням авторитету партії. Ми не зуміємо успішно боротися з бюрократизмом, коли не відживимо діяльності рад. Справа оживлення діяльності рад набирає особливого значіння зараз, бо в галузі допомоги Червоній армії, що до мобілізації суспільної думки до військових фронтів, — ради робітничих і червоноармійських депутатів відогравали й відограватимуть велетенську роль.

Наше військове і міжнародне становище, завдання зміцнення Червоної армії вимагають від нас зміцнення рад і пожвавлення їхньої діяльності. Цього вимагає від нас також і загально-політичний стан нашої країни.

Треба мати на увазі, що всі труднощі, які виникають перед нами, ускладнюються на Україні переплітанням національних стосунків. Ось чому я повинен зі всією рішучістю заявити:

Всі завдання, що стоять перед нами, як економічного, так і політичного порядку, ми, проте, зможемо розв'язати лише за правильної національної політики як в галузі українізації, так і в галузі забезпечення інтересів національних меншостей. Здійснення накресленої партією національної політики, переведення в життя вирішень ЦК і Політбюра в цій галузі,— лише це дасть нам можливість виконати всі завдання, що стоять перед нами.

С. Власенко.

Попередні підсумки перевиборів рад.

Основні завдання виборчої кампанії і питання оживлення роботи рад докладно висвітлені в передовій статті „Більшовика України“, № 2. Тому ми в цій статті зупинимось, головню, на ході виборчої кампанії і на детальнішій аназілі як виборчого закону, так і практичних та політичних наслідків виборів, користуючись тими більш-менш вичерпуючими даними, що є в нашому розпорядженні.

Перевибори рад цього року відбуваються за виключних умов щодо стану економіки нашої країни і нашого міжнароднього й внутрішнього політичного стану, порівнюючи з минулим роком. Розвиток промисловости й сільського господарства, особливо на Україні, останнім роком значно зростає. Разом з тим, маємо поліпшення матеріяльного стану всіх верств людности, а це, в свою чергу, підносить політичну активність і бажання всіх соціяльних груп нашої країни брати участь у громадському житті.

У звязку зі зростальною тенденцією до організації ворожих Радянському Союзові верств капіталістичних країн, перевибори рад набирають виключного політичного значіння не лише для зміцнення й розвитку діяльности рад в нашому Союзі, а і з причин міжнароднього порядку. Перевиборча кампанія по суті є не лише способом, яким можна виявити роботу рад, викрити хиби й помилки й накреслити шляхи до усунення їх, але перевиборча кампанія є й засобом виявлення політичного напрямку й відношення до радянської влади всіх без винятку соціяльних верств нашого села й міста. Разом з цим ця кампанія є перевіркою всієї тої величезної роботи, що ми її переводили й переводимо в галузі зміцнення диктатури пролетаріяту, зміцнення спілки незаможника з середняком, і дає можливість на базі цієї спілки виявити настрої, ідейні напрямки й спроби до організації з боку куркулів та інших антирадянських елементів на селі.

На підставі такого погляду збудовано наше законодавство про перевибори, як і всі провідні вказівки, що їх дано по лінії партії, уряду й виборчкомів. Так повинна була б пройти й уся робота в галузі перевиборів на місцях аж до села.

Підсумки перевиборів минулого року виявили цілу низку хиб у цій галузі. Визначивши їх, партійні центри, всесоюзний і український, як і президія ВУЦВК'у, дали цілу низку директив, що відбилися як на

виборчій інструкції, так і на інших законодавчих і провідних актах. Ці директиви мали на оці уникнути хиб торішньої перевиборчої кампанії, як ось: командування, натискування, відсутність належної уважності до активності бідняцьких і середняцьких селянських верств і формальне ставлення до виборів у місті. Перевиборчу кампанію цього року повинно було збудувати на повному забезпеченні активної участі всіх верств міста та села. Це—основне завдання, що було поставлено партією в перевиборчу кампанію цього року. Здійснення цього завдання мусило зміцнити бідняцько-середняцький блок, збільшити провідну роль робітничої класи у всіх галузях радянського будівництва й поглибити вплив нашої партії. Виборча інструкція цього року, вносячи істотні зміни в законодавство минулих років, рішуче усувала від участі у виборах будь-яких антирадянських ворожих елементів, але разом з тим ця ж інструкція покладала на нас, і зокрема на місцеві органи, завдання виключної ваги—виявити найбільшу політичну чутливість, вжити низку тактичних заходів, щоб цю інструкцію не тлумачити по-чиновницькому, а іноді й з перекручуваннями, бо така трактовка інструкції відбилася б негативно на активності трудящих і на участі їх в здійсненні практичних завдань радбудівництва.

Виборчу інструкцію 1925/26 р. було удосконалено в бік позбавлення виборчих прав деяких соціальних груп людности й, з другого боку, вона дає можливість цілком усунути від будь-якої участі у виборах дрібну буржуазію, торговців та інші верстви, що користуються з найманої праці, як і куркулів та інших протирадянських елементів у місті й на селі. Разом із тим, виборчий закон цього року дає місцям можливість притягти до участі у виборах ті групи людности, що через свою минулу діяльність і своє соціальне походження належать до групи позбавлених виборчих прав, але довели протягом останніх років свою відданість радянській владі чи то участю в озброєній боротьбі за владу рад, чи то активною роботою в різних галузях радянського будівництва й в громадському житті міста й села.

У зв'язку з цим, на всі наші партійні організації, знизу догори, покладено важке й складне завдання в галузі керівництва виборчою кампанією, а саме—завдання розібратися в складній господарській обстанові, виявити чуліше відношення до кожного окремого виборця індивідуально й сприяти тому, щоб радянські органи, як і органи громадські, так само ставилися до справи складання списків позбавлених виборчих прав.

Минулої кампанії партія добилася рішучого повороту що до усунення формального підходу підчас розв'язання всіх цих складних взаємовідносин, що мають здебільшого політичний характер, а також і переведення самих виборів на ґрунті радянської демократії, відкинувши всі методи командування, натискування і т. інш. Але на всі 100% виконати цього не вдалося, і тому, за складніших обставин цього року, за наявності зросту політичної активності всіх соціальних груп людности, ці ненормальності набувають виключної ваги. Отже, полі-

тична відповідальність за сучасну виборчу кампанію для партії в цілому й окремого партійця значно збільшилася.

Безперечно, політика й методи партії протягом останніх двох років, як і наше законодавство й інші організаційні заходи, були скеровані на те, щоб як найбільше піднести активність і організованість незаможного селянства, зміцнити блок незаможника з середняком, протиставлячи цю активність, спілку робітничої класи з незаможником і середняком всім виступам дрібної буржуазії, кулацтва та інших антирадянських елементів. Але самих цих заходів, без свідомого практичного переведення їх в життя на місцях, було недосить, і тому від місцевих робітників вимагалось виявлення максимальної чулості, уваги й ініціативи до розв'язання усіх тих питань, що стоять перед нами в зв'язку з виборчою кампанією. Конкретно ці завдання полягали, перш за все, в перевірці низового радянського апарату й постановці звітних доповідей округових і районних виконкомів.

Поруч з цим, безперечно, було ще завдання виявити дальшу активність бідняцько-середняцьких мас, ознайомити широкі верстви виборців зі всіма заходами радянської влади й сприяти ще більшому зміцненню довір'я з боку незаможника й середняка до партії й радянської влади та організувати відсіч ворожим елементам, особливо на селі.

Все це було характерно для підготовчого періоду перевиборчої кампанії, й зрозуміло, що від того, наскільки місцеві організації зуміли справитися організаційно й перевести в життя весь політичний комплекс питань, залежав успіх кампанії в цілому й відношення позапартійних мас до партії та її заходів в цій галузі.

Підходячи до аналізу практичної роботи в галузі перевиборів на місцях, треба перш за все звернути увагу на те, як виконано роботу складання списків позбавлених виборчих прав і які звідціль можна вже тепер, за попередніми даними, зробити практичні й політичні висновки.

Організацію сільських виборчкомів можна вважати взагалі достатньою так з боку соціального їхнього складу, як і з боку якості їхньої роботи. Були, безперечно, окремі виняткові випадки незадовольняючого складу й кволої роботи сільвиборчкомів, але вони були поодинокі й про це свідчить хоча б і те, що місцеві виборчками поставилися уважніше до вивчення всіх груп села, до виявлення антирадянського елемента, як, напр., колишніх службовців поліції, кол. торговців, кол. служителів релігійних культів і т. інш., не зважаючи на те, що відповідні матеріяли здобути було важко.

Ця величезна робота в цілому дала позитивні наслідки, й тому складання списків позбавлених виборчих прав не викликає особливої тривоги. За теоретичним розрахунком ми передбачили, що відсоток позбавлених виборчих прав цього року дійде до 5, тоді, коли за відомостями, що ми маємо, цей відсоток дорівнює 4,4 по Україні. Отже, коли взяти цю пересічну цифру й взяти на увагу позбавлення виборчих прав низки груп, що торік користувалися з виборчих прав, то можна вважати цей відсоток за нормальний.

Проте, якщо ми підходимо до детальнішого розгляду цих списків і зокрема мотивів позбавлення виборчих прав, то маємо по окремих округах низку значних недоліків. Так, наприклад, по деяких місцях на Харківщині (Ново-Водолазький район), на Прилуччині, на Роменщині—позначаються намагання місцевих сільвиборчкомів максимально позбавляти виборчих прав. Вінницький окрвиборчком дає приклади позбавлення виборчих прав селянина за те, що він кілька разів на рік міняв свою коняку, або за те, що селянин перевозив сіно й буряки. Були випадки позбавлення прав членів родини кол. торговця, що вже давно вмер, або таких селян, що користуються з найманої праці через хворобу або непрацездатність. Харківський виборчком наводить приклад позбавлення виборчих прав демобілізованого червоноармійця - комсомольця за те, що його батько 8 років тому був торговцем. Мелітопольський виборчком визначає спроби деяких сільвиборчкомів позбавляти виборчих прав середняків. Найбільш позбавляється виборчих прав членів родин тих громадян, що позбавлені виборчих прав. Так, в Черновцях, Мелітопольської округи, позбавлено виборчого права 881 члена родин, в Станіславчику 596, в Курилівцях — 483. Окрвиборчком Харківщини в своєму звіті наводить факти, коли в Основ'янській сільраді Харківського району в список позбавлених виборчих прав було занесено 80% всіх господарств, втім числі й увесь склад виборчкому. Були випадки позбавлення виборчого права за те, що батько має кінну молотарку, що її використано в 15 дворах. Позбавлено виборчого права сина церковного старости за те, що він живе з ним в одному дворі і ніби-то матеріально від нього залежить. Позбавлено виборчих прав всіх членів тракторного товариства в селі Арбуженки, де є один трактор, одна постава млина і одна машинна молотарка.

Усі ці перекручування, як видно з загально-українського відсотку позбавлення, особливо не поширювалися. Проте, треба сказати, що практика позбавлення виборчого права дає низку дефектів. Безперечно, всі ці факти не можна віднести за рахунок того, що місцеві виборчками не зрозуміли інструкції, як і не можна вважати це за навмисну тенденцію до поширення кола осіб, які не користуються з виборчого права, хоча почасти й те й друге характерне для окремих випадків. Що правда, форма самої інструкції, безумовно, дає формальний привід до того, щоб частину з перелічених осіб можна було формально віднести до категорії позбавлених виборчого права. Але місцевим органам влади треба було мати на увазі, що цю інструкцію не можна вважати за вичерпуючу, як і взагалі не можна передбачити в законі всі випадки, що трапляються в житті, залежно від різних форм господарювання й різних місцевих умов. Тому їм треба було, на підставі місцевого досвіду, підходити до окремих категорій людности з політичним тлумаченням цієї інструкції. Зокрема це стосується до таких груп, як колишні поліцаї. Є випадки, коли, скажемо, кур'єр, сторож, рядовий переписувач, візник і навіть городовий служили в поліції

багато років тому. Маємо факти, що до позбавлених виборчого права віднесли колишніх городових, які служили 15—20 і навіть 30 років тому, причому були на службі в поліції не довгий час, починаючи від двох тижнів і найбільше до 1 року. Після цього вони працювали на корисній громадській роботі, брали активну участь в революційній боротьбі, були в лавах Червоної армії, в окремих загонах для боротьби з бандитизмом, активно працювали в радянському будівництві, в ревкомах, сільрадах і навіть райвиконкомах та інших громадських організаціях. Головним чином, такі громадяни походять з найбільш селянських верств. Їх не можна вважати за шкідливий елемент, і масове позбавлення виборчого права таких громадян було б політично недоцільним і навіть шкідливим явищем, бо радянська влада, як це вже не раз зазначалося, не скеровує своїх заходів на помсту, але на те, щоб утворити нормальні умови для радянської роботи. Отже, коли такі громадяни виявили себе з позитивного боку, довели свою відданість і лояльність до радянської влади, коли вони, однаково з рештою громадян, мирно працюють в своєму господарстві, то їх, як і решту громадян, слід притягти до активної участі в виборах.

З особливою обережністю слід підходити до пристосування інструкції до групи селян, що в минулому мали будь-які стосунки з релігійними установами. Безперечно, що формально, за інструкцією, слід вважати позбавленими виборчого права досить велику групу селян з категорії колишніх служителів релігійних культів, як, напр., колишні церковні старости й т. інш. Але не треба забувати, що такі селяни здебільшого, за період революції, політично значно зросли, піднесли свій культурний рівень і хоча не відмовилися остаточно від релігії, але тепер безпосередніх стосунків з релігійними громадами не мають.

Безумовно, що такі елементи позбавляти виборчого права не можна. Формально, за інструкцією, слід позбавити виборчого права і членів родин таких осіб, але тут треба виявити найбільшу політичну чулість, бо група членів родини досить численна, й не всі члени родини йдуть за своїми батьками що до погляду на революцію й радянську владу.

Отже формальний підход тут був би шкідливим, бо він усунув би багатьох громадян, що могли б стати членами справжньої радянської суспільності на селі.

Потрібує серйозної уваги також пристосування інструкції до групи громадян, що користуються з найманої праці й володіють сільсько-господарськими машинами. Практично треба всіляко добиватися, щоб від цього не потерпів той середняцький елемент, що на ньому будується спілка з незаможником, і щоб це не пошкодило політиці колективізації, кооперування, будування сільсько-господарських комун, як і інтенсифікації сільського господарства. Це ж стосується й до організованих кустарів.

Такі ті основні питання, навколо яких було сконцентровано нашу політику підчас переведення в життя виборчої інструкції і на які

тепер слід звернути найсерйознішу увагу. Бо від того, наскільки правильно складено списки позбавлених виборчого права, безумовно, залежить зміцнення радянської влади й підвищення свідомости широких робітниче-селянських мас, зрозуміння ними нашої політики, що її скеровано на забезпечення інтересів пролетаріату, бідноти та середняків.

Факти, що є в нашому розпорядженні, свідчать про те, що там, де були випадки неправильного позбавлення виборчого права, куркулі використовували це, перетягуючи на свій бік цих громадян, намагаючись використати їх і направити проти комуністичної партії й радянської влади, дискредитуючи таким чином наше законодавство й ідею рад. Ось чому можна сказати, що формалізм і несвідоме перекручування інструкції проливає воду на млин контр-революційних елементів і тому вимагає з нашого боку відповідних рішучих заходів.

Але, крім цього, ми маємо ще окремі випадки,— правда, нечисленні,— свідомого тлумачення інструкції в бік збільшення числа позбавлених виборчих прав. В деяких місцях комнезами ставлять питання про позбавлення виборчих прав частини середняків. Треба також визначити спроби позбавити виборчого права з мотивів особистих відносин між окремими селянами або окремими групами селян. Хоч такі випадки поодинокі, але вони більш ніж шкідливі, і на них треба звернути особливу увагу. Треба довести всім, що в нас є умови для того, щоб розв'язати всякі суперечки, і є такі органи, які розв'язують ці суперечки, і що не можна використовувати для цього наданих окремим особам або окремим групам прав, а також і тих законів, що їх видає радянська влада. Доводячи це, треба суворо карати таких осіб або таких урядовців, щоб викоринити навіть думку про те, що можна використовувати наші закони у власних індивідуальних інтересах. До того слід сказати, що в окремих випадках списки позбавлених виборчого права було складено, не враховуючи місцевих обставин і тих етапів, що їх пережили громадяни протягом революції.

Другий момент, що його тут треба висвітлити, це ступінь активності виборців, як і наслідки звітно-перевірчої роботи й, нарешті, наслідки самих перевиборів.

Активність виборців можна розподілити на дві стадії: підчас відчитної кампанії й підчас перевиборів. Притягнення виборців до участі в звітній кампанії досить різноманітне й відповідає способів організації звітних зборів, а також і якості самих звітів. Організація звітної кампанії була різною по окремих округах. Як окрпарками, так і радянські органи не скрізь виділили для цього достатню кількість робітників. Тому ми маємо й різні наслідки. Так, наприклад, гаразд виконали роботу що до перевірки радянського апарату Лубенська, Старобільська, Кам'янецька, Мелітопольська, Херсонська округи і АМСРР, де план перевірчої кампанії проведено на всі 100%.

По деяких округах, як, напр., Могилівська, Ізюмська, Роменська, Криворізька, план перевірки виконано, напр., більше, ніж на 80%. Але

є й такі округи, де план виконано менше, ніж наполовину. Перевірку низового радянського апарату було покладено майже виключно на ревізійні комісії, що, на думку багатьох окрвиборчкомів, спричинилося до ревізійного ухилу в цій роботі.

Наслідки перевірки низового радапарату по окремих округах не однакові. Так, в Роменській окрузі зовсім не було викрито злочинств, в Ізюмській викрито лише одну розтрату на 68 карбов., а, з другого боку, в Старобільській окрузі такі випадки трапилися в 10 сільрадах, а в Могилівській окрузі в 21 сільраді, де сума розтрат становить 2.246 карбованців і 173 пуди збіжжя. В Лубенській окрузі викрили такі негативні моменти, як кваліть роботи комісій, недостатнє притягнення до роботи сільрад, незаможників і середняків, брак певної системи контролю над виконанням директив вищих органів, брак певної лінії в галузі боротьби з карним злочинством і недостатнє керівництво громадськими організаціями. Взагалі, ревізійні комісії визначають недостатню постановку технічної роботи в зв'язку з низькою кваліфікацією секретарів.

Що до апаратів райвиків, то здебільшого там немає юрисконсультів, а секретарі президій райвиконкомів на 90% позапартійні.

АМСРР в своєму звіті зазначає, що в матеріалах обслідувань є висновки про зріст низового радянського апарату й про те, що його робота набуває чим раз більшого планового характеру. Помітна певна активність селян, що ґрунтуються навколо сільради, і взагалі підвищений авторитет сільради в тих місцях, де ці сільради звернули відповідну увагу на сільські питання.

Не зважаючи на окремі випадки недостатньої роботи низового радянського апарату, на підставі цих даних і за відомостями, які ми маємо, можна сказати, що минулого року робота рад, як з боку зросту практичної роботи сільрад, збільшення числа засідань, кількості розв'язаних питань, так і з боку поглиблення ділової практичної роботи, поліпшилася, порівнюючи з попередніми роками. З задоволенням треба констатувати поліпшення якості складу рад і їхньої роботи що до вкоринення революційної законности з боку керівників сільрад. Це свідчить про зміцнення свідомости серед робітників сільрад, про їхню відповідальність перед виборцями і вищими органами. Якщо по окремих округах такі злочини ще є, то вони мають поодинокий характер, за винятком декількох округ. Взагалі ж сільради що до цього досягли певної височини і, як масова організація, сільрада чим раз більше набуває авторитету і любови з боку бідняцьких і середняцьких селянських верств.

Треба ще додати, що на підставі наслідків перевіркової кампанії видно, що низовий радянський апарат виявив більшу активність в загальній роботі рад і що в наших сільрадах працює не лише незаможник, але й середняк і зокрема колишні червоноармійці, що відіграють в сільрадах значну ролю. Треба також визначити, як загальне правило, що ревізійні комісії цього року недосить виправдали себе.

Як ми вже говорили, характер їхньої роботи здебільшого має ревізійний ухил і вони ще не уявляють собою тих громадських ревізійних органів, що саме їх передбачалось утворити на селі.

Звітна кампанія цього року уявляє собою організованішу, систематизованішу і підготовленішу роботу як з боку місцевих партійних органів, так і з боку радянських органів. Тому й наслідки звітної кампанії цього року кращі.

Хоч ми ще не маємо остаточних статистичних відомостей про кількість звітів на передвиборчих зборах, проте часткові відомості, які ми дістали, свідчать про те, що, порівнюючи з минулим роком і не зважаючи на те, що в розпорядженні місцевих органів було мало часу, все ж таки число цих звітів і активність виборців під час їх розгляду значно збільшилися.

Зимовий період і брак помешкань надто зле відбилися на нормальному переведенні звітів. Про це свідчать майже всі виборчкоми. Ці ж причини відбилися й на відсотку виборців, які з'явилися на передвиборчі збори. Проте, усі дані свідчать про більшу активність під час звітних доповідей органів влади, причому найбільшу активність виявили бідняки й незаможники, хоч активні були також і середняки.

Критика, що з нею виступали виборці під час звітної кампанії, була здоровою, і пропозиції, які вносили виборці, цілком практичні. Лише в окремих випадках, під впливом заможних верств, висувалося демагогічні пропозиції.

Найболючіші питання, що їх порушувала біднота—це справи культосвітні, а саме: збільшення шкільної мережі, поширення лікарських установ, постачання шкіл приладдям і т. ін. Також обговорювали й галузі сільського господарства (про переведення землеустрою, про боротьбу з порубкою лісів, про врегулювання переселенчої справи й т. ін.). Торкалися також і загально-радянського будівництва, зокрема що до поширення роботи рад, оживлення роботи комісій, втягнення незаможника в роботу рад.

Що до куркульського елемента, то він не по всіх округах виявив себе однаково. Так, в Ізюмській окрузі куркулів були пасивні під час відчитної кампанії, очевидно, маючи на оці виступити під час перевиборів. В решті округ виступи куркулів не були масовими й підтримки не зустріли. Питання ворожих до рад груп мали характер демагогічних виступів. Ось найхарактерніші питання: про обіцянки радвлади спочатку революції, що їх не виконано, про те, чи не доведеться знову розкуркулювати куркулів, про курс червінця, про мету, з якою в Харкові будується 18-типоверхові будинки, про охорону селянської праці, про нерівність між робітниками й селянами й т. ін. Особливо настирливо домагалися ворожі елементи дістати відповіді на питання про причину позбавлення виборчого права церковних старост і взагалі про причини поширення категорії позбавленців, про те, чи мусять вищі органи виконувати постанови сільрад, про причину видачі червоноармійцям чорного хліба замість білого, і про те, чи не краще

було б, як би селянство вибирало само, а партія тільки контролювала б вибори. Але майже в усіх виступах основним питанням, на якому було сконцентровано увагу заможної ворожої частини селянства — це розходження цін на промисловий і сільсько-господарський крам. В одному селі колишній член КНС і навіть колишній член партії, а тепер куркуль, що наймає робочу силу, виступив і висловлювався проти податкової політики. Взагалі, окрвиборчкоми свідчать, що куркулі скаржаться на те, що сіль.-госп. податок для них надто важкий.

Що до наказу комуністичної партії, то його ухвалювали без змін, але з доповненнями місцевого характеру. Харківський окрвиборчком відзначає, що в деяких селах селяни не зрозуміли змісту цього наказу й висловили побажання, щоб його було складено зрозумілішою для селян мовою, і щоб він мав конкретний характер. По деяких селах виступали промовці з пропозицією зовсім не обговорювати цього наказу, беручи на увагу, що попереднього наказу не було виконано.

В своїй масі відчитна кампанія пройшла активно й, як наслідок цієї загально-успішної роботи, маємо такі дані про підготовку й проведення списків кандидатур на членів сільрад. Як правило, насамперед осередки визначали кандидатури, а там, де їх не було — президії КНС або профспілки на закритих засіданнях, а потім ці кандидатури обговорювалося прилюдними загальними зборами за участю середняків. Здебільшого кандидатури, що їх визначили окремі організації, приймалося на загальних зборах, і лише в окремих випадках були зауваження з приводу тої або іншої кандидатури й відводи часто навіть членів партії, молоді й т. ін.

Збори бідноти для обговорення кандидатур здебільшого скликалося з ініціативи райорганізацій. Незаможники й середняки здебільшого поставилися доброзичливо до попереднього обговорення кандидатур і брали в цьому активну участь. Навпаки, заможний елемент ставився до цього, звичайно, вороже й був взагалі проти списків, мовляв, хай народ сам визначає кандидатури підчас перевиборчих зборів. Але з боку КНС були тенденції не висовувати кандидатур середняків, причому говорили так (Лубенська округа): „Позбавилися в радах куркулів, а поволі це буде й з середняком“. Проте, протестуючи проти складання попереднього списку кандидатур, куркулі, зі свого боку, по деяких місцях намагалися скласти свої списки. В одному селі Старобільської округи виставили кандидатуру одного куркуля, як доброго хазяїна. Середняк дав цій кандидатурі відвод, виходячи з того, що цей куркуль, хоч і добрий хазяїн, але вороже ставиться до ради. В Кам'янецькій окрузі був випадок, коли через кандидатуру одного члена партії утворили бешкет. В Мелітопольській окрузі по деяких місцях куркулі організували свої нелегальні виборчі комісії, де вони визначили свої кандидатури. Взагалі, в звязку з новим виборчим законом, настрої куркулів підупав, і вони, почувавши своє безсилля, намагалися притягти на свій бік середняків і навіть бідноту. Тут куркулі висту-

пали з такими мотивами, що, мовляв, сьогодні їх позбавили виборчого права, завтра будуть позбавлені виборчих прав середняки, потім біднота, й залишаться самі КНС. В одному селі Мелітопольської округи було знайдено записку такого змісту: „Напрягти увагу на бідноту, щоби кандидатури комуністів не проводити в ради. Висунути кандидатури заможних. Осередкові списки провалювати, розподілити кому й за кого виступати проти кандидатур осередку“. Куркулі в Мелітопольській окрузі взагалі провадили агітацію проти списків, намагаючись зірвати збори, на яких обговорювалося ці кандидатури. Між іншим вони використали те, що в одному селі незаможники, разом з профспілками, провалили кандидатуру середняка.

В Запорізькій окрузі, за відомостями уповноваж. Центровиборчкому, кол. церковний староста, що раніше керував групою заможних, дав відвод членові партії, кажучи, що треба обрати позапартійних, які б не підпадали під вплив партії. Але такі списки провалювалося. У цьому селі пройшли кандидатури, що їх висунули осередок КНС і середняки.

Запорізький окрвиборчком визначає наявність фактів, коли відтискували бідняків. Факти провалювання кандидатур, визначених раніше, є в Херсонській окрузі. Безперечно, тут була причиною слаба ініціатива в попередній роботі. Взагалі, в справі підбору кандидатур є деякі хиби. Так, в Миколаївській окрузі, через невдалий підбор сільвиборчкому, останній дуже часто захищав куркулів. У складі нової сільради в одному селі опинилися колишній баришник і орендарка цегельні, що до того частувала виборців і дістала за це сто сорок голосів. Характерно, що цю кандидатуру висунув незаможник — кум цієї орендарки.

Не зважаючи на такі негативні факти, повторюємо, що взагалі підготовчо-агітаційна робота пройшла гаразд й сприяла підвищенню активності підчас самих перевиборів.

Згідно з відомостями ЦСУ, ця активність дає 52,8% пересічно по Україні. Хоч цей відсоток формально нижчий за відсоток активності минулого року, але, беручи на увагу те, що минулого року облік було зроблено недосить добре й безумовно, по деяких місцях активність підвищено штучно, можна сказати, що активність цього року цілком достатня. Особливо слід визначити, що цього року майже не практикувалося прийом карток від так званих „мертвих душ“, цеб-то від тих, що самі на збори не являлися, а передавали свої картки через членів своєї родини. Проте, треба все-таки сказати, що й ця активність є формальна, оскільки мова йде лише про підрахунок карток, а не про підрахунок і аналізу дійсної активності виборців підчас перевиборів.

Переходячи до активності окремих верств і груп людности, зупинимося перш за все на участі жінок у перевиборах цього року. Ця активність, як це визначають майже всі округи, значно підвищилася, порівнюючи з минулим роком. Проте, ускладнена боротьба за ради між окремими соціальними групами села, очевидно, не дасть можли-

вості провести в ради стільки жінок, скільки того б бажалося, щоб перевищити торішній відсоток.

Далі, з цифр, що дає ЦСУ, бачимо збільшення провідної ролі комуністичної партії в виборах і збільшення довір'я до неї з боку широких верств селянства. Очевидно, що великий відсоток комуністів і комсомольців у сільрадах є наслідок попередньої практичної роботи партійних організацій на селі, причому треба сказати, що ця робота пройшла за складніших обставин і вимагала більшої боротьби, ніж це було раніше.

Як вже було сказано вище, перевибори відбувалися не лише в умовах виключно великої активності середняка й незаможника, але в умовах підвищення активності з боку куркульських та інших антирадянських елементів. Куркулі використовували все, що можна було, для того, щоб здобути собі довір'я, головним чином, серед середняцьких верств і, навпаки, щоб пошкодити довір'я до комуністичної партії. Отже, можна сказати, що ця виборча кампанія пройшла під гаслом боротьби за середняка між незаможником і куркулем. Але все ж таки середняк у своїй масі не пішов за куркулем, а виступав дружно з біднішими селянськими верствами під керівництвом партії.

Безперечно, що ми не можемо пишатися цими наслідками, і нашим місцевим партійним організаціям, як і окремим партійцям, треба буде вивчити виступи куркульських і контр-революційних елементів і сюди скерувати найбільшу увагу, бо за даними, що ми маємо, виступи куркулів по окремих місцях, набували, так би мовити, великої віртуозності.

Підхід куркулів до незаможників, під впливом підвищення активності бідноти, змінився. У своїх виступах куркулі роблять навіть спроби захищати бідноту, говорячи, що селянин, мовляв, не може підвищити своє господарство через сплачення податків, страховки й т. ін. В Кам'янецькій окрузі по деяких районах указували на високі ціни на фабрикати й низькі ціни на с.-г. продукти, натякуючи, що це шкодить, головно, бідноті. Були, безперечно, й спроби виступати з пропозиціями про скликання селянського з'їзду, але ці пропозиції не підтримувала навіть і решта куркульського населення. У німецькому районі АМСРР куркулі поширювали чутки про те, що треба чекати на нове розкуркулювання. По деяких місцях куркулі навіть закликали на допомогу собі хуліганів, вживали суто хуліганських методів боротьби підчас виборів. В Харківській окрузі виступив кол. церковний староста, говорячи: „Влада бере з селян, але нічого не дає“. Ця нікчемна демагогія, безперечно, не вплинула на трудящих, бо й незаможники й середняки вже переконалися на практиці, що під добрим словом куркуля заховується бажання скрутити й середняка й незаможника для власних інтересів. Але були й куркульські виступи цілком нового характеру. Так, в Запорізькій окрузі визначається по деяких місцях, що куркулі розхвалювали радянську владу. Це, очевидно, були спроби виставити себе за прихильників радянської влади щоб таким чином пролізти в ради.

Особливо визначається активність осіб, що торік користувалися виборчими правами, а цього року їх позбавлено. Крім спроб дискредитувати владу, були спроби дискредитувати окремих її робітників. В одному селі підчас зборів куркулі підпалили навіть хату незаможника й таким чином зірвали збори.

Що до активності сільської інтелігенції, то остання йде здебільшого разом з незаможниками й середняками, а в окремих випадках стоїть осторонь, очевидно, тому, щоб не втратити свого авторитету серед куркулів. Найактивнішу участь брали вчителі, найменшу—агрономи й лікарі. Але були окремі округи, де визначається цілком пасивна роля всієї інтелігенції.

Молодь не скрізь брала активну участь у підготовчій роботі, а по деяких місцях робота молоді була навіть недостатньою. Що до батрацтва, то деякі округи визначають також недостатню його активність підчас перевиборів, а деякі округи про батраків зовсім навіть не згадують.

Підводячи підсумки цим дуже не повним матеріалам про діяльність куркулівських елементів підчас виборів і діяльність виборців, можна сказати, що куркуль намагався використати не лише економічні ситуації, але й кожную помилку, кожне неправильне вирішення місцевих органів, і, в основному, усі ці виступи були скеровані проти диктатури пролетаріату й керівництва селянством з боку комуністичної партії.

Ми не можемо поминути всіх цих фактів. Їх слід буде вивчати й в порядку щоденної нашої роботи на майбутнє намагатися дати відповідь на всі запитання куркулів, щоб довести селянству на практиці ціну таких виступів і викрити всі заховані надії куркульства й антирадянських елементів.

Переходячи до характеристики соціального складу нових сільрад, треба визначити два основних моменти: перший момент—деяка тенденція з боку КНС заповнити своїми членами весь склад сільрад. В окремих випадках, це навіть спричинялося до загострення відносин між середняком, причому таких сільрад маємо до 10%.

На це треба звернути найсерйознішу увагу з тим, щоб ті небажані відносини, які утворилися підчас виборів між незаможником і середняком, усунути в процесі практичної роботи самих рад, з тим, щоб у практичній роботі середняк відчув, що він дійсно є частиною бідняцько-середняцького блоку й що на нього так саме спирається радянська влада в своїй роботі.

Другий момент, що заслуговує зараз уваги партійних і радянських органів на місцях—це, що по деяких сільрадах є значні групи членів з заможних верств селянства. Таких сільрад маємо також до 10%. Безперечно, що ми тепер, за тими формальними даними, які маємо, остаточних висновків з приводу цього зробити не можемо. Відомо, що ми ще не маємо точних ознак, які визначали б стан того чи іншого господарства на селі. Цього можна буде досягти через пильне

вивчання цих сільрад. Проте, на ці цифри слід звернути увагу, і партійним організаціям на місцях треба буде серйозніше поставитися до таких сільрад.

Треба буде також пильно вивчати питання про співвідношення між соціальним складом сільрад і соціальним складом даного села. За частковими даними, які обробило ЦСУ, бачимо, що тут потрібні співвідношення не визначено.

Безперечно, ми не можемо вимагати точної пропорції, бо за принципами нашого радянського демократизму, на наслідки виборів, на останку, впливають все ж збори виборців і їхнє голосування. Проте, це питання треба вивчити для того, щоб переконатися, які ж причини призвели до неправильних співвідношень і що на це впливає: чи то активність окремих селян, чи то активність окремих груп селянства.

Далі про соціальний склад сільрад треба ще зауважити, що в сільрадах надзвичайно слабо репрезентовано батрацтво, хоч з приводу цього було в свій час дано досить вказівок як з партійного боку, так і з боку радянських органів, але, очевидно, місцеві профоргани, підсиливши свою роботу що до виборів у місті, все ж-таки не звернули достатньої уваги на село; зокрема це стосується до союзу с. г. і лісових робітників.

Підсумовуючи ці попередні дані, треба сказати, що партійні й радянські органи на місцях приклали досить зусиль і, не зважаючи на низку помилок, ми маємо колосальні досягнення. Цього року з боку парторганізацій на селі майже не спостерігається випадків дезорганізації, розгубленості й неправильного урахування нечуваної активності широких мас позапартійних виборців.

Навпаки, можна навіть сказати, що цього року, більш, ніж коли б то не було, чувається міцне й, разом з тим, тактичне, витримане партійне керівництво на селі.

В зв'язку з цим, загальний відсоток комуністів і комсомольців, порівнюючи з минулим роком, у сільрадах збільшився. КНС організаційно зміцніли й починають відігравати відповідну роль в блоці з середняком і в політичній боротьбі проти куркуля.

Виявлення куркульської активності розбито на-голову дружніми виступами незаможницького й середняцького селянства.

Отже, партія ще раз довела всім невірам у силу революції й всім „пророкам з опозиції“, що в нас немає небезпеки на селі й що, зокрема, немає небезпеки „затоплення нижчих поверхів наших радянських будівель куркулями й дрібною буржуазією“. Навпаки, на селі маємо певний й неухильний напрямок до зміцнення диктатури пролетаріату. На селі притягується до рад чим раз нові верстви селянського пролетаріату й бідняцько-середняцького активу, цілком свідомого того, що треба боротися з куркулем і не можна допускати його до рад.

Це все, безперечно, не означає того, що партія вже не має труднощів. Перед нами на місцях ще стоять величезні завдання й, в першу чергу, завдання закріпити ті досягнення, що ми маємо їх в процесі

перевиборів цього року; друге завдання—дати практичний зміст роботі тих рад, що обрані цього року з таким активом.

У зв'язку з цим, перед всіма партійними та радянськими органами на місцях стоїть завдання усунути й виправити помилки й недоліки, що викриті в наслідок перевиборів, і забезпечити цілком здорову й спокійну обстановку для діяльності рад.

Ми вже говорили про те, що активність куркуля зазнала поразки й не уявляє собою будь-якої серйозної погрози. Проте, перед партією на селі стоїть найвідповідальніше завдання—пильно вивчити всі ці прояви активності куркулів та інших антирадянських елементів, щоб бути наготові дати одсіч і щоб паралізувати дальші намагання куркуля вплинути на радянське суспільство на селі.

Партія цілком склала політичний іспит підчас цієї перевиборчої кампанії, набула величезний досвід, і тепер має матеріал, певну обстановку й умови, щоб виконувати дальші завдання, що виникають перед нею.

Пальчиківський.

Державний бюджет України та його місце в єдиному бюджеті СРСР.

Висвітлюючи бюджет УСРР з погляду його соціально-економічного значіння для країни, треба взяти на увагу, що на території кожної республіки, яка входить у склад Союзу Радянських Соціалістичних Республік, мають чинність, крім республіканського державного бюджету, також місцеві та загальносоюзний бюджети, які дістають кошти на утворення своєї прибуткової частини із того ж таки джерела— народньо-господарського прибутку.

Тому, щоб уникнути грубої помилки, яку що раз роблять,— треба порівнювати із зростом народнього господарства не один тільки із перелічених бюджетів, а їхню суму.

Протягом трьох років, починаючи з 1924/25 і по 1926/27 рік включно, спостерігається така ув'язка бюджетових прибутків з рухом національного прибутку та гуртовою продукцією; гуртова продукція народнього господарства зростає за останні 3 роки на 49,9%, національний прибуток—на 50,3%, а прибутки бюджетів (крім НКШляхів та НКПіТ) на території України підвищилися на 58,2⁰/₀.

За окремі роки співвідношення цифр значно змінюється і визначається так:

1924/25 р.

Гуртова продукція нар. господ. України	4.992	міл. чер. карб.
Національний прибуток	3.326	" " "
Сума прибутків — державного республіканського, місцевого та загальносоюзного бюджетів на Україні (без транспорту та зв'язку)	456	" " "

1925/26 р.

Гуртова продукція	6.950	м. ч. карб.	Зріст проти минул. року	39,0 ⁰ / ₀
Національний прибуток	4.855	" " " " " "	" " " "	46,0 "
Сума прибутків за бюджетами	577	" " " " " "	" " " "	26,7 "

1926/27 р.

Гуртова продукція	7.484	м. ч. карб.	Зріст проти мин. року	7,7 "
Національний прибуток	5.001	" " " " " "	" " " "	3,0 "
Сума прибутків за бюджетами	720	" " " " " "	" " " "	24,8 "

Те, що цифри зросту прибутків за бюджетами не відповідають двом іншим економічним показникам за окремі роки, а зокрема,

значно більший зріст бюджетових прибутків на 1926—27 р., порівнюючи із зростом національного прибутку та гуртової продукції за минулих років,— пояснюється, головним чином, двома причинами.

По-перше — податкові і неподаткові прибутки вираховується на підставі обліку не тільки перспектив на наступний рік, а також і на підставі обліку наслідків господарської діяльності за минулий рік. Так, наприклад, звичайні податки і податки від прибутку стягається протягом першого півріччя певного бюджетового року за друге півріччя минулого року, а протягом другого півріччя — за перше (з поточного бюджетового року оподаткування переходить од піврічного до річного періоду).

Зрозуміло, що сума прибутків за всіма бюджетами 1926/27 року — відбиває в собі в значній мірі наслідки господарської діяльності 1925/26 р. і тому правильно показує значно більший зріст (24,8%), ніж гуртова продукція та національний прибуток.

Друга причина полягає в зміні законодавства про податки, через що за стабільності й навіть деякого послаблення податкового тягара для малозабезпечених платників податку, з міцних платників стягується податками більшу долю їхніх прибутків ніж раніше.

Таке зміцнення класового характеру нашого законодавства про податки виявляє як абсолютне, так і відносне збільшення податків від прибутку, порівнюючи з минулими роками.

Це робить як єдиний державний бюджет СРСР, так і український напруженим, і виконання бюджету вимагає найуважливішого до нього відношення. Але помилково було б вважати напруженість нашого бюджету за негативну рису. В умовах радянської державної системи не напруженим бюджет бути не може. Потреби, які стоять перед державою, настільки великі й актуальні, що задовольнення їх вимагає мобілізації великих коштів. Бюджет повинен взяти з народнього прибутку якомога більше, але в жодному разі не заважати його розвитку в майбутньому. Коли складається бюджет, надзвичайно важливо знайти межу безболізного добування прибутків із господарства країни, щоб за певних економічних умов можна було максимум коштів за допомогою бюджету планово направити на індустріалізацію, електрифікацію, розвиток сільського господарства, освіту, охорону здоров'я та інші соціально-культурні й господарські потреби.

В радянській державі більший темп зросту бюджету порівнюючи з народніми прибутками залежить від зросту державного й взагалі усупільненого сектору народнього господарства та збільшення організованого державного регулювання господарських процесів у країні.

Якщо бюджет капіталістичних держав добуває більше коштів із господарства України, то це, цілком природньо, свідчить про збільшення видатків на поліцію, на армію, озброєння й взагалі про збільшення апарату поневолення, втихомирення та ідеологічне оброблення трудящої людності в класових інтересах буржуазії, що стоїть на чолі державної машини.

А радянський бюджет, добуваючи із народного господарства більше коштів, фінансує ними різні галузі народного господарства, а, зокрема, промисловість, яка в інших капіталістичних державах є приватною власністю. Направляючи через бюджет кошти на ці галузі, радянський бюджет активно впливає на збільшення національного прибутку.

Переходячи до характеристики прибуткової частини бюджету, слід насамперед відзначити ту велику роль, що в ній відіграють податкові надходження. В єдиному бюджеті СРСР податкові прибутки становлять 2.309 мил. карб., або 46% до підсумку всіх прибутків. Відповідні цифри в державному бюджеті України — 183 мил. карб., або 77,1%.

Щорічний рух державних податків в єдиному бюджеті можна побачити з такої таблиці:

Табл. № 1.

Назва прибутків	Надходження по Союзу:							
	1923/24 р. в мил. карб.	% до загал. суми	1924/25 р. в мил. карб.	% до загал. суми	1925/26 р. в мил. карб.	% до загал. суми	1926/27 р. в мил. карб.	% до загал. суми
Звичайні податки	287	45,3	646	49,1	583	31,0	768	33,3
Посеред. "	288	45,5	563	42,7	1.127	59,9	1.368	59,2
Мита йборни . .	58	9,2	108	8,2	170	9,1	174	7,5
Разом податкових прибутків . .	633	100,0	1.317	100,0	1.880	100,0	2.310	100,0

Надходження державних прибутків на території України характеризує така таблиця:

Табл. № 2.

Назва прибутків.	Надходження по Україні:							
	1923/24 р. в тис. крб.	% до заг. суми	1924/25 р. в тис. крб.	% до заг. суми	1925/26 р. в тис. крб.	% до заг. суми	1926/27 р. в тис. крб.	% до заг. суми
Звичайні податки	100.357	57,1	112.211	45,3	120.063	37,9	152.840	37,8
Посередн. "	64.458	36,6	118.025	47,6	172.543	54,6	223.200	55,3
Мита йборни . .	11.073	6,3	17.508	7,1	23.631	7,5	27.800	6,9
Разом податкових прибутків. . .	175.888	100,0	247.744	100,0	316.237	100,0	403.840	100,0

Велика питома вага податкових надходжень в республіканському та єдиному бюджетах з зовнішнього боку роблять сучасний бюджет подібним до дореволюційного, царського. Проте соціальний їхній характер неоднаковий. Наші звичайні сільсько-господарський, промисловий та прибутковий податки відзначаються високою прогресивністю, чого не збула дореволюційних часів. На підставі радянського податкового

законодавства: 1) звільняється від податків малоспроможних громадян, 2) понад 20% селянських господарств звільнено від сільсько-господарського податку, 3) кустарі й ремісники користуються значними пільгами і 4) прибутки підпадають прогресивному оподаткуванню, при чому ця прогресія в міру збільшення прибутків значно підвищується.

В зазначених вище таблицях звертає на себе увагу зріст питомої ваги посередніх податків порівнюючи з загальною сумою податкових прибутків. Якщо в 24/25 р. посередні податки по всьому СРСР становили 46% загальної суми податкових надходжень, то в наступному 25/26 році — вони становлять 56%, а в 1926/27 р. визначено понад 59%. Тому, що посередні податки звичайно викликають негативне до себе відношення, — слід коротенько їх охарактеризувати. Найголовнішою негативною властивістю посередніх податків є так звана їхня регресивність, цеб-то вони падають відносно великим тягарем на незаможні групи людности і меншим — на заможні. Так, наприклад, матеріально добре забезпечений і мало забезпечений покупець — платить, купуючи калоші, однаковий акциз. У країнах з різно визначеними прибутками різних клас і груп людности регресивність посередніх податків визначається дуже яскраво й викликає надто вороже відношення до себе з боку трудящих. Наскільки є великим значіння регресивности посередніх податків нашої радянської народньо-господарської системи?

У нас, — як сказано раніше, — широко проведено звільнення від оподаткування звичайними податками (податками від прибутку, промисловими й сільсько-господарським), незаможна людність має великі пільги, прибутки людности розподіляється значно рівномірніше ніж по капіталістичних країнах, проведена гостра прогресивність оподаткування навіть мало значних прибутків; тому невелика регресивність посередніх податків не порушує характеру прогресивности податкової системи.

Далі, збільшення надходжень від посередніх податків обумовлено запровадженням акцизу на спирт і на хлібне вино, а також значним зростом виробництва й споживання підакцизних товарів.

В єдиному бюджеті СРСР акциз на спирт і хлібне вино давав в 23/24 р. — 3.298 т. карб., в 25/26 р. — 415.500 т. карб. і на 26/27 р. вираховано, що має надійти 479.500 т. карб.

До дозволу державного продажу сорокаградусного хлібного вина (горілки) на самогоні наживали великі прибутки самогонщики. Останнім часом хлібне вино витискує самогон, що й виявляється на помітному збільшенні акцизних прибутків держави.

В нашому розпорядженні немає докладних та цілком перевірених даних про розмір нелегальної викурки самогону, але для того, щоб уявити собі, скільки коштує господарству країни самогонщина та які суми залишилися на руках у самогонщиків, — можна скористуватися теоретичним вирахуванням.

На підставі міркувань, — докладно обґрунтованим показчиком розміру таємного гуральництва можуть бути такі факти: по Україні в 25/26 р., цеб-то вже підчас спиртової монополії (з 1 жовтня 1925 р.)

продано хлібного вина 3.052.014 відер. Одночасно того ж таки року виявлено 92.221 випадок таємного гуральництва, а це визначає, що одна виявлена таємна гуральня припадала на 300 мешканців.

Проф. Несмелов у своїх розрахунках зазначає, що норма споживання спирту на одну душу людности зменшилася, порівнюючи з довійськовим часом, вдвоє, і замість 0,66 відра за рік на одну душу в довійськовий час, — рахує для 25/26 року — 0,33 відра.

Якщо прийняти це припущення, то будемо мати, що за продаж по всьому СРСР в минулому році 18.132.327 від. хлібного вина на одну душу припадало лише 0,13 відра. Зокрема на Україні продано, як вже зазначено раніше, 3.052.014 відра, цеб-то біля 0,11 відра на душу. Отже, за рахунок приватного гуральництва (самогонщиків) задовольнялося, на одну душу, по СРСР 0,20 відра (0,33—0,13), а на Україні 0,22 відра (0,33—0,11).

Якщо ґрунтуватися на таких припущеннях, то за остаточним підрахунком матимемо, що споживання самогону по всьому СРСР в 25/26 р. становило 28 міл. відер (0,20 відра \times 140 міл. людности), а по Україні — 6.360 т. відер (0,22 відра \times 29 міл. людности). Ці 6.360 тис. відер на Україні й постачали таємні гуральні, частина яких кількістю 92.221 і виявила міліція.

Таємне гуральництво здебільшого провадиться примітивно з хлібних запасів. Досвідом встановлено, що пересічний вихід спирту за таких умов виробництва не перебільшує 17 градусів алкоголю із одного пуда борошна. Отже, щоб мати 28 міл. відер вина в 40°, треба витратити біля 65—66 міл. пуд. хліба. На Україні із цієї кількості напевно було витрачено біля 15 міл. пудів хліба.

Якщо вважати, що норми пересічного споживання хлібного вина однією душею, на яких збудовано весь розрахунок, перебільшені й зменшити їх, то навіть і в такому випадку матимемо досить значну цифру.

Звідціль зрозуміло, чим пояснюється такий зріст прибуткових надходжень бюджету від акцизу на спирт та хлібне вино. Останнім часом державне хлібне вино витискує самогон, самогонщики не завжди мають добрий збут своєї „продукції“ і тим самим втрачають свої прибутки.

Як зазначено раніш — фактором, що впливає на збільшення податкових надходжень по лінії посереднього оподаткування — є зріст виробництва й споживання підакцизних товарів.

Так, наприклад, споживання тютюну поточного бюджетового року за попереднім обрахунком переважить пересічну норму споживання однією душею за довійського часу.

Споживання тютюнових виробів щорічно по СРСР визначено в такій таблиці:

Табл. № 3.

	1923/24 р.	1924/25 р.	1925/26 р.	1926/27 р.
Тютюн жовтий	824 тис. кілогр.	587 тис. кілогр.	800 т. кілогр.	500 т. кілогр.
Цигарки . . .	13.316 „	25.512 „	33.000 „	35 мільярд. шт.
Махорка . . .	29.987 „	47.730 „	75.000 „	4 міл. пуд.

Такий значний зріст споживання тютюнових виробів за деякого збільшення ставок оподаткування—пояснює досить значне збільшення прибутків єдиного бюджету в цьому підрозділі, які, становлячи в 23/24 р. 33 міл. крб., визначаються в 26/27 р. сумою біля 140 міл. крб.

Тут треба сказати, що взагалі акциз для радянської фіскальної політики є явище тимчасове, і вже за нинішнього стану нашої промисловості чути поважні голоси за поступове скасування багатьох акцизів, безперечно, крім таких, як, напр., акциз на тютюн, вино та інші. Ще небіжчик тов. М. Володимирів уважав, що в умовах, коли підакцизні товари майже на всі 100% вироблює державна промисловість,—доцільно відмовитися від системи акцизу й замінити її на спеціальні відрахування від прибутків з тих підприємств, що вироблюють підакцизні товари.

З приводу цього в передмові до зведеного фінансово-виробничого плану державної промисловості на 26/27 р., виданого ВРНГ СРСР, говориться так: „Якщо система акцизу підчас її провадження відіграла величезну роль не лише в галузі фіскальній, а також і в справі оздоровлення господарства промисловості,—борячись з безгосподарністю та встановлюючи межі видаткам виробництва,—то зараз вона вже не цілком може бути названа знаряддям впливу держави на господарство промисловості. Здебільшого акцизи стають ніби мертвим вантажем.

В цій галузі треба шукати нових шляхів впливу на промисловість, щоб, з одного боку, вони давали відповідні фіскальні наслідки, а з другого—мали б організаційний вплив на відповідні підйоми в господарстві промисловості, поліпшуючи якість її роботи й т. інш. (стор. 16 і 17).

Переходячи до характеристики неподаткової частини прибутку, треба зазначити, що будова як загально-союзного, так і республіканських бюджетів така, що неподаткові прибутки держави відбиваються на них не всією своєю масою, а тільки в деякій частині. Так, напр., в єдиному бюджеті прибутків від зиску державної промисловості на суму 179 міл. карб., але в дійсності прибутки від промисловості в поточному році передбачаються на суму 445 міл. карб., цеб-то в бюджет попадає менше 40% фактичного прибутку. Є ціла низка інших прибутків, що визначаються в державному секторі народнього господарства, які лише частково відбиваються в бюджеті, а іноді й зовсім не відбиваються.

З цього погляду будова наших бюджетів ще далеко не завершена. Форма бюджетів мусить бути краще пристосована до економічної структури радянської держави та відбивати цілковито не тільки податковий бік, але й фінансові наслідки господарської діяльності в державному секторі народнього господарства.

Тільки зважаючи на цю поправку,—можна порівнювати між собою як податкові, так і неподаткові прибутки бюджету.

В єдиному бюджеті СРСР неподаткові прибутки транспорт, почта й телеграф, відрахування від прибутків промисловості,

прибутки від державного земельного майна та інші) становлять 2.408.441.782 карб., позички—210 міл. карб. Темп зросту прибутків від транспорту, промисловости, банків і надрів — відповідає темпові зросту всього бюджету. Якщо із загальної суми бюджету відняти надходження від транспорту та звязку, як обігові, цеб-то ті, які проходять через прибуткову та видаткову частини бюджету, то виявиться, що неподаткові прибутки ростуть швидче, ніж увесь бюджет у цілому.

Це свідчить про надто важливе явище: вплив прибутків від державного господарства та позичок в бюджеті збільшується.

В бюджеті України співвідношення між податковими і неподатковими прибутками видно із такої таблиці:

Табл. № 4.

Податкові прибутки в бюджеті УСРР			Неподаткові прибутки в бюджеті УСРР		
	25/26 р.	26/27 р.		25/26 р.	26/27 р.
Єдиний сільсько-господ. податок	57.494 т.	78.111 т.	Від держпромисловости	7.600 т.	7.440 „
Промисловий подат.	33.102 „	47.025 „	Від торгівлі	3.935 „	2.529 „
Податок від прибут.	19.755 „	25.146 „	Від банків	—	88 „
Рентний прибуток	1.440 „	1.000 „	Від лісів	16.300 „	21.125 „
Податок від спадщини	5 „	40 „	Від надр	6.295 „	8.831 „
Гербова оплата . .	14.401 „	27.000 „	Від іншого держ. майна	1.505 „	1.407 „
Інші мита й збори	3.310 „	4.376 „	Зворот держ. видатк	1.166 „	4.948 „
			Різні прибутки . .	826 „	1 686 „
Разом . . .	129.507 т.	182.698 т.	Разом . . .	42.499 т.	54.395 т.
У відс. до загальної суми всіх прибутків бюджету:			У відс. до загальної суми всіх прибутків бюджету:		
25/26 р.	75,3		25/26 р.	24,7	
26/27 „	77,1		26/27 „	22,9	

Збільшення питомої ваги податкових прибутків в державному бюджеті України й відносне зниження неподаткових (за помітного їх зросту) пояснюється зміною правил про бюджетні права СРСР та республік, що входять в нього. Через що розмір відрахувань від загально-союзних податків, що призначається на утворення республіканського бюджету, значно збільшився порівняючи з минулим роком і становить зараз 99% від суми звичайних податків, які стягається на території республіки.

Переходячи до видаткової частини бюджету, насамперед розгляньмо питання, як відбився режим економії на бюджеті. Деякі товариші підчас оцінки конкретних наслідків директив партії що-до режиму економії беруть з бюджету голі цифри і не розбираючись у тому, що за ними заховується, приходять до цілком неправильних висновків. Так, наприклад, візьмемо типовий адміністративний наркомат — НКВнуправ — та порівняймо суму призначень для нього в минулому році з сумою, визначеною на поточний рік. В 1925/26 р. за кошторисом НКВнуправ з державного бюджету України витрачалось 2.358 т. карб., а в 1926/27р.— 5.146 т. карб. Деякі товариші жахаються: „величезний зріст, на цілих 118%. Це—за директиви партії про категоричне зменшення

в першу чергу як раз адміністративних видатків!“ Але, коли докладно розібратися в причинах такого значного збільшення видатків за кошторисом НКВнуправ, — то цілком зникне потреба хвилюватися, бо можна буде упевнитися, що режим економії й за цим кошторисом переведено досить міцно. Зріст же видатків для НКВ пояснюється перенесенням на утримання республіканського державного бюджету всієї мережі бупрів, які раніше були на місцевих бюджетах Окрвиконкомів. Асигнування ж НКВ на канцелярські видатки, видавництво, подорожні видатки, поштово-телеграфні видатки, на з'їзди та наради зменшено на цілих 40%.

А взагалі адміністративно-господарські видатки Наркоматів України (канцелярські, відомчі видавництва, дрібний ремонт, придбання інвентарю, поштово-телеграфні видатки, подорожні видатки на з'їзди та конференції)—зменшено майже на одну третину і замість 8 міл. к. в минулому році,—в поточному році вони становлять трохи більше п'яти міл. карб.

По загально-союзних відомствах (в Москві) за даними НКФ СРСР канцелярські видатки скорочено на 15—16% порівнюючи з 25/26 р., поштово-телеграфні видатки на 12—13%, подорожні видатки — на 20%, різні господарські видатки—на 16%. В окремих випадках зменшення по цих статтях досягає понад 50%.

Що до штатів, то в проєкті українського державного бюджету, ухваленому Радою Народніх Комісарів та затвердженому останньою сесією ВУЦВК'у—загальне скорочення штатів по держ. бюджетових установах України становить 4.711 чоловіка. Крім того, уряд дав певну директиву перевести далі скорочення протягом бюджетового року.

Порівняння штатів України зі штатами інших республік визначає з явною очевидністю конечну потребу настирливої роботи в галузі раціоналізації всього керівничого апарату. Штати складалося стихійно, без єдиної продуманої системи. Штати ніяк не ув'язані не тільки по окремих республіках, але навіть по однотипових установах. В наслідок цього — періста штатна різноманітність. Так, наприклад, по всіх республіках на кожні 10 тис. людности припадає в біжучому році 25,7 штатних одиниць. Зокрема ж по кожній республіці маємо: в РСФРР — кожні 10 тис. людности обслуговують 27,3 штатних одиниці, на Україні — 17,1, в Білорусії — 33,4, на Закавказ'ї 41,1, в туркменській СРР — 28,3 і в Узбекській СРР — 18,9.

Хоча ці цифри пересічні й орієнтовочні і до них треба внести цілу низку поправок, але вони цілком ясно показують стихійність складання штатів і неувязку сучасної штатної системи.

Серед інших союзних республік Україна займає що до кількості штатних посад найменше місце, але це не значить, що ми маємо великі досягнення в цій галузі і що зменшення й упорядкування штатного питання може бути знято з порядку денного. Певний підход і сумлінне виконання директиви нашого уряду про зменшення видатків можуть дати ще більшу економію.

Якщо зараз і неможна ще підбити певних підсумків, що характеризували б відбиток режиму економії на бюджеті 1926/27 р., то, в усякому разі — початок зроблено, деякі позитивні досягнення уже маємо.

До нового бюджетового року залишається ще досить багато часу але для того, щоб в ньому режим економії відбився як-найяскравіше, — слід уже тепер поставити низку конкретних питань, перед складанням бюджету — на розв'язання радянських та партійних органів, щоб визначити провідні вказівки, на підставі яких буде складено кошториси відомств та бюджет у цілому.

Основна директива, що дала її партія підчас складання бюджету на 1926/27 р. — це збільшення асигнувань на промисловість, — реально відбилася на бюджеті. Єдиний бюджет СРСР визначає для промисловости 494 міл. карб., цеб-то більше ніж минулого року на 148,2 міл. карб. і на електрифікацію 88 міл. карб. (зріст 23,8%). Найбільша сума коштів що до фінансування промисловости припадає на тяжку індустрію — металеву та паливну. Збільшення по цих двох галузях в загально-союзному бюджеті (без республіканських бюджетів) становить 93 міл. карб. Слід відзначити, що в поточному році передбачено три найбільших будови: Дніпрельстан, Сибірсько-Ташкентська залізниця, і початок робіт що до проведення Волго-Донського каналу. Крім того, транспорт, усі прибутки якого становлять 1.627 міл. карб., не тільки нічого не відраховує в бюджет, але одержує дотацію 51 міл. карб. До видатків, що сполучені з індустріалізацією, слід також віднести майже 43 міл. карб. на поширення іригаційних робіт, тому що це призначення передбачає поширення сировинної бази текстильної промисловости.

До таких видатків слід також віднести призначення спеціальних коштів із бюджету на поширення засівів льону та на розвиток холодильного та елеваторного будівництва.

У бюджеті України — збільшення фінансування промисловости також має яскравий відбиток. Проти бюджетових призначень минулого року в сумі 10.700 т. карб. *), — в поточному році на промисловість передбачено асигнувати 34.613 т. карб., або на 115,5% більше, ніж минулого року.

Крім значного збільшення фінансування української державної промисловости із бюджету, — промисловість поширює своє фінансове становище також і за рахунок внутрішнього нагромадження та кредиту.

Табл. № 5.

Назва коштів	На		
	1/X — 25 р.	1/X — 26 р.	1/X — 27 р.
Бюджет, позика господарського відновлення, Цекомбанк, Електробанк .	10.237	43.297	88.038
Кредити	123.856	197.546	203.210
Внутрішнє нагромадження	12.604	29.535	41.473
Разом	146.697	261.378	332.721

*) Без позики господарськ. відновлення.

(Цифри взято із складеного виробничого фінансового плану ВРНГ УСРР на 1926/27 р.).

Які наслідки дає таке збільшення коштів української республіканської промисловості?

По-перше — воно зумовлює зріст продукції по собівартості без акцизу з 319,6 міл. карб. в 1925/26 р. до 395,5 міл. карб. в поточному році і, по-друге — поліпшує становище з обіговими капіталами, збільшуючи їх з 250,6 міл. карб. до 268,7 міл. карб., і, по-третє — забезпечує провадження капітальних робіт на суму 61,4 міл. карб.

Поруч з таким значним ростом коштів, що асигновані на промисловість, — фінансування інших галузей народного господарства в бюджеті 1926/27 р. також значно збільшено, порівнюючи з минулим роком. Нижчевміщені таблиці показують зміни розміру коштів, що їх держава вклала за два роки в окремі галузі народного господарства по всьому СРСР (табл. № 6) і окремо по Україні (табл. № 7).

Табл. № 6.

Фінансування народного господарства за єдиним бюджетом.

Назва видатків	1925/26 р.	1926/27 р.
	у тисячах карбованців.	
Сільське господарство	159.001	151.450
Промисловість	199.500	191.000
Електрифікація	69.100	88.000
Кооперація	25.035	27.100
Комунальний кредит	80.000	40.000
Боротьба з безробіттям	6.000	8.100
Будівництво	5.957	16.334
Надзвичайні витрати	1.000	—
Заходи що до розвитку торгівлі	—	28.325
Преміювання експорту	25.000	30.000
Утворення держхлібфонду	—	12.000
Разом	570.593	895.309

Табл. № 7.

Те ж по УСРР.

Сільське господарство	12.248	10.764
Промисловість	10.700	34.613
Електрифікація	1.560	3.000
Кооперація	4.320	4.050
Боротьба з безробіттям	1.200	1.200
Заходи що до розвитку торгівлі	—	2.815
Фінансування друку	—	1.925
Разом	30.028	58.367

Видатки державного бюджету можна поділити, по-перше, за так званою відомчою ознакою і, по-друге, — за річовою ознакою. За першого випадку визначається сума призначень для певного відомства, наркомату, що становлять його кошторис. В другому випадку за основу беруть певну мету призначення, незалежно від того, за кошторисом якого відомства цю витрату переводиться. Видатки українського

державного республіканського бюджету, що визначилися за річовою ознакою, такі:

Табл. № 8.

Річковий розподіл видатків бюджету УСРР.

	1925/26 р.	1926/27 р.
Законодавство в віщедержавне управління	2.144.732	1.868.158
Економічне й адміністративне планування та статистика	2.702.054	2.815.570
Внутрішнє управління	668.776	813.474
Суд і поправні установи	5.492.810	8.263.236
Освіта, наука й мистецтво	29.837.697	33.838.759
Охорона здоров'я	4.216.252	5.448.146
Охорона праці й соціяльне забезпечення	7.294.538	8.761.619
Фінансове управління	11.005.809	10.668.870
Регулювання промисловости й управління держтрестами н синдикатами	879.470	1.252.800
Регулювання зовнішньої й внутрішньої торгівлі	525.639	626.983
Рільництво й сільське господарство	20.089.314	19.681.488
Ветеринарія	1.479.769	1.699.449
Лісне господарство	5.999.467	6.233.967
Водне господарство	1.460.373	1.722.681
Фонди	70.268.136	93.729.370
Фінансування промисловости	10.700.000	34.613.000
Електрифікація	1.560.000	3.000.000
Кооперація	4.320.000	4.050.000
Боротьба з безробіттям	1.200.000	1.200.000
Торгове будівництво	—	2.815.000
Друк	750	1.925.000
Р а з о м	182.594.836	245.027.570

Для повної картини видатків радянської влади слід до видатків державного бюджету додати видатки на ті ж галузі з місцевого бюджету, щоб-то показати сукупність видатків цих двох бюджетів. Тоді буде ясно, що на наросвіту по Україні витрачається в 26/27 р. біля 107 міл. карб.,— проти 87,3 міл. карб. минулого бюджетового року; на охорону здоров'я 40 міл. карб. замість видатків минулого року 32,4 міл. карб., при чому до цієї суми треба ще додати ті, що проходять через робмед; на промисловість— 37,6 міл. карб., в минулому ж році— 12,2 міл. карб. (без позики господарського відновлення), на сільське та лісне господарство біля 42 міл. карб. проти 35,8 міл. карб. минулого року.

Цілком доцільно відзначити, що в дореволюційний час, за царського уряду, державні та місцеві асигнування на наросвіту в межах теперішньої України становили біля 53 міл. довійськових карб. і на охорону здоров'я біля 28 міл. довійськ. карб.

Найбільшим що до суми видатком державного бюджету є видаток на заробітню платню, яка становить 45,3 міл. карб. З цієї суми

зарплатня робітникам освіти становить 13 мільйонів карб., фінансовим робітникам понад 8 мільйонів карб. та робітникам землі й лісу біля 7,5 м. к. Пересічна місячна зарплатня одного робітника (пересічна по всіх наркоматах) визначається цифрою 64 карб. 39 коп. проти 62 карб. 51 коп. в 25/26 році й 56 карб. 61 коп. в 24/25 р.

В поточному бюджетовому році переведено дальший розвиток системи державного нормування зарплатні. Система ця полягає в тому, що кожній окремій посаді привлащується певний оклад місячного утримання, якого не може змінити керівник установи без спеціального дозволу РНК. Цією системою усунено ту строкатість ставок, яка мала місце два роки тому і за якої друкарщиця чи діловод однієї установи одержували в півтора-два рази більше або менше, ніж робітник такої ж кваліфікації у іншій установі. Можна напевно сказати, що в республіканському бюджеті України на 26/27 рік цілком усунено сваволю окремих установ у визначенні ставок зарплатні, строкатість розміру оплати праці робітників однакової кваліфікації, що була найголовнішою причиною переходу співробітників від однієї служби до іншої.

Проте, система державного нормування зарплатні, безумовно виправдавши себе позитивними наслідками, пробує обійти так чи інакше встановлені цією системою норми оплати. Деякі адміністратори заявляють, що „я, мовляв, відповідаю за роботу, я вибираю робітників, а тому тільки я, і ніхто інший, можу правильно визначити розміри утримання“. Хоч із своєї дзвіниці видно краще, проте таке міркування в жодному разі не може бути доказом доцільності такого стану, коли, напр., два бухгалтеря однакової кваліфікації можуть одержувати різні ставки лише тому, що один працює в Наркомосвіті, а другий в Наркомторзі.

Практика минулого показала, що в основі домагань обійти систему державного нормування зарплатні майже завжди полягає бажання на свою волю збільшувати зарплатню своїм робітникам. Якби піти на це хоч частково, то в справі оплати праці ми вернулися б назад, до того, що було років 2—3 тому й втратили б можливість правильно ув'язувати зарплатню в бюджетових установах з зарплатою робітників промисловости. Останнє завдання має величезне як політичне, так і господарське значіння. Цілком недопустимо йти відпереч зарплатні робітників та службовців. Ось чому, в умовах режиму економії, щоб попередити всяку дезорганізацію в державному нормуванні зарплатні,— РНК України визнала за доцільне запровадити попередній фінконтроль, коли оплачується асигновки на зарплатню в держбюджетових установах. Значна кількість Окрвиконкомів, виходячи із тих же міркувань — запровадити фінконтроль і для місцевого бюджету. Беручи на увагу, що зарплатня в державних та місцевих бюджетах разом визначається в сумі біля 169 мільйонів карб.,— такі заходи треба визнати цілком доцільними та корисними. Встановлення попереднього фінконтролю зайвих витрат не спричинє, а для держави воно зберігає великі кошти.

Крім значного зросту державного бюджету на фінансування промисловости та інших галузей народного господарства і на соціально-культурні потреби,— характерним для 26/27 р. є також значне збільшення допомоги місцевим бюджетам. За єдиним бюджетом СРСР відрахування податкових і неподаткових прибутків в місцевий бюджет у наслідок пристосування нових правил про місцеві фінанси зросли на суму до 200 міл. карб. і становили 441.629 т. карб. Крім того, з місцевого бюджету передано на державний цілу низку видатків на суму біля 30 міл. карб.

В українському бюджеті допомога місцевому бюджету (відрахування та субвенція) в 25/26 році дорівнювала 60.830 т. карб., а в 26/27 р. 90.729 т. карб.

З нижченаведеної таблиці бачимо, що український бюджет своїм розміром займає друге місце серед бюджетів інших союзних республік.

Табл. № 9.

Республіканські бюджети [в тисячах карбованців] *).

	25/26 рік	26/27 рік
РСФРР	639.384	848.502
УСРР	180.705	243.811
БСРР	36.191	45.985
ЗСФРР	69.450	84.323
ТСРР	15.617	17.877
Узб. СРР	41.799	54.820

Цим в основному й можна закінчити коротеньку характеристику єдиного бюджету СРСР і УСРР.

Бюджет росте, його зріст відбиває господарський зріст радянських республік й зміцнене значіння його, як міцної підвалини регулювання й розподілу національного прибутку.

Напруженість прибуткової частини бюджету 26/27 р. не така, щоб можна було назвати його нереальним, але вона вимагає певної бюджетової дисципліни, як з боку тих органів, які платять у бюджет, так і з боку органів — витратників.

Лінія партії в господарській політиці знайшла цілковитий відбиток в державному бюджеті.

Закінчуючи характеристику нашого бюджету — цілком доцільним буде порівняти бюджети деяких капіталістичних країн з радянським бюджетом. Тоді як фінансування народного господарства, зокрема промисловости, й особливо — великі витрати на соціально-культурні потреби трудящих — визначає характерну рису радянського бюджету, — державний бюджет Німеччини на 1927/28 рік що до будови як прибутків, так і видатків є відбитком імперіялістичних змагань буржуазії. Із бюджету в 8,5 мільярдів марок видатки на військові і репараційні виплати становлять біля одного мільярда марок. Ці виплати підкреслюють залежність Німеччини від її кредиторів в наслідок плану Давса. Державний бюджет Німеччини, порівнюючи з минулим роком,

*) У цифрах РНК СРСР.

не зростає (на 1926/27 рік було затверджено також 8,5 мільярд. марок). У видатковій частині німецького бюджету переведено велике зменшення соціальних видатків, тоді як видатки на армію, флоту та міністерство закордонних справ значно збільшені. Видатки на стотисячну армію (рейхсвер) — дорівнюють 708 мільярд. марок.

Податки й мита становлять майже 7,5 мільярд. марок (сами податки — біля 5,1 мільярд. марок). Не зважаючи на велике напруження німецького бюджету, його зведено з дефіцитом в 528 мільярд. марок, дефіцит минулого року становить 839 мільярд. марок.

Бюджет Франції останніми роками зводився з неминучим дефіцитом. Бюджет Англії в 1925/26 році закінчено дефіцитом 14 мільярд. фунтів стерл. (понад 140 мільярд. карб.), а в 1926/27 р. — в кращому випадку його буде закінчено дефіцитом 60 — 70 мільярд. фунтів стерлінгів (600 — 700 мільярд. карб.).

Динаміку ж бюджету СРСР ілюструється так:

Табл. № 10.

	Державні прибутки:	Державні видатки:
1922/23 р.	1460 мільярд. карб.	1463 мільярд. карб.
1923/24 „	2298 „ „	2298 „ „
1924/25 „	2935 „ „	2907 „ „
1925/26 „	3876 „ „	3851 „ „
1926/27 „	1960 „ „	5002 „ „

Цифри не потребують пояснення. Вони самі про себе свідчать. Бюджет відбиває господарський розвиток країни й доводить правильність економічної політики партії і радянської влади.

Л. Бенчин.

Капітальне будівництво промисловости України.

Бурхливий розвиток виробничих сил пролетарської держави за минуле п'ятиріччя нової економічної політики привів до закінчення так званого „відбудовчого“ процесу в народньому господарстві Радянського Союзу.

Використання всього основного капіталу, що дістався в спадщину від капіталізму, наближення до довоєнних норм виробництва в промисловості та сільському господарстві й грузообороту залізничного транспорту, встановлення твердої валюти, побудування на новій основі кредитної системи, досягнення переважної ролі кооперації і держторгу в галузі товарообігу і в наслідок цього *„забезпечення провідної ролі командних економічних височин, що є в руках пролетаріату“* — ось головні й основні підсумки минулого відбудовчого періоду.

Новий період господарського розвитку, що в нього вступила країна, характеризується курсом на індустріалізацію всього народнього господарства, перебудуванням останнього на основі нової, вищої виробничо-технічної бази.

Основною передумовою дальшого успішного соціалістичного будівництва за нової доби господарювання першої і поки єдиної у світі пролетарської республіки, є „всемірне зміцнення господарської гегемонії, державної соціалістичної промисловости над всією економікою країни“, забезпечення її за промисловістю, „що веде до соціалістично-перетворюючої ролі по відношенню до селянського господарства“, і це повинно ще більше зміцнити і цементувати союз робітничої класи з селянством.

Тому всі зусилля партії, радянської держави та робітничої класи повинні бути скеровані на забезпечення такого розширення основного капіталу, що забезпечувало б реконструкцію всього народнього господарства на вищому технічному рівні.

Зрозуміло, з цього зовсім не виходить, що таке поширене відтворення основного капіталу соціалістичної промисловости повинно відбуватися за рахунок основного капіталу інших галузей народнього господарства.

Таке неправильне розв'язання поставленого перед диктатурою пролетаріату величезного завдання будівництва соціалістичного су-

спільства неминуче повело б до кризи, до розриву економічного союзу робітничої класи з селянством, до політичного конфлікту між містом та селом та поставило б під загрозу здобутки Жовтня.

Дальше розгортання промислового виробництва повинно відбуватися у суворій відповідності з місткістю ринку, обсяг капітального будівництва індустрії безумовно повинен ув'язуватися з реальними фінансовими можливостями держави і залежати як від розмірів нагромадження в самій промисловості, у всьому народньому господарстві, так і від тих ресурсів, що воно зможе виділити, щоб розв'язати завдання індустріалізації.

1. Капітальні витрати в державній промисловості за минулі роки відбудовчого періоду.

Нагромадження в самій промисловості почалося на другому етапі відбудовчого періоду, що закінчується. Після періоду збиточности в нашій промисловості, остання, поволі зміцнившись, поширивши свій зв'язок з сільським господарством та іншими галузями народнього господарства, спираючись на стійку грошеву систему та кредитну систему, що налагоджується й побудована на новій основі, почала утворювати добавочний продукт. За першого етапу наша промисловість не могла навіть амортизувати фізичну зношеність свого основного капіталу, за другого етапу, коли з'явилося нагромадження (амортизація та прибуток), вкладення капіталів у промисловість не тільки припиняє процес витрачення основного капіталу, але, навіть, утворює деякий незначний приріст його.

Другий етап починається з 1923/24 року, коли капітальні витрати в державній промисловості досягли по всій промисловості СРСР 245 міл. карб., а з них по УСРР 47,7 міл. карб., або 19,4%. В дальшому 1924/25 році капітальні витрати по промисловості СРСР дають вже 350 міл. карб. і з них по УСРР 102,2 міл. карб., або 26,3%.

Таким чином, вже за 1923/24 і 1924/25 р.р. державна промисловість Союзу зробила капітальних витрат на суму біля 600 міл. карб. (з них по Україні біля 150 міл. карб.). Але актуальність першечергової проблеми, що розв'язання її не можна відволікати, питання про вкладення капіталу до основного капіталу держпромисловости набуло лише в 1925/26 р. Це пояснюється тим, що до 1925/26 року наявні резерви основного капіталу забезпечували, при відносно незначних капітальних вкладах, одержання значної додаткової продукції. Розгортання виробництва вимагало, головним чином, капітальних робіт ремонтного та відбудовчого характеру.

2. Капітальне будівництво 1925/26 року.

В минулому 1925/26 році вже майже всі резерви основного капіталу промисловости були вичерпані, і гострий товарний голод у супроводі ажіотажу та спекуляції вимагав значних капітальних вкладок до основного капіталу.

Зроблене за минулі роки відбудовчого процесу нагромадження в самій промисловості і у всьому народньому господарстві й далше в 1925/26 р. розгортання виробничих сил країни забезпечували розв'язання поставленого питання.

Був розроблений п'ятирічний план промислового будівництва, але в перший же рік виявилась нереальність і непосильність цього плану для народнього господарства. Капіталовкладки до державної промисловості в 1925/26 р. виявилися зниженими в порівнянні з наміченими за п'ятирічним планом.

Так, по УСРР замість намічених за п'ятирічним планом 267 міл. карб. виявилось можливим дати капітальних витрат тільки 216 міл. карб., або біля 81% наміченого. На будівництво нових заводів замість 39 міл. карб., за планом було видано тільки 24 міл. карб., або 62%.

В 1925/26 р. українській держпромисловості припало біля 28% зі всіх капітальних витрат промисловості Союзу (217 міл. карб. з 780 міл. карб.), тоді як питома вага її давала 21%.

По окремих галузях української державної промисловості капітальні витрати в минулому 1925/26 році дають (в мільйонах карбованців):

Г а л у з і	Мільйон карб.	В % до під- сумків	Валова продукц в міл. до- воен. крб.	% підсумків	На 100 к продукц. зроблено. кап. витр. в крб.
Паливна (вугілля)	78,2	36,1	132,9	16,0	59
Металічна	57,1	26,4	289,9	35,1	20
Харчова	31,8	14,7	214,9	26,0	15
Сілікатна	16,6	7,6	25,4	3,1	65
Гірнича	13,2	6,1	20,4	2,5	66
Хемічна	10,5	4,8	37,2	4,5	29
Шкіряна	3,4	1,6	44,7	5,4	7
Текстильна	1,7	0,8	16,1	2,0	11
Електротехнічна	1,0	0,5	7,9	0,9	13
Швацька	0,4	0,2	5,5	0,7	7
Інші	2,7	1,2	31,2	3,8	9
	216,6	100,0	826,1	100	25

Перше, що треба сказати з приводу наведених даних, це те, що в 1925/26 р. вже є деякий значний, відносно минулих років відбудовчого періоду, фізичний приріст основного капіталу української держпромисловості. Весь основний капітал української держпромисловості складає приблизно біля 1.500 міл. карб.; і коли капіталовкладки за 1925/26 рік дають до 15% по відношенню до вартости її основного капіталу та перевищують фізичну зношеність (приблизно біля 7%)

удвоє, то ми маємо значний, біля 80—90 міл. карб., приріст основного капіталу.

Друге,— це напрямок капіталовкладок в окремі галузі промисловости. Виявляється, що в минулому році 153,3 міл. карб., або 62,5%, всіх капіталовкладок було направлено у дві основні галузі важкої промисловости: кам'яновугляну та металичну.

В галузях промисловости, що виробляють засоби та знаряддя виробництва, було направлено біля 81%, або 75,6 міл. карб.. в галузях ж, що виробляють товари широкого споживання, всього лише 19%, або 41 міл. карб.

С других галузей особливо слід відзначити харчову, що займає третє місце за сумою капіталовкладок, а в ній, головним чином, цукрову, що має таке велике значіння для інтенсифікації сільського господарства України і для індустріалізації його.

Третє,— це співвідношення питомої ваги капітальних витрат галузей промисловости з питомою вагою цих останніх у виробничій масі, або визначення розміру витрат, виходячи зі 100 карб. продукції (в довоєн. карб.). З даних видно, що максимальні витрати, в порівнянні з розмірами виробництва, падають на гірничу, силікатну та кам'яно-вугляну галузі, що витрати по хемічній галузі значно нижчі, і що витрати на галузі, що переробляють с.-г. сировину (харчова, шкіряна та текстильна) дуже незначні. Особливо треба відзначити дуже незначні витрати, що зроблені в металичній галузі промисловости, особливо в металургії. Металургія є вузьким місцем в розвитку нашої промисловости і навіть всього народнього господарства, і, беручи участь в виробництві в розмірі 35%, одержала всього лише 26% капітальних вкладень і на 5 карб. нижче за середні вкладки на 100 карб. продукції по всій українській держпромисловості.

Перейдемо до характеру капітальних витрат, зроблених в 1925/26 р.

Дані говорять, що: а) на капітальні ремонти витрачено 41,9 міл. карб., або 19⁰/₀, б) на поширення та переустаткування — 150,5 міл. карб., або 70⁰/₀ і в) на нові заводи — 24,2 міл. карб., або 11⁰/₀.

Таким чином, завдання потреби максимально поширити виробництво при мінімальних витратах неминує вело до великих витрат на капітальні ремонти, до „латання“, можливо навіть „в американських розмірах“, без одержання в наступних роках належної ефективности, зношеного устаткування, до значного скорочення витрат на нове промислове будівництво, що в наслідок цього виявилось, до ослаблення енергетичного, паросилового господарства при збільшенні виробничого устаткування.

За адміністративним поділом загальна сума капітальних витрат за 1925/26 р. розподіляється ось як (див. таб. на стор. 50).

Нижченаведені дані показують, що частка участі загальносоюзної промисловости на Україні в загальній сумі капітальних витрат вища за частку її участі в виробництві. В республіканській промисловості стан навпаки.

Предмети капітальних витрат	Капітал витр. в міл. черв. карб.	% до підсумку	Валова продукція в міл. до-воєн. крб.	% до підсумку
Загально-союзні трести на Україні	149	69,0	494	59,7
Республіканська промисловість	59	27,3	253	30,6
Місцева держпромисловість	8	3,7	80	9,7
Р а з о м	216	100	827	100

3. Хиби в галузі капітального будівництва минулого 1925/26 року.

Поруч зазначених вище досягнень в галузі капітального будівництва української держпромисловости в минулому 1925/26 році треба відзначити й хиби, щоб при проведенні капітального будівництва в біжучому 1926/27 р. ці хиби усунути.

Хиби минулого року можна в основному звести до такого:

1. До будівництва 1925/26 року промисловість приступила недостій підготовано, не маючи ще закінченого плану і достатньої організаційно-технічної підготовки та досвіду після багатолітньої перерви в цій галузі.

2. Не було жорсткого плану капітальних робіт та твердої дисципліни в виконанні його, через що з'явилося нераціональне та позапланове будівництво. Позапланове будівництво треба відзначити по Укршкіртресту та Укртрестсільмашу, бо воно „заморозило“ на 2—3 роки мільйони карбованців. Нераціональне будівництво виявлено місцевими органами (ультрамаріновий завод в Одесі, шкляний завод у Дніпропетровську).

3. Плани було складено перебільшеними через те, що при складенні їх уявлялося більші наявні народньо-господарські ресурси. Довелось по кілька разів змінити та корегувати ці плани. Заводи та трести провадили капітальне будівництво і не були певні, що кінець-кінцем їм буде дозволено це будівництво закінчити.

4. Менший обсяг народньо-господарських ресурсів, що визначився в порівнянні з потрібними ресурсами для розпочатого капітального будівництва, викликав потребу зменшити темп капітальних робіт, відтягав строки використання вкладених уже капіталів, зменшував та знижував ефективність витрат, що їх зроблено.

5. Якість капітальних робіт могла б бути багато краща як з технічного боку, так і з боку їх організації.

6. Плани були затверджені з великим запізненням; заводи й трести, не маючи затверджених планів і готуючись до виконання своїх перших заявок, закупили зайве число будівельних матеріалів, через що низка трестів стала перед серйозними фінансовими труднощами.

Промфінплан і план капітального будівництва на 1926/27 рік уражував досвід 1925/26 року і намітив низку конкретних заходів, щоб усунути торішні хиби.

4. План капітального будівництва на 1926/27 рік.

Перед складенням плану капітального будівництва на 1926/27 рік були пророблені контрольні цифри, що по затвердженні їх українським урядом в липні, встановлювали ті ліміти, що за ними повинно було будувати промисловий план.

Тому план складено мінімальний, без перебільшення і, очевидно, він не буде багато разів скорочуватись, як це було торік. Цим усуваються всі негативні сторони перебільшеного плану 1925/26 року.

План капітального будівництва жорстоко регулюється фінансовими планами: точно регламентовані джерела для покриття капітальних витрат; вжито всіх заходів, щоб оборотні кошти не повертались на капітальні витрати там, де це не передбачається планом; знижується рештки будівельних матеріалів і зайвий запас їх в біжучому році використовується для капітального будівництва в 1926/27 році.

БРНГ УСРР затвердила план капітального будівництва на 1926—27 рік в початку жовтня. РПО остаточно затвердила цей план тільки в кінці лютого. Таким чином, півтора квартали промисловість провадила роботи без затвердженого плану.

Проте, не зважаючи на досвід минулих років в галузі капітального будівництва і на симптоми оздоровлення за останній час, все ж і в 1926/27 р. ще будуть хиби.

Брак генерального плану розвитку народнього господарства, брак остаточно проробленого п'ятирічного плану капітального будівництва, нерозробленість проблеми районування (географічного розміщення) — ось ці негативні явища, що з ними не можна не рахуватися. До цих негативних явищ стосується брак в умовах радянської економіки, чітко і ясно встановлених наукових критеріїв для визначення ступеня технічної та економічної ефективності та рентабельності капіталовкладок в ті або інші підприємства, економічної доцільності вкладок в поширення існуючих фабрик та заводів або в нове промислове будівництво. Нарешті, негативним явищем є й брак чіткого плану відбору підприємств за їх технічним і економічним станом та рентабельністю, щоб визначити їх здатність прийняти нові капітали, квалітет будівельних організацій, дорожнечу будівництва і т. інш.

Але все ж потрібна жорстока й тверда політика планової дисципліни, щоб здійснити всі намічені планами заходи.

При складенні плану капітального будівництва української держпромисловості на 1926/27 рік було ураховано не тільки торішні хиби, але й стан ресурсів та основні потреби народнього господарства в 1926/27 році.

Основні завдання можна визначити так:

1. Техничну базу промисловости треба зміцнити, поновити і поширити для дальшого, на дальші роки, поширення виробництва, а на 1926/27 рік в межах, що гарантували б зріст продукції приблизно на 20% в порівнянні з минулим роком.

2. Максимум уваги та коштів в межах плану треба звернути галузям промисловости, що виробляють знаряддя виробництва (для поширення і зміцнення в першу чергу енергетичної та паливної бази), а також машинобудівництву.

3. Для інтенсифікації і розвитку сільського господарства на базі удосконалішої техніки та поліпшених методів оброблення треба забезпечити дальший розвиток сільсько-господарського машинобудівництва та поширити технічну базу хемичної промисловости в частині, що стосується постачання сільському господарству угноїнь та хемікалій для боротьби зі шкідниками.

4. Виходячи з директив партії, поставлено завдання зміцнити та поширити промисловий експорт і всемірно замінити імпортні товари виробами внутрішнього виробництва.

5. Разом з тим, щоб усунути товарний голод на промислові товари, що торік звалися дефіцитними, треба забезпечити дальше розгортання головніших галузей промисловости, що працюють на ринок (шкіряна, паперова, харчова та текстильна).

6. Щоб забезпечити капітальне будівництво промисловости всього народнього господарства, треба поширити виробництво будівельних матеріалів (цегла, лісні матеріяли, шкло, цемент).

7. При розв'язанні всіх цих завдань потрібно в міру можливости зберегти певне співвідношення у витратах на важку та легку індустрію з точки погляду загальних народньо-господарських інтересів.

Проте, треба відзначити, що через брак коштів у відношенні деяких галузей промисловости, що переробляють сільсько-господарську сировину, довелося йти на істотне обмеження витрат, і це обмеження безумовно треба компенсувати у ближчі роки.

Ставлячи зазначені завдання, план капітального будівництва мав перед собою:

1. Погодити як можливо будування, капітальних робіт 1926/27 р. по окремих галузях промисловости з наміченими перспективами їхнього розвитку на ближчі роки.

2. Можливо концентрувати витрату коштів на певні роботи, щоб збільшити та прискорити ефективність робіт.

3. Збільшити реконструктивний характер робіт, збільшуючи (абсолютно і відносно) витрати на поновлення та поширення теплосилового, енергетичного та виробничого устаткування, щоб одночасно з поширенням технічної бази раціоналізувати виробництво і, що неминуче та потрібно зв'язано з ним, здешевити собівартість продукції.

4. Максимально здешевити і якісно поліпшити саме будівництво.

Переходячи до розгляду плану капітального будівництва української держпромисловости на 1926/27 рік, треба відзначити, що план вста-

новлено в сумі 284 міл. карб. причому, за перспективним п'ятирічним планом, передбачалися вкладки в сумі 414 міл. карб., а за контрольними цифрами ці вкладки визначалися в сумі 306 міл. карб.

Звідси слід встановити, що прийнята планом капітального будівництва абсолютна сума капіталовкладок не зовсім достатня для розвитку промисловості на дальші роки, що вже вище відзначалося, хоч і обсяг капітальних робіт в 284 міл. карб. перевищує на 31% капіталовкладки минулого року, а також перевищує темп будівництва по держпромисловості всього Союзу (17%).

Подібне перевищення темпу зросту капітального будівництва по Україні в порівнянні з усім Союзом обумовлюється більшою питомою вагою важкої індустрії в промисловості УСРР.

Намічена за планом сума капіталовкладок дає біля 20% від основного капіталу держпромисловості України. Коли ж вирахувати з цієї суми витрати, що покривають зношеність, а також витрати, що зв'язані з житловим будівництвом та охороною праці, то виявиться, що реальний приріст основного капіталу української держпромисловості за 1926/27 рік дасть біля 140 міл. карб., або 10% від основного капіталу, значить темп приросту основного капіталу в біжучому році значно зростає.

За характером капітальних робіт план має такий вигляд:

Капітальні роботи (в мільйон. карб.).

	1925/26 р.	Відсоток до підсумку	1926/27 р.	Відсоток до підсумку	Відсоток 1926/27 р. до 1925/26 р.
Капітальний ремонт	41,9	19,3	35,2	12,4	84
Поширення й переустаткування . .	150,5	69,5	215,7	75,8	143
Нове будівництво	24,2	11,2	33,5	11,8	138
Разом	216,6	100	284,4	100	131

З наведених даних треба зробити висновок, що характер капітальних витрат в біжучому році різко міняється в порівнянні з торішнім: різко скорочуються (не тільки відносно: з 19,3% до 12,4%, але й абсолютно: з 41,9 міл. карб. до 35,2 міл. карб.) капітальні ремонти, значно підвищуються витрати на поширення та переустаткування: з 150,5 міл. карб. до 115,7 міл. карб., або з 69,5% до 75,8% і збільшуються асигнування на нове промислове будівництво: з 24,2 міл. карб. до 33,5 міл. карбованців.

Особливо серйозну увагу звертає план капітального будівництва на збільшення теплосилового устаткування, енергетичної бази промисловості,— і асигнування по цій статті зростають утрое проти 1925—1926 р.

По галузях промисловости капітальні роботи розподіляються так:

Г А Л У З І	Мільйон. карб.		1926/27 р.	В ‰ до підсумку	
	1925/26 р.	1926/27 р.	в ‰ до 1925/26 р.	1925/26 р.	1926/27 р.
Паливна	78,2	121,2	155	36,1	72,5
Металічна	57,1	77,3	135	26,4	27,1
Харчова	31,8	22,8	72	14,7	8,0
Сілікатна	16,6	17,5	105	7,6	6,2
Гірнична	13,2	19,8	150	6,5	7,0
Хемічна	10,5	15,1	149	4,8	5,3
Шкіряна	3,4	1,6	47	1,6	0,6
Текстильна	1,7	3,3	190	0,8	1,7
Електротехнічна	1,0	2,1	210	0,9	0,2
Швацька	0,4	0,4	100	0,2	0,2
Інші	2,7	3,3	123	1,2	1,2
Разом	216,6	284,4	131	100	100

Таким чином, основні суми капітальних витрат направляються у ті самі галузі, що й торік, і ті тенденції, що намітились в 1925/26 р., збільшуються і планом на 1926/27 рік.

Капітальні витрати по кам'яновугляній промисловості дають зріст проти 1925/26 р. на 55%, по гірничій—на 50%, по металічній—на 35%, по хемічній—на 49‰, електричній—на 110‰. Навпаки, у харчовій промисловості є різке абсолютне зниження витрат на 28‰, у шкіряній—зниження на 53‰, у швацькій—стабільність.

У зв'язку з зазначеним напрямком капітальних витрат по галузях промисловости збільшується питома вага капітальних робіт по кам'яновугляній, рудній, електротехнічній та хемічній галузях промисловости і зменшується—в харчовій і шкіряній.

Питома вага капітальних витрат в металопромисловості лишається майже стабільною—26,4% в 1925/26 р. і 27,1% в 1926/27 р., проте, хоч і підвищується абсолютна сума асигнувань на 35‰, це треба визнати не за зовсім нормальне, виходячи з того значіння, що металургія, машинобудівництво та металооброблення повинні мати в дальшому розгортанні промисловости і всього народнього господарства.

Капітальні витрати по Південсталі, Південмаштресту та Укртрест-сільмашу треба підвищити, що й ухвалено постановою пленуму ЦК ВКП(б) 7/12 лютого ц. р.

Кошти для цього безумовно треба відшукати, в іншому разі нам загрожувало б в 1927/28 році можливе падіння виробництва чорної металургії, незадоволення залізничного транспорту потрібними йому паротягами, вагонами та матеріялами для ремонту шляхів і „замороження“

капітальних робіт, ще не закінчених по заводах сільсько-господарського машинобудівництва.

Вище зазначалось, що в 1926/27 р. стає різке зниження капітальних витрат по більшості галузей, що переробляють с.-г. сировину. Особливо значне скорочення є в цукровій промисловості: з 28,6 міл. карб. 1925/26 р. до 17,8 міл. карб. на 1926/27 р. Це обумовлюється тим, що і працюючі заводи Цукротресту через недовиконання програми засіву буряків були не цілком загружені, і що Цукротрест має консервовані заводи, придатні до роботи. Крім того, відсутність товарного голоду на продукти цукрової промисловости, що був торік, обумовила деяку стриманість до розгортання капітального будівництва заводів Цукротресту в 1926/27 р.

Але все ж це явище треба визнати за тимчасове. Розвиток цукрової промисловости надто зв'язаний з розвитком сільського господарства України, що потребує інтенсифікації й поширення площі трудомістких культур.

У шкіряній промисловості скорочення робіт обумовлюється браком внутрішньої шкіряної сировини і неможливістю значно збільшити імпорту сировину. Крім того, існуючий основний капітал республіканської шкіряної промисловости, майже заново поновлений ти поширений за час відбудовчого періоду, не цілком загружений і частково законсервований і не закінчений будівництвом.

Повертаючись до аналізу плану капітального будівництва по галузях промисловости в цілому, треба констатувати, що на паливну та металову промисловість гадається витратити 198,5 міл. карб., або 69,6% від загальної суми капітальних витрат, а на всі інші галузі промисловости лишається 21,4% проти 27,5% торішніх.

Кали ж галузі промисловости розбити на дві групи: важку й легку, то ми матимемо такі дані:

Галузі	1925/26 р.	1926/27 р.	Відсотки
Важка	139	208	150
Легка	78	76	98
Разом	217	284	131

З даних видно, що основні кошти направляються на галузі, зв'язані з індустріалізацією країни: зріст вкладок у важку індустрію в 1926/27 р. дасть 150% проти минулого року. Вкладки в легку індустрію знижуються і абсолютно і відносно, головним чином, за рахунок Цукротресту, бо без Цукротресту легка індустрія за планом капітального будівництва дає зріст на 20%.

За ознакою адміністративної підлеглости план капітальних витрат визначається так:

	1925/26 р.	1926/27 р.	Відсотки
Загальносоюзні трести на Україні	149	194	130
Республіканські з Південмаштрестом	59	76	129
Місцева держпромисловість	8	14	175
Разом	216	284	131

Таким чином, темп зросту капітальних робіт по загальносоюзній та республіканській промисловості майже однаковий. По місцевій промисловості значний темп зросту, зв'язаний з будівництвом, головним чином, заводів, що виробляють будівельні матеріяли (цегла) і відновленням ще значного резерву консервованих підприємств. Нагромадження коштів у місцевій промисловості, що відбулось, головним чином, через менше регулювання відпускних цін на її вироби в умовах товарного голоду, дозволяє цій промисловості значно збільшити вкладки в свій основний капітал.

5. Нове промислове будівництво.

Що до нового промислового будівництва, то треба сказати, що воно охоплює невелике число об'єктів. Нове промислове будівництво є лише в чотирьох галузях промисловости: кам'яновугляній, силікатній харчовій та хемічній.

У паливній промисловості в минулому і біжучому році йде закладка нових копалень. Донвугіль закладає 17 нових копален, що будуть більшої міцности, максимально механізовані і взагалі устатковані за останнім словом техніки. На ці роботи торік витрачено 15,6 міл. карб., а на біжучий рік встановлюється цифра у 15,4 міл. карб.

Робота цих нових копалень полегшить напружений паливний баланс. Проте, через велику довготу робіт в справі устаткування цих копалень виробничий ефект буде лише в 1928/29 р., а повністю копальні вийдуть у виробництво в 1930 році. В біжучому ж році здобичи угля на них зовсім не буде, а в наступному році — буде зовсім мала здобич. Тим часом, ми маємо неухильний і хуткий зріст потреби в углі. Тому, щоб покрити дефіцит в углі Донвуглю доводиться закладати велике число дрібних та середніх копалень, закладка яких безумовно є викривленням тієї лінії на розвиток великих механізованих копалень, що її взяв на себе Донвугіль. Але це неминуче через паливний дефіцит.

У силікатній промисловості нове заводське будівництво виявляється так: будується друга система Фурко (віконне скло) у Костянтинівці. Перші системи вже працюють, але оскільки потреба в шклі ще не задоволена, а системі костянтинівських шкляних заводів, як це раніш намічалось, потрібно надати закінченого вигляду, то й добудовується друга система.

До плану включено проектування ще одного шкляного заводу в Лисичанському. Переваги Лисичанського району в його близькості до Костянтинівки і, значить, у можливості використати досвід роботи вже існуючих механізованих заводів. Разом з тим Лисичанське має всі дані для того, щоб стати великим центром шкляної промисловости: воно має на місці паливо — низкосортне і непридатне для далеких перевозок, але надзвичайно придатне для шкляного виробництва. І скільки транспортна орієнтація шкляних заводів визначає їх місце

поблизу паливних районів, стільки Лисичанське є найбільш придатним пунктом. Поруч того, в Лисичанському є сода та інша сировина, потрібна для шкляного виробництва. Нарешті, в Лисичанському будуватиметься велика електрична центральна станція, що дасть можливість для шкляного заводу не будувати власної електростанції. Всі зазначені переваги Лисичанського обумовлюють те, що собівартість скла в Лисичанському буде нижча за всі інші райони Союзу.

Третій шкляний завод, що також залучено до плану як проєктований, намічається побудувати в Києві. На цьому заводі вироблятиметься сортове скло, що зараз дуже потрібне, але повністю цю потребу не задовольняється. До цієї ж галузі промисловості стосується побудування шамотного та дінасового заводів у Донбасі. Це будівництво було залучено до плану ще в 1925/26 р., але з технічних причин його не могли розпочати. Спочатку гадали, що обидва ці заводи коштуватимуть 9—10 міл. карб., але після розроблення проєкту виявилось, що коштуватиме 9 міл. карб. один завод. Тоді було вирішено будувати у біжучому році один лише дінасовий завод на станції Пантелемонівка в Донбасі. Що до шамотного заводу, то вирішено провадити лише підготовчі роботи та складати проєкт, щоб будувати завод з 1927/28 року. Оскільки споживачем дінасу є металургічні, коксові, шкляні і хемічні заводи, що всі розташовані переважно в Донбасі, і оскільки матеріальний індекс дінасу невеликий, остільки найраціональнішим місцем для будування цього заводу є Донбас, що має до того ж високоякісні кварцити на місці.

Що ж до шамотного заводу, то раціональність його побудування в Донбасі заперечує Боркомбінат, що пропонує будувати завод у Воронізькій губ., де є придатні для цього виробництва глини. Проте, переваги Часов'ярівського району є в тому, що поруч чудових глин цей район має поблизу потрібне паливо і розташований близько до споживачів шамоту. Це й повинно вирішити питання на користь Часов'яру.

В хемічній промисловості коксобензол буде 2 нових смолоперегонних заводи, потрібних тому, що коксобензолне виробництво далеко перевищило довоєнні розміри й існуючих підприємств замало, щоб переробити всю смолу.

У харчовій групі гадається побудувати у другу чергу такі нові заводи: консервну фабрику, що будуватиме одеський відділ місцевого господарства, і тютюнну фабрику — Укртютюнтрест.

Цим вичерпується все нове промислове будівництво. В цілому нове промислове будівництво визначається так (див. табл. на стор. 58).

Проте, низка фактично нових робіт проходить по графі поширення та доукомплектування. Сюди стосуються роботи переукомплектування Керченського металургічного заводу, Луганського паровозобудівельного, вагонобудівельного цеху на заводі ім. Дзержинського, цеху на Зінов'ївському заводі с.-г. машин. Сюди стосується та також побудування центральної станції в Кривому Розі, доукомплектування азотного заводу у Сталіні,

Нове заводське будівництво на Україні (залучено до плану 1926/27 р.)

Галузі промисловості	Число пром. одиниць	Сума, що потрібується в 1926/27 р. (тис. карб).
Кам'яновугляна	17	15.400
Хемічна	3	1.587
Шкляна	3	9.473
Вогнетривала	2	5.400
Тютюнна	1	300
Консервна	1	1.280
Р а з о м	27	33.440
В тому числі по:		
Загальносоюзній	19	16.520
Республіканській	7	15.640
Місцевій	1	1.280

суперфосфатного заводу у Винниці, устаткування Дніпровського заводу вогнетривалих виробів, доустаткування сумської фабрики Донсукна і низка інших робіт.

6. Житлове будівництво.

Одним з вузьких місць в розвитку промисловості за останні роки є житло для робітників. Брак житла, особливо в Донбасі, є серйозною перешкодою для притягнення на підприємства робочої сили, особливо кваліфікованої. Це викликає потребу великого житлового будівництва.

Тому промисловості доводиться витрачати великі суми: в 1925/26 р. з 217 міл. карб. капітальних робіт на будівництво житла пішло 46 міл. карб., або 21%, а в 1926/27 р. з 284 міл. карб. — 55,5 міл. карб., або біля 20%. Але навіть такі величезні видатки на житло, що удвоє перевищують норми мирного часу, не ліквідують житлової кризи. Навіть ступінь задоволення житлом не збільшується: приплив робочої сили у промисловість не менший, а часто більший за зріст житлової площі. Дані за минулий рік кажуть, що по цій статті витрачено біля 46 міл. карб. Середня вартість кубатури будівництва оцінюється за минулий рік в 180 карб. за сажень. Звідси загальна кубатура визначається в 250 тис. куб. саж. За нормами НК Праці, з обліком питомої ваги сімейних та холостих квартир, середня кубатура на одного робітника визначається приблизно в 12 — 15 куб. саж.

Таким чином, вся житлова площа, що побудована в 1925/26 р., могла задовольнити 17 — 20 тис. робітників, тоді, як число робітників зросло більш як на 100 тис. чол. Зрозуміло, при таких умовах норми НК Праці є лише ідеалом, що його зараз реально не здійснити. Але

як би не уплотняти робітників, все ж задовольнити їх житлом, без сумніву, не вдасться.

На наступний рік намічається притягнення ще 38 тис. робітників, що для них за нормами НК Праці, потрібна буде додатково будівельна кубатура не менш, як 570 тис. куб. саж. До промплану на житлове будівництво внесено 55,5 міл. карб. На цю суму в кращому разі вдасться побудувати 310 тис. куб. саж., тоб-то біля 60⁰/₀ того, що потрібно для задоволення житлом нових робітників. Ясно, що житлові труднощі зростуть. Проте, промисловість не може виділити потрібної суми для повного задоволення всіх, хоч би нових робітників житлом. За вищенаведеними розрахунками, на кожного робітника треба витратити біля 2,0—2,7 тис. карб., щоб задовольнити його житлом. За 1925/26 і 1926/27 р.р. промисловість втягає 140 тис. робітників, і для задоволення їх житлом треба було б 380 міл. карб. (мінімум 300), тоб-то 70⁰/₀ від всіх капіталовкладок у промисловість. Зрозуміло, про таке житловебудівництво на кошти промисловости не може бути й мови.

Отже, ліквідація житлової кризи в промислових центрах є одним з важливіших завдань, що без розв'язання його розвиток промисловости буде дуже затруднений. Треба, проте, розшукати шляхи для ліквідації цієї кризи.

По галузях промисловости житлове будівництво визначається в таких розмірах.

Г а л у з і	Загальна сума витрат на житлобудівництво — (мільйони крб).		Відсотки	Робоч. сила 1926/27 р.) в % до 1925/26 р.
	1925/26 р.	1926/27 р.		
Паливна	22,2	32,4	146	110
Гірнича	2,7	2,3	85	128
Сілікатна	1,6	2,0	125	110
Металична	12,4	14,6	117	106
Електротехнічна	—	0,2	—	106
Текстильна	0,2	0,2	100	107
Швацька	—	—	—	105
Шкіряна	0,5	—	—	98
Хемічна	2,7	2,5	93	112
Харчова	3,4	1,2	35	117
Інші	0,2	0,1	50	—
Разом	45,9	55,5	121	110

З таблиці видно, що максимум житлового будівництва направляється в ті ж основні галузі, що в них взагалі направляється максимум капі-

талів: паливну, металичну, гірничу, сілікатну та хемичну. Всі ці галузі, здебільшого, розташовані в Донбасі, що й є, таким чином, центром промислового будівництва. Для галузей легкої індустрії дається мало коштів на житлове будівництво, бо далеко не всі робітники легкої індустрії втратили звязок з селом.

Поруч будівництва житла за рахунок промисловости починається будівництво індивідуальне, кооперативне, комунальне, та інш., але розміри його поки незначні. Це будівництво є корективом до будівництва промисловости й надалі повинно відограти серйозну ролю.

7. Раціоналізація та капітальне будівництво.

Особливо стоїть питання про раціоналізацію в галузі реконструкції основного капіталу промисловости.

В міру розвитку капітальних робіт в українській промисловості все значнішу увагу звертається на роботи раціоналізаторського характеру.

Промфінплан на 1926/27 рік передбачає низку заходів у цьому напрямку, причому у більшості трестів ці роботи носять поки розрізнений характер і необ'єднані загальною ідеєю раціоналізації всього господарства. Але робота найбільших українських трестів — рудного, хемичного, шкіряного та всієї металообробної промисловости має вже плановий характер, бо є планові бюро, що об'єднують всі заводські ячейки.

Всі ці заходи, як вони відбиті у поданих промфінпланах, можна звести в такі групи:

а) Поліпшення теплосилового господарства, б) механізація виробничих процесів та поліпшення внутрив заводського транспорту, в) стандартизація й нормалізація виробів та матеріалів, г) спеціалізація заводів і д) усунення вузьких місць.

Під впливом паливних труднощів та встановлення голодної норми видачі палива, найбільш розвилися заходи до поліпшення теплосилового господарства. Це питання має нині надзвичайно актуальне значіння для всіх без винятку галузей промисловости, що мають силові станції та потребують палива. За планом 1926/27 р. робота намічається в двох напрямках: Південнорудний трест будує нову силову станцію за останніми досягненнями техніки, майже всі інші українські трести передбачають низку заходів до поліпшення паливного балансу через встановлення нових котлів, теплових двигунів та паросилового устаткування на існуючих закладах. Встановлюється жорстокі норми витрати, робляться досвіди для використання низкосортного палива, заводиться премійювання кочегарів, заводам постачається достатнє число контрольних приладь та газогенераторів. Всі дані техноекономічних показників української промисловости на 1926/27 рік говорять про безсумнівне зниження витрати палива на одиницю продукції, що треба поставити на рахунок нищезгаданих заходів у цій галузі.

Не менш інтенсивно відбувається процес механізації виробництва. Добувальна промисловість починає користуватися з врубових машин, вживає перфоратори, встановлює парові лопати та бензивоци, заводить механічну відкатку.

Широко відбувається цей процес у всій металообробній промисловості і, зокрема, в Укртрестсельмаші, де починають вживати конвеєра, систему безперервного виробничого потоку, електричного коня, багато піндальних варстатів і інших останніх досягнень європейської та американської техніки. Питання раціоналізації вивчаються також і заводом „Інтернаціонал“, вивчаються на підставі наукових даних процеси витравлювання та оцінювання дроту, вплив оброблення на електропроводність дроту, ставиться також питання про встановлення мінімальної довготи транспортування напівфабрикатів.

Такі ж процеси заміни ручного оброблення на механічний спосіб намічається в хемічній, паперовій, шкіряній та харчовій промисловості.

Велику роботу провадить українська промисловість в справі нормалізації матеріалів та виробів її стандартизації. Намічається стиснення асортименту, як ударного: штампів, штемпелів, так і того, що ріже вироби для скріплення: шрубів, болтів та контр-шрубів. Спрощується та скорочується тип виробів, і частини їх робиться так, щоб легко замінити. Збільшується виробництво серіями в с. г. машинобудівництві, встановлюється типи котлів, вагонеток; спрощуються конструкції виробів, встановлюються норми фасанного та чавунного лиття у великому машинобудівництві. Збільшується хуткість руху механізмів, і все більше механізуються процеси виробництва в хемічній, паперовій та сілікатній промисловості.

Найхарактерніший момент роботи в справі раціоналізації виробництва — це дальша спеціалізація заводів. Особливо яскраво це відбувається в роботі Укртрестсельмашу, що в 1926/27 році намічає поглибити цей процес. „Червона зірка“ вироблятиме сіялки, молотарки, „Комунар“ — жатки-лобогрійки, „Жовтнева революція“ — плуги і т. інш. Таке явище спостерігається і в Південмаштресті. Луганський завод спеціалізується на будівництві міцних типу С. У. паротягів, ХПЗ — товарні паротяги та двигуни, Таганрозький — котли, Торецький — частини вагонів та верхньої будови шляхів.

Не пасуть задніх і інші галузі промисловости. Паперова промисловість пристосовує Малінську фабрику до виробництва бобін і філіграну, Понінковську — паперу для писання і Верже, Миропільську — обгортки та картону і т. інш. Подібну спеціалізацію своїх закладів проводить шкіряна, сілікатна й почасти лісова промисловість на своїх деревообробних фабриках.

Треба відзначити також роботу промисловости що до раціоналізації виробництва й в галузі погодженности роботи окремих цехів, усунення вузьких місць свого виробництва. Це намічається в Укртекстильтресті для усунення диспропорції між прядивними та ткацькими

відділами Одеської джутової фабрики, в хемичній промисловості, де спостерігається непогодженість робіт апаратури та в інших галузях.

Всі намічені заходи повинні дати ефект, головним чином, по лінії збільшення продуктивності праці, зменшення числа невиробничих робітників і різкого зниження собівартости продукції.

Проте, наявні вже наслідки в галузі раціоналізації (УТСМ) притягають до себе пильну увагу партії, радянської влади та робітничого класу.

Проблема раціоналізації дуже складна й вимагає глибокої аналізи та детального вивчення.

Рішення останнього липневого пленуму ЦК ВКП(б) в цьому питанні зобов'язує нас до цього.

8. План покриття капітальних витрат.

У звітному вигляді по всій держпромисловості обсяг капітальних витрат визначається так (в міл. карб.):

Платежі по капітальн. роботах 1925/26 року	Капітальні роботи 1926/27 року	Аванси в рахунок роб. 1927/28 р.	Р а з о м
37,3	284,1	13,1	334,5

В т. ч. на промисловість союзного значіння припадає	231,8—69%
„ „ „ республік. „ „	87,4—27%
„ „ „ місцевого „ „	15,3— 4%

По окремих джерелах покриття капітальних витрат план встановлює:

Джерела покриття	Союзн. пром.	Республ.	Місцева	Вся держ-пром. України
Перенесення платежів на 1927/28 рік . .	43,3	20,6	1,6	65,5
Внутр. джерела (прибуток, амортизац. і використання запасів будівельн. матеріалів)	64,2	30,3	6,7	101,2
Фінансування	118,2	33,2	7,0	158,4
Збільш. статутн. капіталу Транспорткопії	2,2	—	—	2,2
Зарахування аванс. видан в 1925/26 р. .	3,9	3,3	—	7,2
Р а з о м	231,8	87,4	15,3	334,5

За питомою вагою джерела покриття розподіляється так (в відсотках до загальної суми):

Джерела покриття	Союзна пром.	Республ. промисл.	Місцева промисл.	Разом
Перенесення платежів	18,6	23,6	10,0	19,8%
Внутр. джерела	27,6	34,6	43,0	30,2%
Фінансування	51,0	38,0	47,0	47,0
Інші джерела	1,0	—	—	0,7
Зарахування авансів видан. 1925/26 р.	1,8	3,8	—	2,3
Разом	100%	100%	100%	100%

Таким чином, найбільшу питому вагу має фінансування, що покриває 47% витрат всієї держпромисловості.

Значний відсоток платежі запроєктовано перенести на 1927/28 рік, що зв'язано з використанням закордонних кредитів і зокрема 300 міль. карб. німецького кредиту.

Переходячи до внутрішніх джерел, що дають взагалі 30% покриття капітальних витрат, треба відзначити характерну рису плану, а саме покриття частини витрат за рахунок зменшення зайвої рештки будівельних матеріалів та повернення цієї економії на капітальне будівництво.

Взагалі ми маємо таку картину внутрішніх джерел:

	Союзна	Республі-канська	Місцева	Разом
Амортизація	63,0	17,6	3,3	83,9
Прибутки	0,5	10,4	2,9	13,8
Зменшення рештків рем. будівельн. матер.	0,7	2,3	0,5	3,5
Разом	64,2	30,3	6,7	101,2

Наведені дані показують, що використання запасів гадається зробити дуже інтенсивно. Треба також підкреслити, що план побудування построний, не зачіпаючи оборотних коштів, що повинно гарантувати від повторення торішніх помилок в цій галузі.

Зупинимося на питанні про розміри нових вкладок у промисловість:

	Капіт. роб. 1926/27 р.	Амортизац. 1926/27 р.	Нові вкладки
Союзи промисл.	194	63	131
Республ. „	76	18	58
Місцева „	11,0	3	11
Разом	281	84	200

Таким чином, в 1926/27 р. намічено 200 міл. карб. нових вкладок в основні капітали промисловости України.

Треба ще відзначити, що в суми фінансування бюджету в основний капітал 158,4 міл. карб. — 78% направляються у промисловість, що виробляє знаряддя виробництва.

Висновки.

Переходимо до висновків:

1. Плановіше розгортання та будівництво повинні забезпечити в 1926/27 році більшу плановість в розгортанні народньо-господарських процесів.

2. Для капітального будівництва промисловости в 1926/27 р. виділяється максимальні народньо-господарські ресурси, тому капіталовкладки забезпечують за промисловою індустрією укріплення її господарської гегемонії над всією економікою країни, дальше забезпечення провідної ролі командних економічних височін, що є в руках пролетаріату, і потрібний темп індустріялізації країни.

3. Капітальне будівництво промисловости в 1926/27 р. цементуючи та укріплюючи союз робітничої класи з селянством, повинно вести до зниження собівартости виробництва, зниження відпускних цін і значного зниження загального рівня цін у країні.

Генеральну лінію партії в галузі економічної політики — зниження цін — треба виконати що б то не було.

Виконання плану капітального будівництва промисловости 1926/27 р. не в малій мірі сприяє розв'язанню поставленої перед партією, державою та робітничою класою проблеми.

4. План капітального будівництва 1926/27 р. звертає дуже велику увагу на житлове будівництво, але все ж, оскільки асигновані для цього суми не достатні, щоб задовольнити житлові потреби робітників, — треба вжити всіх заходів, щоб здешевити житлове будівництво, поліпшити його якість, провести максимальну економію, щоб за рахунок цього забезпечити можливо максимальне задоволення робітничої маси житлом.

5. План капітального будівництва промисловости найбільш доцільно та раціонально з найбільшою ефективністю можна виконати лише тоді, коли робітничі маси, колектив кожного заводу й кожної фабрики, через свої виробничі наради усвідомлять значіння цього плану для соціалістичного будівництва, — цього велетенського завдання, що історично поставлено перед диктатурою пролетаріату.

А. Столяров.

Об одном участке „внутреннего фронта“ борьбы за марксистскую идеологию.

(Наши философские разногласия).

I.

Когда-то Энгельс писал о „третьем фронте“, на котором пролетариат и его партия должны дать бой старому миру,—о фронте теоретической борьбы. Важность этого фронта большевизм неустанно подчеркивал, и, в частности, Ленин напоминал об этом постоянно, на всем протяжении своей работы. Уже после Октябрьской революции он неоднократно указывал на то, что

„наша задача — побороть все сопротивления капиталистов, не только военное и политическое, но и *идейное. самое глубокое и самое мощное*“ *).

„Сопротивление капиталистов“ в этой области проявляется и осуществляется далеко не в столь отчетливых и неприкрытых формах, как, например, сопротивление военное. Поэтому и борьба имеет свои *особые* опасности и особые трудности. На этом фронте противник больше чем где бы то ни было пользуется способом незаметного проникновения, незаметного, „тихого“ пленения, подчинения своему влиянию отдельных отрядов пролетариата.

Внесение идейной сумятицы в ряды революционного пролетариата, это — неизбежная форма „идейного сопротивления“ буржуазии, сознательного или бессознательного, преднамеренного или непроизвольного. Отсюда вытекает и то, что в борьбе за идеологию, за мировоззрение марксизма и ленинизма важнейшей формой отпора буржуазии является борьба с теоретическими ошибками и уклонами в нашей собственной среде. Иными словами, „внешний фронт“ идеологической борьбы в современных условиях неизбежно дополняется и переходит во фронт „внутренний“. Ясное дело, что как политическая (политические „уклоны“), так и чисто теоретическая (например, по вопросам философии и пр.) борьба, поскольку она загорается внутри партии, не может не отражать *иноклассовых влияний на пролетариат*. Вопрос в значительной мере в том и заключается, чтобы эти иноклассовые влияния, как таковые, разоблачить.

*) Сочинения, т. XVIII, ч. II, стр. 184 (подчеркнуто мною).

Отказ от борьбы с теоретическими, с идеологическими шатаниями в рамках партии, „широкий“ либерализм и „демократизм“ в этой области, был бы равносителен отказу от той стройной законченности, монолитности в области мировоззрения, которой по заслугам славится большевизм^{*)}). Разумеется, партия на это пойти не может. Партия должна зорко следить за тем, что делается на „идеологическом фронте“ вне и внутри ее рядов. „Фронт“ этот имеет весьма обширные и разнообразные участки. Борьба ведется в области литературы, в области искусства, по линии быта, по линии различных теоретических вопросов и пр. Но имеется один участок, который широким кругам партии, может быть, знаком менее всего, но который в то же время в известном смысле является теоретически „командующим участком“, самой „высокой командной высотой“ среди командных высот теории. Это — область вопросов философии, т. е. вопросов общего мировоззрения, вопросов общей *методологии* марксизма.

Некоторая трудность популяризации сложных вопросов философии делает этот участок борьбы сравнительно мало „популярным“, мало привлекающим внимание. Отсюда может показаться, что это недостаточно актуальный участок борьбы, не имеющий сейчас значения. Но это, конечно, не так. Ведь борьба все же ведется, и в ряды пролетариата частично проникает та „философическая смута“, которая в настоящее время господствует в буржуазной науке.

То, что в настоящее время наблюдается в буржуазной философской мысли, не может быть оценено иначе, как процесс неприкрытого гниения заживо разлагающегося живого трупа.

Некогда, в пору своей молодости, передовые представители класса буржуазии выковывали мощное философское оружие. Даже, когда буржуазия отказалась от материалистических увлечений XVII и XVIII столетий, ее философы-идеалисты создали такие стройные и могущественные системы, что, только вставши на их плечи, т. е. не отбросив, а теоретически преодолев, переросши их, Маркс смог построить здание своего мировоззрения, которое в настоящее время является мировоззрением пролетариата, его авангарда. Именно, имея в виду „этот старый классический идеализм, Ленин мог сказать, что „умный идеализм гораздо ближе к нам, чем глупый материализм“.

Но с тех пор многое переменилось, и в настоящее время буржуазная мысль удовлетворяется самой откровенной и плоской поповщиной, облачается в обветшалые и более или менее заново покрашенные костюмы средневековья и наряду с этим и в дополнение к этому возводит в последний методологический принцип примитивный вульгарный *эмпиризм*, т. е. отказ от теоретических обобщений, умаление значения роли мышления, роли теоретической обработки, и преклонение перед голым „фактом“, перед „чистым опытом“.

^{*)} Даже ренегат Каутский, ругая большевиков, в своей брошюре о „Диктатуре и демократии“ не удержался от того, чтобы не отметить, что в смысле теоретической, марксистской выдержанности и строгости большевики — исключительный народ.

Для современной буржуазной науки и, в частности, для современного естествознания, как оно поставлено в Западной Европе, характерно громадное скопление опыта, новых *фактов* и упадок методологии, с помощью которой „факты“ должны были бы подвергнуться обработке, а „опыт“ — обобщению. Все это дает повод обрисовать положение так, как это сделал однажды в своем докладе в Ком. Академии тов. Рудаш.

„В Европе *философии больше не существует*. Недавно, в связи с двухсотлетней годовщиной со дня рождения Канта, неокантианство открыто признало свое банкротство. Философская мысль Германии (а ведь она издавна была страной философии) представляет собой хаотическую смесь самых реакционных и насквозь скептических умствований. То величавое, что некогда характеризовало немецкий идеализм, давным давно кануло в вечность, остался только *идеализм*“ *).

Мертвое, однако, бывает иногда опасно. Тем более опасен разлагающийся живой труп, когда он, подрумянившись и напомадившись, свободно разгуливает по всем площадям мира. Прежде всего через мелко-буржуазных лакеев, через „буржуазные рабочие партии“ II Интернационала, через ренегатов марксизма — тлетворная зараза перекидывается в рабочую среду.

Судьба германской соц.-демократии, некогда марксистской, а кое-как и сейчас претендующей на это звание, весьма в этом отношении характерна. Еще и раньше, в годы своего „расцвета“, германская социал-демократия была довольно таки беззаботна по части вопросов чисто философской марксистской ортодоксии. Недаром в области философии „лучшее в мировой литературе марксизма, — как говорит Ленин, — дал русский социал-демократ Плеханов“, а также и сам Ленин, — можем мы добавить. У немцев же лучшим знатоком философских вопросов был, пожалуй, Фр. Меринг, умерший, как известно, коммунистом. „Папа“ же II Интернационала, К. Каутский, оставивший после себя несметное количество печатных трудов, никогда серьезно вопросов философии не касался, никогда не осмеливался в эту область углубляться.

Если это было в типичной партии II Интернационала и до 1914 г., то за окончательным политическим крахом II Интернационала последовала полная сдача философских позиций марксизма и открытый переход в лагерь философской реакции. В настоящее время в германской социал-демократической партии господствует та же *смесь* эмпиризма и фрейдизма (о фрейдизме подробнее ниже), неокантианства и просто поповщины, которая господствует в современной буржуазной идеологии вообще. Присяжным философом германской социал-демократии является вульгарный неокантианец Форлендер, одна из бессодержательных книг которого почему-то недавно была переведена на русский язык и издана у нас. Бернштейн давно уже сменил Каутского на посту „папы“, после того, как и сам Каутский капитулировал

*) „Вестник Ком. Академии“, XI, стр. 33.

перед ним; Бернштейн и его многочисленная свита усиленно подчеркивают значение „эмпирики“. Они „чистые“ эмпиристы, противники всякой философской „метафизики“ (а „метафизикой“ они считают диалектику и материализм), всяких философских „умствований“.

В юбилейном сборнике, посвященном Бернштейну („Принципиальные основы текущей борьбы“) один из его почитателей, доктор Марк, пишет: „В рамках марксизма ревизионизм есть скептическое отношение к абсолютной ценности этого идейного построения (т. е. марксизма), попытка положить конец догматическому окостенению и проверить якобы вечные истины ортодоксии в свете *эмпирики*“.

Разумеется, фраза об „окостенении“ и „вечных истинах“ предназначена лишь для прикрытия своего отказа от всякого законченного теоретического построения. Наряду с этим Маркса третируют, как „схоласта“, смеются над его „чахоточным утопизмом“ (в той же статье д-ра Марка) и пр.

Недавно среди германской социал-демократии прогремела книга одного видного социал-демократа, бывшего некогда соратником Розы Люксембург, — де-Мана. В книге содержится полный отказ от всех основ марксизма. Прежде всего достается марксизму за его *диалектику*, за его родство с гегелианством. Диалектика, по мнению де-Мана, это — схоластика, это — гегелианская выдумка. „Заслугой“ де-Мана можно считать то, что он *весьма последовательно*, на основе отказа от философии Маркса, приходит также к отказу от самых основных социальных представлений, социальных категорий марксизма. Он отбрасывает марксовскую „игру диалектическими понятиями“ и доказывает, что реально существуют только единичные предметы или отдельные личности, но не „общие понятия“. Общественных классов, например, по его мнению, в действительности не существует, как реальной категории объективного мира. Реально существуют только отдельные люди. Понятия буржуазии, пролетариата — это только „представление в нашем мозгу“. Точно также и такие понятия, как „капитализм“. Чистого капитализма нет; реально, эмпирически, существует только пестрая неорганизованная смесь различных хозяйственных единиц и единичных отношений. „Нет действительности, которая соответствовала бы понятию капитализма или понятию социализма. Социализм — только гипотеза, представление о возможном общественном строе или, вернее, представление об основах такого строя. Но и понятие капитализма покрывается лишь представлением в нашем мозгу. Мы воображаем, правда, что общество, в котором мы живем, тождественно с этим представлением, но это заблуждение. Выражения „капитализм“, и „социализм“ не означают фактов во внешнем мире, они не суть явления, а лишь категории, понятия продукта абстракции“ *).

Все это не представляет собою изолированного, случайного мнения отдельного „левого“ социал-демократа. Книга де-Мана нашла большой отклик в социал-демократической печати, и, в частности, цен-

*) Цитирую из „Летописи марксизма“, кн. II, стр. 28.

тральный орган германской социал-демократии в статье своего редактора почти нацело подписался под „марксистскими“ рассуждениями де-Мана.

Впрочем, чего же ждать от германских социал-демократов, если некоторые наши доморощенные „ортодоксы“ в чисто философском вопросе о „конкретном понятии“ не очень далеко ушли от де-Мана. Но об этом речь впереди.

Но, как известно, „природа не терпит пустоты“ и на место научно-теоретических, материалистических философских обобщений современная социал-демократия должна поставить что-то иное. И вот *наряду с эмпиризмом* выступает *религия*.

Австрийская социал-демократия в своей самоновейшей программе (1926 года) говорит официально, что „не ведет борьбы против религии“. На деле получается обратное: насаждение религии, поддержка ее. Христианский социализм разных сортов сейчас на Западе очень в моде. Социал-демократия в целом постоянно с ним блокируется. Отдельные же ее отряды целиком сливаются с ним. „Не рабочее движение, а чистая этика, *идеализм* составляет истинную сущность социализма. Социализм в своих последователях разжигает такое духовное пламя, которое по своему существу *религиозно*, — социализм религиозен“. „Антикатолического, нерелигиозного социализма вообще не существует. Социализм коренится в этической цели“ *).

Так пишут современные социал-демократы, таково их *credo*.

Если к этому еще прибавить всеобщее поклонение перед фрейдизмом, который должен или дополнить, или заменить марксизм, то получится более или менее законченная картина того, что собою представляет мировоззрение современных „марксистов“ социал-демократии.

II.

Носителями и проводниками как политических, так и всяких иных (в том же числе и философских) идей марксизма в настоящее время являются только коммунистические партии всех стран. Они оказываются, конечно, не везде одинаково сильными, не везде одинаково зрелыми практически и теоретически. В особом положении находится ВКП—самая старая партия ленинизма, партия, работающая и развивающаяся в условиях диктатуры пролетариата. „Кому много дано, с того много и спросится“. Естественно, что на нашей партии лежит громадная ответственность, т. к. она не только должна быть верной хранительницей марксистской философской ортодоксии, но должна также *развивать* философию марксизма, распространять ее, противопоставляя буржуазным идеологическим влияниям. „Волей истории“ ВКП должна пока что оставаться руководящей партией Коминтерна не только в вопросах политической борьбы, но и в области „основ-

*) См. статью Баммеля „О католицизме и рабочем движении“, „Под знаменем марксизма“, 1926 г., № 12.

ных вопросов марксизма“, в области философии. Тем более строго должны мы отнестись ко всяким извращениям методологических оснований марксизма в нашей собственной среде. Нельзя сказать, чтобы подобных извращений у нас не имелось вовсе. Нельзя сказать также, чтобы не имелось для них и кой-какой почвы в наших социальных условиях.

Углубление в чисто практические задачи современности, которого требует от коммунистов современная обстановка, естественно, создает некоторую опасность отрыва от теоретических интересов. Из новых сотен тысяч коммунистов, недостаточно еще овладевших ленинизмом теоретически и поглощенных более или менее специальной и односторонней практической работой, может выдвинуться некоторый кадр такого рода „практиков“, которые представляли бы собою благоприятную почву для распространения ограниченного „практицизма“, теоретического упрощенства, вульгаризаторства, эмпиризма.

Одно время среди партийной молодежи получило довольно значительное распространение ученье некоего Эммануила Энчмена, коммуниста из числа бывших эсэров. Учение это как раз являлось „бьющим в нос“ примером вульгарного „упростительства“ и „практицизма“. Сущность энчменизма Бухарин определил в свое время, как „смесь вульгарного „материализма“ с идеалистической сущностью“. Энчмен — грубейший позитивист, эмпирик. Он „верит“ только тому, что может ощупать. Он знает, что ему, Эммануилу Энчмену, присущи психические переживания; но во всем остальном мире психических явлений, по его мнению, *нет*, так как то, что он видит и слышит, всегда есть только некоторое физическое выражение или физический коррелят психического (например, мимика человека смеющегося, плачущего и пр.). Здесь „крайний“ („левее здравого смысла“) „материализм“, выражающийся в отрицании существования психических явлений, сливается с крайним идеализмом („стыдливый солипсизм“: только *я* существую, как психический феномен). Ничего мудренного здесь нет. Крайности постоянно сходятся. Все, что угодно, можно довести до крайности и таким манером привести к абсурду. „Оригинальные мыслители никогда не делают абсурдных выводов“, — говорил Маркс. Зато их часто делают оригинальничавшие карлики.

Разумеется, Энчмен не заслуживал бы внимания, если бы энчменизм не собрал вокруг себя часть учащейся и рабочей молодежи. А это уже означало, что для вульгарного упростительства и эмпиризма имеется кой-какая социальная база в условиях нашего времени. Какая же это база? Настроения каких классовых слоев отражают эти методологические, теоретические уклоны?

Бухарин, посвятивший „энчмениаде“ специальную статью, социальные корни ее характеризовал так:

„Прежде всего здесь налицо элементы *нового торгаша*. Новый торгаш индивидуалист. Он „приемлет революцию“ (в скобках, конечно). Этот новый торгаш, с одной стороны, вульгарный материалист;

в обычных житейских делишках для него нет ничего „святого“ и „возвышенного“; он привык смотреть на вещи „трезво“; он не связан никакими традициями в прошлом, не отягощен фолиантами премудрости и грудами старых реликвий,— их выбросила за борт революция. Сам он вышел не из „духовной аристократии“,— нет, он пришел сам из низов; он — чумазый, быстро пролезший наверх, он — российско-американский новый буржуй, без интеллигентских предрассудков. Он все хочет, понюхать, пощупать, лизнуть. Он доверяет только своим собственным глазам; он, в известном смысле, весьма „физичен“. Отсюда его *вульгарно-материалистическая поверхность*. Наконец, новый торгаш *грубо практичен и „вульгарен“*, он великий упрости́тель... Его задачи более элементарны... он на практике своей должен быть грубым эмпириком*).

Такова блестящая характеристика классовой идеологии нэпмана, той идеологии, жирные пятна которой расползаются иногда в головах, а отсюда и на страницах печатных произведений некоторых наших, иногда весьма почтенных коммунистов, когда они начинают заниматься „возвышенными“ философскими материями. *Вульгарный материализм, наряду с субъективизмом, упрости́тельство, эмпиризм,— все эти идеологические элементы, которые прекрасно вскрыты Бухариным в энчменизме,— они имеются не только в энчменизме.* Они встречаются в разных вариациях почти во всех тех философских течениях в нашей партийной и околопартийной среде, которые можно объединить названием *ревизионистских*, и которые мы постараемся в этой статье вкратце и по возможности популярно охарактеризовать.

Ревизионистские иноклассовые влияния имеют самые разнообразные пути, по которым они могут просачиваться в марксизм в наших современных условиях. Известно, например, какую борьбу приходится вести комсомолу и партии с *нигилистическими тенденциями* части нашей учащейся и рабочей молодежи *в вопросах быта*, в вопросах брака, семьи и проч. Как это ни покажется, может быть, странным и надуманным, но фактически тут можно установить одну линию, объединяющую такие явления, как хулиганство в рабочей среде и субъективизм или эмпиризм некоторых наших философских уклонистов. Общая база заключается в том, что революция разбила старые представления и старые ценности, а новые законченные, твердые, положительные представления, навыки и прочее еще не оформились в некоторых слоях. Отсюда чисто отрицательная „революционность“, анархический нигилизм, субъективизм, эмпиризм и пр.

Другим частичным источником искажающих марксизм влияний является та буржуазная ученая среда, которая в наше время „меняет вехи“ и так или иначе „приемлет марксизм“.

Один хороший ученый, но плохой марксист и не коммунист, проф. Самойлов, заявил однажды в докладе, „что мы живем в атмо-

*) Бухарин. Сб. „Атака“, второе издание, стр. 167—168.

сфере марксизма". Современные профессора в Сов. Союзе действительно живут „в атмосфере марксизма“, поскольку в высшей школе, в литературе и проч. советское государство и советская общественность создают эту „атмосферу“. И, конечно, очень хорошо, что многие ученые естественники понемногу начинают усваивать марксизм, усваивать философские воззрения марксизма, если не его политические идеи. Для естественников этот переход тем более „естественен“, что современное естествознание настолько же созрело для применения в его рамках диалектического метода, насколько сами ученые-естественники, в своем громадном большинстве, для этого еще далеко не „созрели“.

Но все это не исключает все же того факта, что прилив новых „марксистских“ попутчиков с этой стороны может внести и вносит некоторые теоретические колебания, некоторые чуждые марксизму настроения и представления в наши собственные ряды. Можно с полным правом назвать подобные явления „болезнью роста“. Но при этом остается необходимость с этой „болезнью“ все же бороться. Чтобы повести за собой новые кадры естествоиспытателей и вообще представителей подлинной науки, необходимо бороться с теми, кто дискредитирует марксизм, выступая без особого права под его флагом. Здесь как раз уместна итальянская поговорка: „Избави нас, боже, от наших друзей, а с нашими врагами мы сами справимся“.

Смесь из марксистских представлений, с одной стороны, и далеко не всегда материалистических обобщений, господствующих в сознании представителей современного „ученого мира“ — с другой, вот это нередко находит свое отражение в идеях даже весьма „ортодоксальных“ марксистов. Один пример: вот один из лучших (может быть, самый лучший) из современных учебников по историческому материализму, книга Разумовского: „Курс теории исторического материализма“. Среди множества страниц, добросовестно излагающих ученье Маркса, можно встретить вдруг такого рода заявление: „Лишь бедность и унаследованность способа выражения заставляет нас употреблять выражение „причинная связь“ для обозначения гораздо более сложных взаимоотношений между явлениями. Поэтому *современная наука* (sic!) старается не говорить о причинах, а говорит более отвлеченно об *условиях* того или иного явления, или употребляет еще более абстрактное выражение — „функциональная связь“ между явлениями: одно явление есть-де *функция* другого“ *).

Нетрудно понять, что „современная наука“, соблазвившая Разумовского, это не действительно научное, положительное содержание „современной науки“, а ложные философские обобщения современных буржуазных ученых, более или менее склоняющихся к эмпириокритицизму.

Различные ошибки такого рода, поскольку они встречаются в нашей марксистской литературе, конечно, подлежат исправлению. Но

*) Курс теории исторического материализма, стр. 22.

они „не делают погоду“, поскольку остаются более или менее случайными и изолированными. Другое дело, когда ошибки накапливаются и выравниваются в некоторую линию, превращаются в систему ошибок. Тогда уже можно говорить об уклоне, ревизии или даже о полном отходе от марксизма. К сожалению, в настоящее время приходится говорить именно о целой системе ошибок, последовательно развиваемой некоторыми группами наших партийных литераторов и естественников.

III.

Недавно, в январе текущего года, „Общество воинствующих материалистов“, ставящее своей задачей „борьбу за диалектический материализм против религиозного мракобесия, идеализма и ревизионизма всех видов и направлений“, в своей резолюции по вопросу о текущих задачах охарактеризовало современное положение таким образом:

„С одной стороны, мы имеем известное оживление в Союзе враждебных марксизму идейных течений, с другой — в среде самих марксистов возникновение направления так наз. механистов, отрицающего некоторые важнейшие положения материалистической диалектики основоположников марксизма“ *).

В настоящее время никто из знакомых с современным положением философии марксизма в СССР не станет оспаривать того, что у нас имеется два основных направления, „два лагеря“, непримиримо настроенных друг против друга.

Некоторые вновь испеченные „ортодоксы“ марксистской философии говорят о „новой школе марксизма“ **), причем „новой школой“ они называют как раз ортодоксально марксистское направление в философии, возглавляемое в настоящее время А. М. Дебориным, главным редактором руководящего философского журнала нашей партии „Под знаменем марксизма“.

Один из „механических материалистов“, тов. Степанов И. И., не высказывался также в духе непримиримой борьбы со „школой Деборина“, как любят выражаться механисты. „Если выделить самое ядро, самое существо спора, то будет ясно, что развернулась борьба между двумя непримиримыми точками зрения“, — писал тов. Степанов ***).

Разумеется, с другой стороны, позиция самого Степанова, А. К. Тимирязева, Л. И. Аксельрод и других „механистов“ находит должную оценку со стороны „диалектиков“. В своем заключительном слове на диспуте в Институте научной философии в Москве тов. Деборин таким образом резюмировал смысл выступлений своих противников:

„Ваши выступления здесь, — сказал он, обращаясь к „критикам“, — носили определенно *ликвидаторский* характер, и поэтому мы вас и

*) См. „Под знаменем марксизма“, 1926, № 12, стр. 236.

***) Выражение принадлежит А. К. Тимирязеву, „Вестник Ком. Академии“, XVII, стр. 129.

****) См. „Под знаменем марксизма“, 1925, № 3, стр. 212.

будем квалифицировать, как *ликвидаторов марксизма*, и будем вести против вас беспощадную борьбу“ *).

В самом деле, лагерь наших современных критиков диалектического материализма вовсе не представляет собою какого-либо единого законченного направления, обладающего стройной системой взглядов. Наоборот, это — чрезвычайно пестрый „конгломерат“ различных группок и направлений. „Это — своеобразный блок из фрейдистов, бывших и настоящих махистов, из молчаливых и говорящих эмпиристов и механических материалистов. Сюда же примыкают и представители релятивизма, субъективизма и пр.“ **).

Наиболее общее, что их объединяет, это — отрицательное отношение к диалектике и искажение диалектики, ее *механическое* понимание. Их объединяет „критическое“ отношение к основному ортодоксальному направлению диалектического материализма. В этом смысле можно говорить об *одном ревизионистском лагере* в современной философии марксизма. Но если перейти к рассмотрению *положительного содержания* их философских идей, то придется говорить о нескольких различных течениях и направлениях, причем каждое из этих „направлений“, в свою очередь, не представляет собою чего-нибудь стройного и законченного.

Первая откровенно ликвидаторская тенденция, которую проявляют некоторые „критически мыслящие личности“ из рядов философской „оппозиции“, это — *ликвидировать философию вообще*; а так как речь идет не о какой-либо другой, а именно о марксистской философии, то дело сводится к ликвидации философского марксизма. Первым выступил с таким предложением еще в 1922 году тов. С. Минин в статье с характерным заглавием: „Философию за борт!“ Надо сказать, что это было весьма храброе выступление с открытым забралом. Тов. Минин знал, что он выступает против Плеханова и против Ленина и не старался скрыть этого. Самый термин „философия марксизма“ кажется ему „немарксистским“, и он обрушивается на Плеханова и Ленина за то, что они этот „термин“ употребляли, за то, что они „возились“ „с какой-то“ несуществующей „философией марксизма“.

Тов. Минин — самый грубый эмпирик и вульгаризатор. Его откровенно разухабистое выступление против Плеханова и Ленина было возможно еще в тот момент, когда партия не могла в такой мере следить за положением на „идеологическом фронте“, как сейчас. За эти годы партия и партийные массы не стояли на месте, а в наши дни столь *неприкрытое* теоретическое ликвидаторство невозможно.

„Механисты“, например, не скажут просто: „философию за борт“. Но они могут сказать: „наука — сама себе философия“. Разница выражений, однако, чисто стилистическая.

Тов. Степанов пишет: „Исторический материализм продолжает то дело, которое в одной своей части выполнено *философским мате-*

*) См. „Летописи марксизма“, № 2, стр. 42.

***) Деборин, „Летописи марксизма“, стр. 14.

риализмом, или, употребляя более ясное и прямое (?) выражение, выполнено современным естествознанием.“ „Материалистическая философия для марксистов — последние и наиболее общие выводы современной науки“*).

Итак, по рецепту тов. Степанова, мы должны на место философии марксизма поставить „последние“ (последняя мода) идеи, преподносимые миру современным естествознанием. А что такое „современное естествознание“? При всех своих блестящих положительных достижениях оно пропитано тьмой реакционных предрассудков методологического, философского характера. Поэтому-то в № 3 журнала „Под знаменем марксизма“ за 1922 год Ленин писал, что „без солидного философского обоснования никакие естественные науки, никакой материализм не может выдержать борьбы против натиска буржуазных идей и восстановления буржуазного мирозерцания“.

Итак, Ленин говорит, что естествознание само по себе не может оградить от буржуазных идей; оно само нуждается в руководстве со стороны материалистической философии. Каким же образом согласовать то, что говорит Ленин, с тем, что пишет о философии т. Степанов? Ясно, что никак этого согласовать нельзя.

Люди, которые берут на веру всякое „последнее“ слово „современного“ естествознания, подобны тем, о которых у Некрасова сказано:

„Что ему книжка последняя скажет, то на душе его сверху и ляжет“.

Немудрено, если ради какой-нибудь последней „моды“, распространенной среди большинства буржуазных натуралистов, они отвернутся от материализма и диалектики.

В этом отношении весьма характерен маленький инцидент, имевший место на диспуте в институте научной философии. Когда Деборин говорил о том, что Маркс, Энгельс, Плеханов и Ленин не были механистами, говорил об ортодоксальном марксизме,—с места, из рядов философских „критиков“ заметили: „это не соответствует науке“**). Марксизм, видите ли, „не соответствует науке“.

При этом у критиков нет никакого представления о том, что философия марксизма — это совсем не то, что старая философия или философия в ее обычном „школьном понимании“. Энгельс в книге „Л. Фейербах“ сказал, что „философии в старом смысле слова приходит конец“. Но ни Маркс, ни Энгельс вовсе не думали вообще выбрасывать всякую философию „за борт“. Наоборот. „Гениальность Маркса и Энгельса,— пишет Ленин,— состоит как раз в том, что в течение очень долгого периода, почти полустолетия, они развивали материализм, двигали вперед одно основное направление философии“***).

*) И. Степанов.— „Исторический материализм и современное естествознание“. М., 1924, стр. 56 и 57.

***) См. „Летописи марксизма“, кн. II, стр. 34.

****) Ленин. Собр. соч., т. X, стр. 284.

Наша марксистская философия, это — теория научного мышления, это — общая методология. Диалектический материализм и материалистическая диалектика — таково ее содержание. „Критический“ отказ от „всякой“ философии является на деле отказом от критики буржуазной науки методами марксизма, признанием того, что у марксизма нет своего особого метода. И, в самом деле, вслед за отказом от философии у наших философских ревизионистов следует ожесточенная атака специально против диалектики, как метода марксизма.

Диалектика объявляется „гегелианщиной“, Деборина и „его школу“ называют „гегелианцами“ за защиту диалектики.

На диспуте в государственном научно-исследовательском институте выступает „марксист“ Боричевский и заявляет: „К моему большому удивлению, тов. Тимирязев (оба они „механисты“.— А. С.) употребляет такие бесспорно „философские“ термины, как переход количества в качество. Это — чисто гегельянская терминология; положительной науке она и даром не нужна“*). Для всякого чуточку знакомого с материализмом, должно быть после этого совершенно ясно, что Боричевский, хотя и является „видным“ членом „Научного общества марксистов“ (в Ленинграде), *ничего общего с марксизмом не имеет.*

Боричевский наиболее откровенен. А вот, когда Л. И. Аксельрод выступает на диспуте и сводит диалектику к *форме изложения****), то спрашивается: есть ли это только „оговорка“ или же отказ от диалектики, как метода научного мышления? Боричевский открыто выступает против диалектики, а тов. Степанов пишет „Очерки современного мировоззрения“****), целую книгу, долженствующую говорить о „марксизме и ленинизме“, и на протяжении 82 страниц ни разу не упоминает даже слова: „диалектика“. Разумеется, это вовсе не случайно. Дело вовсе не в том только, что он не употребляет слова: „диалектика“, дело в том, что он не испытывает и нужды в этом „слове“, так как все его „механистическое“ мировоззрение *по существу* находится в противоречии с диалектикой, хотя сам тов. Степанов этого *не признает.*

Известно, какое значение придавали основоположники марксизма диалектике Гегеля. Ленин в программной статье, посвященной журналу „Под знаменем марксизма“ писал, что группа сотрудников этого журнала должна составить своего рода „общество друзей гегелевской диалектики“. Взгляд на Гегеля, как на философского предшественника марксизма, в течение десятилетий являлся в марксистской среде бесспорным. Но вот являются неуместные последователи „механистических марксистов“ и по вопросу о Гегеле заявляют, что это просто

*) См. сборник, выпущенный „механистами“: „Механистическое естествознание и диалектический материализм“.

**) См. „Летопись марксизма“, кн. II, стр. 33.

***) И. Степанов.—„История материализма и современное естествознание“ М. 1924 г. С подзаголовком „Марксизм и ленинизм. Очерки современного мировоззрения“.

реакционер и восклицают: „И подобного рода философы объявляются предтечами революционного марксизма!“ *)

А проф. Самойлов, объявляющий себя последователем наших „механистов“ бросает упрек в гегелианском идеализме прямо диалектическому материализму в целом, не прикрываясь никакими псевдонимами вроде „деборинской школы“, как это любят делать более стыдливые критики. Профессор Самойлов просто пишет: „Диалектический материализм, как мы все знаем, родился в идеалистической обители, и это его происхождение не осталось без влияния на дальнейший его характер, что чувствуется еще и теперь“ ***)).

Нападки на диалектику, открытые или завуалированные посредством упреков в „гегелианщине“, не являются в истории марксизма чем-то новым. Около тридцати лет назад Бернштейн напал на марксизм за его диалектику. С тех пор эта повадка не исчезла, И теперь немецкие социал-демократы-ревизионисты сами о себе пишут:

„Для философии ревизионизма, наряду с ее отмежеванием от диалектики, еще характернее отмежевание от Гегеля и марковского решительного монизма...“ ***)

Понятно, что речь может идти не об идеалистической системе Гегеля, которую марксизм никогда не принимал и которую никто из марксистов и сейчас не защищает; речь идет о гегелевской *диалектике*.

IV.

Еще Энгельс говорил в свое время, что, отнекиваясь от всякой философии, люди обычно на деле оказываются в плену каких-нибудь самых путаных и несуразных философских представлений. Так это, конечно, случилось и с современными философскими критиками. Я уже писал выше, что положительное содержание их воззрений представляет собою нечто крайне пестрое и лоскутное. Однако, можно наметить две основные линии, две основные тенденции: с одной стороны, линия субъективизма, релятивизма, т. е., в конечном итоге, линия *идеалистического* уклона (речь идет именно об „уклоне“, а не о законченном идеализме; хотя *иногда* это уже совершенно законченный идеализм, как у М. Криницкого, о чем ниже); с другой стороны, это — линия вульгарного, *механического*, т. е. антидиалектического, материализма.

Обе эти линии уклонов не всегда ясно разграничены и иногда совмещаются или сливаются у отдельных авторов, как мы уже видели на примере Энчмена, как можно наблюдать на примере т. Сарабьянова и других.

Крайним „достижением“ в области новейшего доморощенного *субъективизма*, пытавшегося пустить корни в марксистскую среду, является несомненно „актуализм“ Марка Криницкого. О нем не стоило бы здесь

*) Заявление Боричевского. Цитированный сборник, стр. 51.

**) „См. „Под знаменем марксизма“, 1926, № 4—5, стр. 63.

***) Из статьи д-ра Марка в юбилейном сборнике, посвященном Бернштейну. Цитирую по рецензии в журнале „Коммунистический Интернационал“, 1926, № 4, стр. 154.

упоминать, *если бы* его выступление не было в некотором роде „знаменем времени“. Марк Криницкий не коммунист, но он, по видимому, считает себя марксистом и диалектиком. Во всяком случае он, по его собственным словам, „надеется обнаружить, что раскрываемые им основы актуалистического миропонимания являются безусловно последовательными с точки зрения общей политической программы и насущной тактики борющегося революционного пролетариата“.

Год назад Криницкий делал доклад об „актуализме, как учении о целевом миропонимании“ в секции научной методологии Комакадемии. Вот некоторые выдержки из его тезисов:

„В актуализме мы имеем новое миропонимание, которое с присущей ему силой здравомыслия выступает на решительную борьбу с современной школьной натурфилософией“ (Не намек ли на „деборинскую школу“?).

„Здесь разбирается общераспространенный взгляд на существование *якобы* качественного различия между „чувственно-вульгарным“ представлением о „мире“ и „очищенным“ или „объективным познанием“ (Видите ли, никакого *объективного* познания нет, разницы между наивным представлением о мире и научным никакой нет и пр.).

„Корнем всех злоключений в данной области является учение о так называемой „причинной законосообразности“, совершенно не совместимое с диалектическим методом“ (Криницкий заботится о „диалектическом методе“!!). Мы вообще отвергаем „картину мира“ без зрителя... Мы отвергаем „материю“, как основу „всего сущего“ и уясним себе нелепость представления всеобщего движения. Так мы укрепимся на твердой позиции антропоморфного, действительно-коллективного истолкования наших представлений о мире. Этим очищается путь к устранению „проблемы бытия и сознания“. Мы оказываемся в области материала, располагаемого нами по нашим целям“*).

Такова эта разительная философия, которую любезный автор ее предлагает „борющемуся революционному пролетариату“. Смысл ее тот, что не материальный мир, действуя на наши органы чувств, создает наши представления, а что, наоборот, весь мир и *есть* наше представление, „располагаемое нами по нашим целям“.

Для всякого, чуточку знакомого с вопросами философии, ясно, что вся эта галиматья есть не что иное, как обыкновеннейший, старейший *субъективный идеализм*. И только самому „изобретателю“ и кой-каким его поклонникам эта „система“ может показаться чем-то „новым“ и чем-то ужасно „революционным“. Еще бы, шутка сказать: весь мир не более, как отображение человеческой воли!

Так под „революционной“ фразеологией подносятся реакционнейшие идеи.

Может показаться, что Криницкий—это совершенно изолированное явление. Однако, это не так. У него имеются более или менее близкие

*) Все цитаты взяты из тезисов доклада М. Криницкого, переданных им Коммунистической Академии и разосланных участникам заседания и „секции научной методологии“.

или далекие *родственнички* уже в собственно-марксистской, коммунистической среде.

Известна *идейная близость* тов. Сарабьянова к Криницкому, поскольку она отражается в печатных философских работах самого Сарабьянова.

Общее у обоих авторов, это — релятивизм и субъективизм; и при этом еще не просто релятивизм, а „релятивизм *активный*“, — по выражению тов. Сарабьянова. Релятивизм, вообще говоря, заключается в признании абсолютной относительности и условности *всякого* человеческого знания.

Тов. Сарабьянов в своих писаниях утверждает, что „относительность *абсолютна*“, и что „те товарищи, которые думают, что существует объективная истина... обеими ногами стоят на почве идеализма“.

Это называется: с больной головы на здоровую!

Отрицает также по существу тов. Сарабьянов и учение материализма о том, что мир сам по себе, независимо от нашего сознания, является качественно-определенным, качественно-многообразным. Без субъекта нет и качественных различий, качественные различия условны. Например, разница между живым человеком и трупом, по мнению т. Сарабьянова, *условна*: от нас зависит, что считать живым организмом, что трупом. Как условимся, так и будет...

Также „без субъективизма никакое деление на классы, роды, виды просто невозможно, так как признаков бесчисленное множество, а важного и неважного объективно в природе не существует“ *).

В итоге все эти сарабьяновские рассуждения, если их принять всерьез, означают, что вся видимая, слышимая, осязаемая и пр. качественная определенность мира, это — продукт „активного“ сознания субъекта, а мир „сам по себе, если и существует, то как нечто бескачественное, аморфное, пассивное и только как-то „аффицирующее нашу чувственность“, выражаясь по Канту. Получается какая-то смесь из материализма и субъективного идеализма, отдаленно напоминающая идеалистическую систему Канта. Самым комическим моментом в этой трагической истории является тот факт, что сам т. Сарабьянов ничего этого не замечает и продолжает считать себя правовернейшим марксистом, материалистом. Но тем объективно опаснее его заблуждения для тех, кто поверит на слово его „марксизму“.

Я уже не говорю о бесчисленных отдельных теоретических ошибках, на каждом шагу встречающихся в сочинениях Сарабьянова по философии и историческому материализму. *Вся его система в целом 1) уклоняется от материализма*, ибо материализм заключается прежде всего в признании объективной реальности вне и независимо от всякого субъекта существующего материального мира и в признании содержания нашего сознания, наших представлений *отражением*,

*) *Вл. Сарабьянов*. — „Беседа о марксизме“, М., 1925 г., стр. 37. Большею частью я передаю мысли т. Сарабьянова, не цитируя его, так как мне уже достаточно приходилось писать о нем в другом месте.

„оттиском“ вне нас существующей качественной и всякой иной определенности бытия. 2) Сарабьянов *превращает диалектику в софистику*.

„Диалектика не раз служила мостком к софистике“, — говорил В. И. Ленин *).

Софистика заключается в такого рода „гибкости“ мышления, которая берется подобрать доводы для чего угодно: хотите „за“, хотите „против“.

Диалектика предполагает „гибкость“, но „гибкость, примененная объективно (подчеркнуто Лениным)... есть правильное отражение вечного развития мира“, — как говорил Ленин. Иначе получится, как говорил тот же Ленин, „просунуть хвост, где голова не лезет“.

Ленин постоянно боролся против софистических уверток. Нападки на „субъективную диалектику“ софистов попадают в его работах постоянно.

Софистика предполагает отрицание объективной истины, предполагает некоторый познавательный *скептицизм*. Это — дорожка к поверхностному, все отрицающему *нигилизму*, который ничего общего с марксизмом не имеет. Между тем революционная эпоха, в связи с некоторыми другими обстоятельствами, порождает в части современной молодежи настроения этого поверхностного анархического нигилизма, как в вопросах быта, так и в вопросах теории.

С этим необходимо бороться. Но популярные и весьма распространенные книжки Сарабьянова не только не способны бороться с этим явлением; они, наоборот, подводят „теоретический базис“ под познавательный анархо-скептицизм и нигилизм.

Я приведу здесь только некоторые примеры сарабьяновской „субъективной диалектики“.

Он, например, считает и пишет, что так называемая „готтентотская мораль“ („хорошо, когда я украл у тебя жену, плохо, когда ты у меня украл“), т. е. отрицание всякой морали, — это и есть подлинный марксизм. Он не понимает совершенно: 1) что *классовая мораль* и индивидуалистический моральный анархизм — это разные вещи. Мы, коммунисты, за „твердые устои“ классовой пролетарской морали, но *против* архибуржуазного ницшеанского аморализма, 2) Сарабьянов не понимает, что в каждый данный момент классовая мораль одного класса является прогрессивной или революционной, совпадающей с объективными потребностями исторического развития, а мораль другого класса является объективно реакционной.

Каждый общественный класс, по мнению Сарабьянова, по-своему прав — и баста! И монархия разумна и борьба с нею разумна. „Вот вам две истины“. А субъект может по своему вкусу выбирать, что ему больше нравится. Сарабьянов не признает того, что монархия или капитализм *объективно* изжили себя и осуждены на гибель. Он вообще не признает объективной истины. Истина „множественна“, говорит он,

*) Собр. соч., т. XIII, стр. 439.

а разговоры об „объективно-исторических процессах“ есть „болтовня“. Вот его подлинные слова:

„Возможность задержать распад капитализма дана объективно, но тоже объективно дана другая возможность—ускорить его распад. Конкретный субъект выбирает: развивать ли капитализм или организовывать пролетариат против капитализма. Любой из нас может действовать в данном случае в том или другом направлении, нисколько не расходясь с самой действительностью“^{*)}.

Для всякого грамотного человека ясно, что это политически и методологически чепуха. Но эту чепуху пишет известный и очень популярный партийный литератор.

Диалектика, *подлинная диалектика, требует объективного учета конкретной действительности*. „Доказать, значит показать, как предмет из себя и через самого себя становится тем, чем он есть“,—говорит Гегель^{**)}.

„Диалектический метод характеризуется прежде всего и главным образом тем, что он в самом явлении, а не в тех или иных симпатиях или антипатиях исследователя, ищет сил, обуславливающих собой развитие этого явления“^{***)}.

„Нельзя *искусственно* выбирать себе то звено, за которое хочешь зацепиться“, пишет Ленин (т. XVIII, ч. II, стр. 53).

Все это совершенно противоположно сарабьяновскому разухабистому субъективизму, по которому — и те правы, и эти правы, объективной истины нет, все „условно“, каждый может руководствоваться своими субъективными желаниями.

Подробнее не стоит останавливаться на этой социально-вреднейшей философии. Но надо отметить, что Сарабьянов в своем субъективизме не одинок.

Не говоря уже о том, что всему направлению „механического материализма“ присущи некоторые элементы субъективизма (особенно, в вопросе о т. н. „вторичных качествах“), у разных советских писателей попадаются прямо-таки махистские формулировки. Махизм учит, что не действительность создает наш опыт, а что наш „опыт“ создает действительность. Критерием истины является несоответствие вещи и представления, а соответствие представлений людей между собой в их коллективном опыте. Именно такие махистские формулировки даются, например, в книжке *Руднянского*: „Беседы по философии материализма“ (см. стр. 64 и др.). Между прочим, книжка эта вышла с предисловием Семковского, который, таким образом, должен нести ответственность за распространение той махистской, идеалистической чепухи, которая в этой книге имеется не только по вопросу о критерии истины, но и по вопросу об определении „действительности“, по вопросу о принципе „экономии мышления“ и пр.

*) См. „Под знаменем марксизма“, 1926, № 6, стр. 74.

**) „Мал. Логика“, § 83.

***) *Плеханов*. — „Чернышевский“, 1910, стр. 125.

Но на этом мы сейчас останавливаться не собираемся. Чтобы покончить с теми *идеалистического характера* уклонениями, которые в настоящее время наблюдаются в нашей марксистской среде, необходимо будет остановиться еще на фрейдизме, который является самой „модной“ разновидностью этого типа.

(Окончание в следующем номере).

А. Гуревич

Чим своєрідна китайська революція.

(До підсумків VII поширеного пленуму ВККІ).

Останні події в Китаї: концентрація англійського війська та флоти в Шанхаї, зв'язана з далі тривалим одходом Сун-Чуан-Фана і наближення до цього найважливішого економічного й політичного центру Китаю національно-революційної армії — зайвий раз свідчать, що найголовніший, *важний* ворог китайської революції — імперіялізм. Треба тільки Сун-Чуан-Фанові або Чжан-Цзо-Лінові (історія з повстанням Го-Сун-Ліна минулого року) дійти до безпорадної скрути, як зараз же з по-за їх спин безсоромно вишкіряється озброєний до зубів англійський або японський імперіялізм, які до того радніші були робити політику потайної інтервенції, цеб-то працювати руками мілітаристів.

Тим часом, за рік, що минув з часу повстання Го-Сун-Ліна, задушеного японськими салдатами, багато де-чого змінилося в Китаї: революція розгорілася як-найдужче, і можна усумнитися, чи врятує британська флота, що концентрується в Шанхаї, агента англійського імперіялізму Сун-Чуан-Фана. Навряд, чи британські погрози, гармати з канонерок, танки в силі тепер зупинити лави національно-революційної армії, що підходить до Шанхаю. За це говорить і піднесення антиімперіялістичного руху, який що-раз дуужчає в країні й зокрема в самім Шанхаї.

Наскільки очевидна річ, що світовий капітал головний воєнно-політичний ворог тієї революційної боротьби китайського народу, яка чим-раз дуужче розвивається, настільки ж незаперечна річ, що він же *головна соціально-економічна* сила, яка панує заким що над більшою частиною Китаю, навіть у низці районів, які перебувають під зверхністю кантонського уряду. Необхідність боротьби з імперіялізмом, як з головним ворогом китайської революції ріднить останню з всесвітнім пролетарським рухом за поборення капіталізму. В цій самій основній стратегічній задачі полягає *найголовніша особливість* буржуазно-демократичної революції в Китаї, що визначає її суспільно-економічні завдання.

Імперіялістичні держави, в першу чергу Англія, захопивши в Китаї командні стратегічні й політичні позиції (договорні порти, концесії або наймані території, право держати на них військо й поліцію, екстериторіальність то-що), поступово зайняли командні висоти і в китайській

промисловості, зовнішній і внутрішній торгівлі, сільським господарстві та обернули Китай на півколоніальний додаток світового капіталістичного господарства. Мавши в своїх руках монополію зовнішньої торгівлі в Китаї (митний контроль), доскочивши скасування внутрішнього податку (лікін) на той крам, що довозиться й вивозиться за кордон та встановлення англо-японської монополії на закупку бавовни, заволодівши більшою частиною важкої індустрії (майже всією залізною, хемичною, кращими вугляними копальнями) й що-найменше половиною легкої,— імперіялізм обернув Китай на приставщика дешевої сировини й спідручного покупця своїх фабрикатів. Для цього світовий капітал пристосував до своїх потреб і штучно підтримав предковичні напівфевдальні елементи країни (мілітаристів, скупщиків, великих землевласників то-що), що служать йому за помічників і агентів в справі перетворення Китаю на додаток до світового капіталізму.

Однією рукою сприяючи розвиткові виробничих сил інвестуванням капіталів у залізниці, копальні, фабрики то-що, світовий капіталізм другою рукою всяко гальмує цей процес розвитку, через необмежений вивіз дешевого китайського заліза, вугілля, бавовни та іншої сировини, майже безмитний довіз краму, що виживав місцеві виробни. Сприяючи створенню нових тубільних клас — буржуазії й пролетаріату — світовий імперіялізм покликав до життя в особі цих самих клас і порізаних ним селян та ремісників сили, які неминуче мусили були скеруватися проти нього. Затримуючи зріст виробничих сил і темп нагромадження тубільного капіталу, плюндруючи, але не даючи роботи численній масі пауперизованих селян та міських ремісників, що часто й густо бувають і крамарями, створюючи мільйонову армію індустріального пролетаріату, так немилосердно визискованою, що він стоїть на межі голодної смерті,— світовий імперіялізм сам створив могильників для свого панування в Східній Азії.

Щільно зв'язана з пануванням імперіялізму в Китаї, стоїть надзвичайно гостра і складної форми *аграрна справа* — одна з поміж найважливіших проблем китайської революції. В справі визиску селянства, що переходить за приводом чужеземного капіталу, особливо виразно виявляється спільність інтересів, кругова порука світового капіталізму, мілітаристів, компраторів і сільських заможних клас. Найнадійніша воєнно-політична підпора імперіялізму в Китаї — це мілітаризм — наслідок революційного розкладу „Небесної Імперії“, непоборений лишень через кволість та неорганізованість китайської буржуазії 1911 року і пізніше, що штучно підтримується імперіялізмом. Мілітаристи, що самі є переважно великими землевласниками, та й чужеземні капіталісти безпосередне, зв'язані з тубільними великими землевласниками, джентрі, скупщиками сировини. Вся ця ієрархична драбина визискувачів однаково зацікавлена, щоб зберегти стару систему визиску сотень мільйонів китайського селянства, що ґрунтується на аграрнім перезалюдненні та систематичнім плюндруванні села. Чужоземний капітал зацікавлений мати неремствивого платника лихварських

відсотків за позики й боксерську контрибуцію, мати величезну резервну армію праці, дешевого робітника, дешеву сировину; мілітаризм цікавий мати величезну податну масу й необмежену пропозицію між послуг з боку наємної салдатчини; землевласник хотів би мати німого орендаря й батрака за-дурно; компрадор, скупщик і лихвар — того ж таки селянина, що впадає в злидні під ярмом визиску. „Панування мілітаристів ґрунтується на кабальній напівфеодальній системі уярмлення й визиску сотень мільйонів селянства воєнно-бюрократичним апаратом влади, поміщиками, джентрі й торговельно-лихварським капіталом, на системі, що виростає на ґрунті безземелля й малоземелля селян, змушених через це йти в кабалу до землевласників і лихварів та поставщиків мільйонів кулі для міста й армії“ (з тез до китайського питання на VII поширенім пленумі ВККІ).

В наслідок немилосердного що-раз дужчого визиску китайського села, кількість селянських господарств зменшилась від 1914 до 1918 року, за офіційними даними, що-найменше на 16 мільйонів. Всі факти говорять за те, що після 1918 року процес руйнації села ще більше прискорився через відновлення громадянських війн та сильніше хазяювання в Китаї чужоземного капіталу.

Загальна зацікавленість чужоземного капіталу, мілітаристів, компрадорів, заможних клас села в аграрнім перезалюдненні — впливає з того очевидного факту, що жодна з поіменованих верств визискувачів не думає навіть на мікроскопічну долю змінити встановлені в селі економічні взаємини й рішуче виступає проти найменших вимог що-раз дужчого селянського руху. Цілком ясно, що розв'язання аграрного питання в Китаї вимагає боротьби так з тубільними контр-революційними силами, як і з імперіялізмом. Але треба особливо підкреслити, що наймогутніша сила, „диригент“, в цій контр-революційній блоці є імперіялізм, що посідає командні висоти, і в сільському господарстві. Констатувавши цей факт, можемо цілком правильно встановити ієрархію тих сил, що нині борються в китайській революції.

Перед китайською революцією стоїть два основних першорядних завдання: 1) створити національну єдність і 2) радикально розв'язати аграрне питання. Обидва ці завдання в різній пропорції є властивими для буржуазних революцій рисами. Інколи в буржуазних революціях домінувало тільки одно з цих завдань, — прикладом, в Німеччині й Італії проблема національного об'єднання, в Росії — аграрне питання. Перед китайською ж революцією стоять в надзвичайній і однаково гострій формі обидва ці завдання, причому гострота їх впливає не тільки з внутрішніх умов розвитку Китаю. В багато більшій мірі вона впливає з уярмлення країни світовим імперіялізмом, чого не було у всіх попередніх буржуазних революціях.

З того факту, що китайська революція скерована, в першу чергу, проти імперіялізму, впливають усі її специфічні завдання. „Дрібно-буржуазний демократичний рух стає в Китаї революційним тому, що він — рух антиімперіялістичний. Кантонський уряд є урядом революцій-

ним *передовсім* через свій антиімперіялістичний характер. Бувши *передовсім* антиімперіялістичною, китайська революція й уряд, створений нею, мусить ударити по *корінню імперіялістичної влади* в Китаї. Відмовлення від нерівних договорів і знищення територіяльних концесій недосить, щоб ослабити позиції імперіялізму. Ударити треба по *економічній основі імперіялістичної влади*. Це значить, що революційний уряд мусить поступово націоналізувати залізниці, концесії, фабрики, копальні, банки, підприємства, що належать чужоземному капіталові. Цим актом він негайно *поширить вузькі межі буржуазної демократії* й увійде в стадію *переходу до пролетарської диктатури*. Таким чином, було б помилкою обмежувати завдання китайської революції: 1) знищенням імперіялізму і 2) ліквідацією февдальних пережитків, покликаючись на те, що на першій стадії ця революція носить дрібно-буржуазний характер. *Китайська революція не може знищити імперіялізм, не виростаючи за межі буржуазної демократії*. Хоча історично китайська революція за її теперішньої стадії розвитку носить буржуазно-демократичний характер, вона мусить набути характеру *ширшого* соціального руху. Наслідком китайської революції не мусить бути обов'язково створення таких соціально-політичних умов, які приведуть країну до капіталістичного розвитку. Китайська революція, що точиться в період занепаду імперіялізму, є частиною загальної боротьби за повалення капіталізму й за встановлення соціалізму. Структуру революційної держави визначає її класова база, вона не буде суто *буржуазно-демократичною* державою. Держава буде демократичною диктатурою пролетаріату, селянства й інших визискуваних клас. Це буде революційний антиімперіялістичний уряд періоду переходу до некапіталістичного (соціалістичного) розвитку" (з тих самих тез.).

В цих заявах пленуму ВККІ міститься ясна й виразна оцінка своєрідного характеру й перспектив китайської революції. *Переможне* довершення китайської буржуазно-демократичної революції вимагає, щоб вона опанувала командними висотами народнього господарства, щоб вона позбавила імперіялізм його економічної могутності в Китаї, щоб вигнала з країни чужоземних капіталістів, щоб позбавила імперіялізм спроможности в будь-якій мірі впливати на напрямок економічного й політичного розвитку Китаю, підтримувати контр-революційні сили то-що. Проте, націоналізація верховин народнього господарства в Китаї неминуче потягне за собою перехід розвитку Китаю на *соціалістичний шлях*. Щоб *довершити* буржуазно-демократичну революцію, в силу її оригінального антиімперіялістичного характеру, будуть створені підйоми соціалістичного розвитку. Тоді як до цього часу націоналізація командних висот народнього господарства пов'язувалась звичайно з пролетарською диктатурою, потреби розвитку китайської революції утворюють таку оригінальну ситуацію, за якої націоналізація командних висот може бути переведена державою мішаного соціального характеру, при обопільнім пануванні пролетаріату й селянства. Вже нині можна з певністю сказати, що китайська революція своїм типом є прообраз

прийдешніх національних революцій в таких країнах, як Індія, Індонезія, де основною властивістю буде тако ж боротьба з імперіялізмом. Пов'язаним із своєрідним характером та перспективами китайської революції стоїть і своєрідність тих сил, що її рухають. В цілковитім переборенні імперіялізму, випхненні його з усіх позицій, економічних і політичних, зацікавлені весь китайський пролетаріят, все селянство (за винятком кулацького вершечка, який до селянства, як до класи, не можна прирівнювати) і міська дрібна буржуазія. Процес дальшого розвитку революції в Китаї мусить привести до здійснення формули Леніна в 1905 р. — „революційно-демократична диктатура пролетаріату і селянства“, з тією тільки особливістю, що ця диктатура передовсім буде скерована проти імперіялізму, і тією, менше істотною особливістю, що одним з поміж учасників цієї диктатури буде надто розповсюджена в Китаї міська дрібна буржуазія (ремісники, дрібні крамарі то-що). Поміж цими класами, в їх відносинах до імперіялізму немає жодної розбіжності, бо жодна з їх частин ні на йоту з імперіялізмом не звязана.

Не те в таборі китайської буржуазії. Вона далеко не єдина в відношенні до імперіялізму. Найвпливовіша її частина — компрадорська буржуазія, а частково й фінансово-промислові кола, що беруть участь в японо-китайських і англо-китайських мішаних підприємствах, належать до одного з імперіялізмом табору. Але й так звана національна буржуазія, цеб-то кола, переважно незалежні від чужоземного капіталу і звязані з внутрішнім обігом країни, під впливом що-раз дужчого робітничого руху, і частково селянського (певна частка національної буржуазії звязана з визискувачами села) виявляє чим далі все менше революційної рішучості в боротьбі з імперіялізмом. В цім можна було переконатися за шанхайських подій. Успішне формування блоку пролетаріату, селянства і дрібної буржуазії, в якому першорядну роль грає пролетаріят, примушує буржуазію не без натиску імперіялістів з метою „приборкати“ революцію, почати боротьбу за роль гегемона в національній русі. Ця боротьба призвела до деяких успіхів буржуазії після спаду революційної хвилі, викликаної шанхайськими подіями. 20 березня 1926 року, за допомогою озброєної демонстрації, буржуазним елементам Гоміндану пощастило випхнути з урядового й гомінданівського апарату в Кантоні лівих гомінданівців і комуністів. Але нова хвиля революційного руху, що піднялася влітку 1926 року в звязку з успіхами північної експедиції, зріст нерішучості й хитань буржуазно-центристських елементів Гоміндана в селянській справі і нова консолідація лівих гомінданівців на жовтневій конференції, — знову дали пролетаріатові й компартії спромогу завоювати трохи знижене в період 20 березня (частково через помилки де-кого з керівників компартії) довір'я лівих гомінданівців та широких верств буржуазної інтелігенції, що йде за ними, а також крамарів, ремісників то-що. Навіть представники центру примушені тепер заявляти, що „комуністи правлять за паротяг національної революції“.

Не зважаючи на те, що орієнтація національної буржуазії вправо в цілому що-раз дужчає, не можна ігнорувати антиімперіялістичних настроїв деяких верств великої буржуазії. Опозиційність цих верств до світового імперіялізму впливає з позначеної основної властивості китайської революції — її антиімперіялістичного характеру, і цю опозиційність треба використати до кінця, цеб-то до того часу, поки вузько-класові міркування цих кол не переважають над загально-національними прагненнями.

Коли китайська революція вже найближчим етапом своїм мусить повалити панування чужоземного капіталу в Китаї, то всі дані говорять за те, що в цьому процесі візьме участь за проводом комуністів *і ліве крило Гоміндану*, яке чим далі дужче й яскравіше показує себе за виразника інтересів революційної дрібно-буржуазної демократії. Ця остання не настроєна *свідомо* проти капіталізму, особливо китайського, логікою революційної боротьби з імперіялізмом вже нині бере участь, а далі візьме ще ширшу й активнішу, у найбільшій ударі по світовому капіталізові на його величезній китайській дільниці.

На підставі таких міркувань VII поширений пленум ВККІ прийшов до висновку про припустимість *досить затяжного* періоду *спільної* революційно-демократичної диктатури пролетаріату, селянства й інших визискуваних верств, скерованої проти імперіялізму.

Своєрідність завдань китайської революції легше відтінити, коли порівняти її до буржуазно-демократичної лютневої революції 1917 року в Росії. Наша буржуазія була сама імперіялістичною, складала одну частку світового імперіялізму, причому за нею йшла певна частина дрібної буржуазії і, правда, тонкий, значно тонший ніж на Заході, прошарок робітників. Партії дрібної буржуазії й робітничої аристократії, есери й меншовики виразно показали свою імперіялістичну природу під час війни й революції, всяко гальмуючи боротьбу за мир, за передачу землі селянам то-що. Їх перехід на бік буржуазії унеможливив *блок з ними* партії пролетарської — більшовиків — і створення як найчистішої демократичної диктатури пролетаріату й селянства, щоб довершити спільними силами буржуазно-демократичну революцію. Революційно-демократична диктатура пролетаріату й селянства здійснилась у нас 1917 року в надто своєрідній формі: в формі блока цих двох клас у радах, що передовірили владу буржуазії. Розв'язати корінні завдання демократичної революції мусила, таким чином, Жовтнева революція пролетаріату.

Ситуація в Китаї глибоко різниться від руської ситуації ще й тому, що Китай — країна не тільки не імперіялістична, а, навпаки, сама немилосердно визискувана імперіялізмом. Навіть значна частина китайської великої буржуазії, як ми бачили, пригноблена світовим капіталом і не допускається до самостійного панування в господарстві. Світовий імперіялізм не тільки не віддає частини свого надприбутку якимсь групам китайської дрібної буржуазії або пролетаріату, а *саме з шаленого визиску народніх мас Китаю черпає значну частину своїх*

надприбутків. Не диво, що в Китаї соціал-реформізм не має жодного престижу, і партія дрібної буржуазії, якою чим далі більше робиться Гоміндан (лівий), настроєна непримиримо проти імперіялізму. Проте, це ж саме говорить і за припустимість досить зтяжнього періоду спільної влади пролетаріату, селянства й міської дрібної буржуазії, яка не тільки довершить буржуазно-демократичну революцію, а й захопить основні підйоми народнього господарства, що тепер ще перебувають в руках чужоземного капіталу. Коли в Росії лишень пролетарська революція мусила була „принагідно“ довершити буржуазно-демократичну революцію, то в Китаї буржуазно-демократичній революції через її своєрідний характер судилося створити підйоми для переведу процесу суспільного розвитку на соціалістичний шлях. Зрозуміло, що пізніше буде й суто-пролетарська диктатура, коли треба й можна буде, після повного знищення напівфевдальних решток, рішуче взяти курс на соціалістичне будівництво в Китаї й витиснення тубільного капіталу в місті й селі з його позицій. Частина теперішніх діячів лівого Гоміндану тоді неминуче поверне проти пролетарсько-соціалістичної тенденції, а друга частина, певне, пристане до пролетарської революції.

Тим часом, чи можна категорично стверджувати, що тільки такий шлях розвитку неминучий в Китаї? Чи є об'єктивні шанси для встановлення в революції гегемонії китайської буржуазії й перемоги капіталістичного шляху розвитку в країні? Ми вже не раз позначали кволість національної буржуазії в Китаї, яку світовий імперіялізм не допускає на командні позиції, брак серед неї єдності й слабу її організованість. Треба пам'ятати, що китайська велика буржуазія, крім компрадорів,— зовсім молоде явище, дитя,— переважно, воєнного й післявоєнного періоду. Через свою молодість і слабу спайку вона не встигла висунути з поміж себе досить впливових проводирів, створити єдину самостійну організацію всекитайського масштабу (її політичний виразник — „центр“ Гоміндану — мало оформлена організація). Нетривкість її впливу на широкі народні маси видно з того, що досить було їй в період шанхайських подій кількох тижнів хитань, щоб дрібні крамарі з Шанхаю одмежувалися від торговельної палати, яка обстоювала припинення руху проти імперіялізму. В розумінні впливу, авторитету,— китайська буржуазія далеко слабша не тільки західньо-європейської, а й руської буржуазії періоду 1905 року.

Основна перепона для завоювання буржуазією гегемонії в китайським національним русі криється в тім, що буржуазні кола бояться розв'язати селянський і робітничий рух. Значна частина китайської буржуазії є визискувачами в селі, чи то як власники землі, чи то як орендарі, що перенаймають землю селянам. А справа здешевлення оренди — тепер центральна справа китайського села, перша й основна вимога селянських союзів. Китайська національна буржуазія може пообіцяти селу об'єднання держави, припинення руйнуючих війн, уніфікацію й зменшення податків. Але все це в майбутньому. Зменшення податків — нині надзвичайно утруднена річ через громадянську війну. Перебрати ж

податковий тягар на себе, звільнивши селянство, буржуазія не має найменшої охоти. Об'єднання Китаю — також справа майбутнього. Велика капіталістична буржуазія зможе опертися в селі лише на мізерний шар поміщиків та на кулацькі елементи, що їм вже тепер загрожує насильне зменшення орендної плати, а при дальшій розвитку селянської революції ще більші неприємності: експропріяція землі, реманенту то-що. Цей шар, чим далі, тим рішучіше, буде переходити на бік контр-революції, й тому за опору національної визвольної боротьби, бодай і за проводом буржуазії, бути не може.

Ще менше в китайській буржуазії спільних точок з робітничою класою, що на її фабриках та заводах так само немилосердно визискується, як і на чужоземних. Шанхайські події показали, що зріст масового робітничого руху штовхає буржуазію на угодовство з імперіалізмом. Китайська буржуазія боїться розв'язати руки робітничому рухові, що є одною з основних умов побороення імперіалізму.

Але ця *тенденція до угодовства* де далі дужче відштовхує від великої буржуазії дрібних крамарів, ремісників та демократичну інтелігенцію. Ще минулого року утворилися самостійні організації дрібної буржуазії в Шанхаї й Кантоні. Те, що велика буржуазія почала орієнтуватися на імперіалізм, відштовхне від неї, кінець кінцем, решту дрібної буржуазії, яка ще довіряє гомінданівському „центрові“, торговельним палатам то-що.

Де-які товариші вважають, що розвиток китайської революції має багато шансів піти шляхом турецької революції, що й у Китаї є абсолютно *неминучим* завойовання буржуазією гегемонії в національній русі та рішучий провід його в справі боротьби з імперіалізмом.

Це порівняння не приймає на увагу особливостей турецької і китайської революцій.

1. Основне тут, це — різниця рівня економічного розвитку Туреччини й Китаю, брак у Туреччині на початку революції (1919 р.) будь-скільки значно розвинутої великої промисловости, а значить, великої промислової буржуазії. Великими капіталістами в Туреччині були тільки „християнські“ купці — греки й вірмени по портових містах. Ці елементи були за посередників поміж чужоземним капіталом і турецьким ринком, щось на манір китайських компраторів. Не диво, що роля цієї великої торговельної буржуазії в турецькій революції була виразно контр-революційна, причому ворожість турків до цієї буржуазії ще збільшувалась на ґрунті релігійної різности. Тому гегемоном в турецькій революції виступила середня, головним чином, торговельна буржуазія. Тим часом в Китаї претендентом на гегемонію виступає *велика* буржуазія — ще й до того не тільки торговельна, а й *промислова*, цеб-то саме та верства, що над усе боїться руху народніх мас, особливо робітничої класи.

2. Турецька середня буржуазія з визискувачами з села не зв'язана так, як китайська велика буржуазія. Це визначило її співчутливе ставлення до вимог турецького селянства. Уряд Кемалю-Паші, що пе-

ребуває під переважним впливом партії середньої буржуазії („народної“), одважився скасувати найважчий натуральний податок — „ашар“, запровадити в селі самоврядування і на низку інших заходів, скерованих проти великих землевласників та откупщиків. В Китаї велика буржуазія, звязана в своїй значній частині з визискувачами селянства, ніколи не наважиться вжити більше-менше радикальних заходів в аграрній справі і вже нині бореться проти часткових вимог селянства (проти зниження орендної плати то-що). Взагалі ж треба мати на увазі, що аграрне питання в Китаї куди складніше й важче для розв'язання, ніж в Туреччині. Основні труднощі полягають у величезнім переазлююдненні та порівнюючи слабій диференціації села (тільки 30.000 поміщиків посідають землі більш, ніж по 1000 му*), а 5¹/₂ міл. селян-кулаків посідають землі більш, ніж по 75 му). Навіть революційному урядові пролетаріату й селянства важко буде задовольнити земельний голод китайського села, бо, в протилежність Туреччині, в Китаї немає ні закинутої землі, ні *зручного* колонізаційного фонду.

3. Найважнішим фактом, що визначив долю турецької революції, було те, що турецької середньої буржуазії не відштовхував пролетарський рух. На початку 1919 року в Туреччині було не більше за 10.000 індустріальних робітників. Цілком зрозуміла річ, що при такій незначній кількості робітників не могло бути дужих професійних організацій і впливової пролетарської партії (турецька компартія була створена лишень 1920 року й донині ще не є масовою партією). Робітничка класа Туреччини ні 1919 року, ні нині на ролю гегемона не претендувала й не претендує, і, таким чином, заким що не загрожує турецькій буржуазії, що стоїть біля державного керма. Інша справа — китайський пролетаріат, що за шість років (з 1920 р.) створив міцну й впливову партію, яка в листопаді минулого року налічувала вже 14 тисяч членів, і масові профспілки (1 міл. 200 тис. членів). Зріст сил китайського пролетаріату, либонь, головна причина, що відштовхує буржуазію від революційної боротьби.

4. Не диво, що середня турецька буржуазія виявила здібність стати гегемоном революції, могла, не оглядаючись боязко на боки, знайти в собі мужність мобілізувати всі класи на боротьбу з англійським імперіалізмом та його ставленицею — Грецією.

Турецька й китайська революції спільність мають лишень у тім, що обидві вони скеровані проти імперіалізму. Але через різницю економічної й соціальної структури Туреччини й Китаю їх рухові сили, а тому й перспективи — різні.

Тим часом, неможна стверджувати, що гегемонія буржуазії в Китаї — річ виключена. Вона можлива, коли: 1) китайська компартія не підготує робітничу класу до ролі гегемона революції. Ця небезпека далеко не виключена, бо де-хто з китайських товаришів ще не спекався

*) Му — близько $\frac{1}{16}$ нашої десятини, але тим що жиєва буває в Китаї кілька разів на рік і земля в більшій частині Китаю надзвичайно урожайна, то насправді му дає такий ужинок, як у нас $\frac{1}{4}$ або $\frac{1}{3}$ десятини середньої землі.

боязкості в підході до справи про гегемонію пролетаріату; 2) коли пролетарський авангард одірветься від селянства, дасть себе поборо́ти ще на аванпостах, не зрушить і не організує в *найближчий час* всю бідацьку й середняцьку масу селянства; 3) вона можлива, коли пролетаріат не завоює яко мога швидче міцних позицій в армії й уряді, щоб-то не зуміє наблизити національно-революційну армію до себе й народніх мас. Коли ж і на далі армія й національний уряд лишаться за проводом їхніх теперішніх проводирів — землевласницьких і буржуазних елементів, то це може призвести національну революцію до кризи й поборо́ння пролетарського й селянського руху кожного зокрема; 4) нарешті не можна ігнорувати припустимости консолідації дужчих імперіялістичних держав (Англії, Північно-Американських Сполучених Держав, Японії) для допомоги китайській буржуазії, в разі дальших успіхів революції й створення революційно-демократичної диктатури.

Але в цім разі можна цілком певно стверджувати, що коли буржуазія переможе пролетаріат і збереже або знову завоює керівничу ролю в армії та уряді, то фактичними владарями країни знову будуть чужоземні капіталісти, хоча й у нових, може, формах вони будуть панувати. Прикладом можна уявити об'єднання Китаю й деяке прискорення його капіталістичного розвитку, за допомогою чужоземних кредитів, але із збереженням напівколоніального становища країни; не виключена й перспектива поділу Китаю на дві чи три зони впливу (Японську, Англійську, Американську). І той і другий варіант значить зміцнення й стабілізацію капіталізму, а одночасно зміцнення світової контрреволюції й нові небувалі небезпеки для СРСР.

Часто-густо можна зустріти вказівки, що буржуазно-капіталістичний розвиток у Китаї має більше шансів на здійснення, ніж пролетарсько-соціалістичний, що на допомогу йому прийде могутній світовий капітал кредитами, технікою то-що. За цією концепцією СРСР, ще кволий фінансами й технікою, не дасть Китаєві тих вигод, які дасть блок з капіталістичними країнами.

В цих міркуваннях забувають одно, що революційний Китай, через націоналізацію промисловости, землі, анулювання боргів, монополію зовнішньої торгівлі, при союзі його з СРСР, що тепер індустріалізується, швидко удесятерить свою господарську міць й знайде засоби для систематичного поліпшення становища робітничої класи, селянства та інших визискуваних шарів людности. Капіталістичний розвиток Китаю під опікою імперіялізму, не зважаючи ні на які кредити „дядюшки Сама“, не зможе й на десяту частку дати китайським трудящим масам того, що дасть експропріяція господарських верховин, яка взагалі надзвичайно прискорить розвиток виробничих сил в країні (використання колишніх надприбутків імперіялістів то-що).

Своєрідне стратегичне завдання китайської революції — створення антиімперіялістичного блоку робітничої класи, селянства й міської дрібної буржуазії під гегемонією пролетаріату, — ставить перед китай-

ською компартією низку важливих завдань і, передовсім, справу про необхідність як-найенергійнішої роботи в найсвоєріднішій дитині китайської революції — Гоміндані — та справу про участь в національній уряді.

Гоміндан—найвпливовіша масова революційна партія (понад 300 тисяч членів). В Гоміндані є ліве крило (комуністичні робітники, міська дрібна буржуазія, селянство, демократична інтелігенція), центр (велика національна буржуазія) й праве крило (компрадори, „ліві“ мілітаристи й інші контр-революційні шари, що обстоюють угоду з імперіалізмом). Найвпливовіша, провідна частина партії — ліве крило. Воно чим далі більше перетворюється на блок пролетаріату, міської дрібної буржуазії, селянства й демократичної інтелігенції. Завдяки величезному впливові лівого крила на маси, воно провадить успішну боротьбу проти правих і останніми місяцями значно впливає також на центр, що посідає після 20 березня ще міцні позиції в уряді й армії.

І наша опозиція й деякі гарячі голови з китайської партії, що пропонували вийти комуністам з Гоміндану та кантонського уряду, зовсім не зрозуміли своєрідного завдання китайської революції в справі створення антиімперіалістичного блоку революційних клас, немислимого без утворення загальної політичної організації цих клас. Звичайне міркування, що, лишаючись в Гоміндані, неможна розгортати робітничого і селянського руху, не витримує жодної критики, бо ліве крило Гоміндану і його соціальна база жодною ниточкою не зв'язані з визискувачами з села та міста і максимально зацікавлені, щоб поступово розгортати боротьбу проти імперіалізму та його агентів у Китаї. „Настирлива необхідність впливати на селянство визначає також ставлення компартії до Гоміндану й кантонського уряду. Апарат національно-революційного уряду дозволяє досить реалістичним шляхом наблизитися до селянства, і компартія мусить цей апарат використати. У визволених недавно провінціях буде встановлено державний апарат за типом кантонського уряду. Завдання комуністів і їх революційних спільників—дістатись до апарату нового уряду, щоб практично перевести аграрну програму національної революції... Через цю, а також і через інші такі ж важні причини, думка, ніби компартія мусить кинути Гоміндан—помилкова. Увесь процес розвитку китайської революції, її характер і її перспективи вимагають, щоб комуністи лишалися в Гоміндані й зміцняли свою роботу в ньому... Найновіші події довели, що комуністам слід увійти в склад кантонського уряду для того, щоб підтримати революційне ліве крило в його боротьбі проти кволої й нетривкої політики правого крила. Поширення влади кантонського уряду на значно більшу територію, що-настирливіше, ніж будь-коли, ставить питання про участь комуністів в національній уряді... Комуністична партія Китаю мусить прагнути, щоб Гоміндан перетворився на справжню народну партію—на міцний революційний блок пролетаріату, селянства, міської дрібної буржуазії та інших пригноблених шарів, що провадять рішучу боротьбу з імперіалізмом і його агентами“ (з тез).

Такі завдання поставив пленум ВККІ перед китайською компартією що до Гоміндану й національного уряду. Завдання створити антиімперіалістичну революційну владу, що спіратиметься в основнім на блок пролетаріату, селянства й міської дрібної буржуазії, вимагає від компартії упертої й систематичної боротьби за командні (і не тільки командні) позиції в кантонському уряді (і армії), у всім апараті влади на місцях, причому не тільки для себе, а й для своїх спільників — лівих гомінданців.

Хоча, як підкреслив пленум, стан, що до нього підходить нині розвиток китайської революції, буде характеризуватися все рішучішим виступом блоку пролетаріату, селянства й дрібної буржуазії, проте не можна форсувати процес одходу від революції прогресивних шарів великої буржуазії („центр“ Гоміндану), що частково складаються з японофільському та по-американофільському настроєних буржуазних кол, схилених боротися з англійським імперіалізмом у Китаї. Не можна забувати, що центристи заким що грають видатну ролю в уряді, і особливо в армії (Чан-Кай-Ши). І матеріяльні ресурси, і політична вага цих шарів мусять бути використані для розвитку революції. Але в справі збереження єдиного національного фронту межею мусить бути така ситуація, за якої це завдання не стоятиме на перешкоді розгортанню аграрної революції, або робітничого руху — основним умовам успішної антиімперіалістичної революційної боротьби. „Оригінальна особливість поточної ситуації — її переходовий характер, коли пролетаріат мусить вибрати поміж перспективою блока із значними шарами буржуазії і перспективою дальшого зміцнення свого союзу з селянством. Якщо пролетаріат не висуне радикальної аграрної програми, то він не зуміє втягти селянство в революційну боротьбу й стратить гегемонію в національно-визвольнім русі. Буржуазія, під безпосереднім або посереднім впливом імперіалістів, знову стане грати провідну ролю. Ця можливість за теперішньої ситуації призведе до зміцнення позицій чужоземного капіталу в Китаї — до стабілізації імперіалізму“ (з тез).

Основне *попереднє* завдання китайської компартії це — самовиховання для проводу найбільшим антиімперіалістичним рухом, — іншими словами, для підготовки робітничої класи до ролі гегемона національної революції. Не можна забувати, що природа дрібної буржуазії і її партії, навіть у такій своєрідній революційній ситуації, яку ми маємо нині в Китаї, може штовхати певні кола цієї соціальної верстви на хитання поміж буржуазією й пролетаріатом. Гегемонія робітничої класи є неодмінною умовою успіху національної революції. Але це саме завдання вимагає енергійного проводу комуністами робітничої класи за поліпшення її матеріяльного й правового стану, за зміцнення й підсилення її політичної й професійної організації. Без цих останніх умов китайський пролетаріат не усвідомить собі своєї всесвітньої історичної місії, ролі проводиря сотень мільйонів пригнобленої людности проти імперіалізму.

Наступне дуже важке завдання — втягнення багатомільйонної громади селянства в революційний рух. Китайський селянин — бідак, батрак, орендар — мусить відчувати, що боротьба з імперіялізмом та його агентами в селі систематично поліпшує умови його життя. Зниження орендної плати і встановлення її максимуму, уніфікація та зменшення податків, конфіскація земель контр-революціонерів, створення селянських комітетів, розброєння мінтуаней (міліція землевласників) і озброєння селянства — мусять допомогати дальшому розгортанню селянської революції проти землевласників, одночасно й кулаків, мілітаристів та імперіялістів та наближенню селянства до революційного уряду й армії. В тих частинах країни, де ще панують мілітаристи, комуністи мусять використати всілякі організації селянства, що виникають стихійно, — приміром „Червоні Списи“ й ін. „Рух за ліквідацію феодалізму, що йде під гегемонією пролетаріату, обов'язково мусить обернутися на аграрну революцію“. Остання має на меті „націоналізацію землі, що мусить бути здійснена поступовими реформами, які переводить держава“ (з тез пленуму).

Крім того, як підкреслив пленум, революційний уряд мусить вжити енергійних заходів, щоб втягти в революцію мільйонів маси міських кустарів і ремісників. Такими заходами мають бути полегшення податкового тягару, організація спілок кустарів та ремісників, організація трудових артілей.

Велике своєрідне завдання китайської національної революції — створення антиімперіялістичного блоку пролетаріату, селянства й дрібної буржуазії — вимагає рішучого втягнення цих верств в революційний рух. Ця участь буде найтривкішою гарантією тому, що боротьба китайського народу в союзі з західним пролетаріатом і СРСР проти імперіялізму стане найбільшим після Жовтневої революції етапом на шляху до повалення світового імперіялізму.

Зробімо підсумки сказаному нами про основні характерні властивості китайської революції.

I. Головна своєрідність китайської буржуазно-демократичної революції полягає в тім, що її основний ворог — світовий імперіялізм, який обернув Китай на додаток до світового капіталістичного господарства. Розв'язання „внутрішніх“ її завдань — національної й аграрної справи — вимагає, щоб не тільки було скинуто панування тубільних напівфеодальних клас, а й знищено імперіялістичну владу в Китаї.

II. Тому переможна поступова боротьба з імперіялізмом вимагає: а) експропріації революційною державою чужоземної капіталістичної власності в Китаї. Бо цією експропріацією створяться передумови для розвитку Китаю в соціалістичнім напрямку. „Китайська революція не може знищити імперіялізму, не переступаючи меж буржуазної демократії“. Инакше кажучи, китайська революція не суто буржуазно-демократична революція і носить мішаний соціальний характер, являючи перехід до пролетарсько-соціалістичної революції; б) радикальне розв'язання аграрної справи і національне об'єднання підірве міць імперіялізму та

контр-революційних провідників його впливу в Китаї і штовхне сотні мільйонів селянства й міської дрібної буржуазії на революційний союз із пролетаріатом. Цим створиться могутня сила, що рухатиме антиімперіалістичну революцію.

III. Коли говорити про порівнюючі об'єктивні шанси для ролі гегемона китайської революції буржуазії чи пролетаріату, то, безперечно річ, що більше таких шансів для завоювання гегемонії має пролетаріат. Щоб завоювати гегемонію в революції китайській буржуазії, їй треба переступити низку трудних перепон. По-перше, вона квола й зле організована через свою молодість та пріоритет чужоземного капіталу в Китаї. По-друге, велика національна буржуазія як вогню боїться розгортання робітничого руху—найважливішої умови поборення імперіалізму. По-третє, вона вороже ставиться до піднесення аграрно-селянського руху—другої важної умови в переможній боротьбі з імперіалізмом. Звідси її хитання, які що раз дужчають і зріст угодовських настроїв що до імперіалізму, а це остаточно відштовхує від неї найширші маси працюючих. Рішучою і послідовною силою національної революції китайська буржуазія, навіть в особі найпрогресивніших своїх верств, не може бути. Проте цей висновок не значить, звичайно, що треба форсувати усунення національно-буржуазних елементів від революції.

IV. Тому головною провідною й рухомою силою в китайській революції є пролетаріат, який що раз більше висувається на ролю гегемона в блоці з селянством та іншими верствами трудящих. Але, супроти поведінки дрібно-буржуазних партій в Росії 1917 року, партія революційної демократії, якою де-далі більше становиться Гоміндан, виказує готовність утворити коаліцію з пролетарською комуністичною партією.

V. Таким чином, переростання буржуазно-демократичної революції в соціалістичну відбудеться в Китаї також своєрідним шляхом. Епоху суто пролетарської диктатури попередить, десь певне, не кілька місяців, а низка років переходового періоду, причому на цей проміжний час в країні встановиться мішана соціально-революційна влада — робітників, селян і міської дрібної буржуазії — з націоналізацією землі, великої індустрії, банків, залізниць, водяних шляхів, монополією зовнішньої торгівлі, анулюванням боргів і союзом СРСР та західним пролетаріатом.

VI. При оцінці перспектив китайської національної революції не можна ігнорувати й тієї своєрідної зовнішньої ситуації, що складається загалом сприятливо для переможного її довершення. Сюди належать: а) така важна передумова, як існування СРСР — могутньої економічної і політичної опори революційного Китаю в справі боротьби з імперіалізмом і переходу на соціалістичний шлях розвитку; б) той факт, що китайська революція перебігає за епохи кризи й ослаблення світового капіталізму (передовсім — англійського) та зросту революційного руху західного пролетаріату і уяремлених східних народів; в) загострення суперечностей між імперіалістичними державами зосібно

в справі Китаю; г) факт географічного сусідства з Китаєм СРСР за віддаленістю від нього важніших, що до вирішення справи, імперіялістичних країн — Англії й ПАСШ.

Конче потрібно завчасу облічити ті нові труднощі, що можуть виникнути в разі, коли революція довершиться перемогою, цеб-то Китай під гегемонією пролетаріату рушить соціалістичним шляхом. Переможна революція в Китаї значить не тільки поважне просунення вперед світової революції, а й припустимість об'єднання всіх сил імперіялізму проти революційного Китаю й СРСР. До цієї боротьби, яка може потягти за собою нові порухи для капіталістичного світу, ми вже тепер мусимо свідомо готуватися.

Р. С. Статтю Вітте було набрано, коли стались дві величезні події, знаменні для китайської революції: з одного боку конференція Центрального Виконавчого Комітету Гоміндану в Ханькоу й у звязку з цим „каятлива“ декларація Чан-Кай-Ші й з другого — побітне збройне повстання шанхайських робітників, що полегшило захоплення Шанхаю національно-революційним військом. Консолідація й перемога лівого крила партії (знищення авторитаризму в армії, заснування військової ради, заснування нових міністерств землеробства й праці, — на чолі з комуністами, реорганізація всього управління на засадах колегіальности, демократизація партії і т. ін.) й велетенська боротьба шанхайського пролетаріату, що лишається озброєним — яскраво підтверджує правильність думки VII поширеного пленуму Комінтерну, обоснованої в нашій статті про реальність перспективи створення в Китаї демократичної диктатури блоку пролетаріата, селянства та мілкої міської буржуазії з домінуючою роллю в цьому блоку робітничої класи, що завжди і всюди був носієм революційної боротьби. Натиск революційних мас на гоміндановський „центр“ і загроза ізоляції від національного руху примусили Чан-Кай-Ші та його прибічників відійти й предоставити місце в керівництві рухом елементам на чолі з комуністами. Шанхайські події безумовно ще збільшили цей здвиг. Можна гадати, що неминучий дальший відход від революції великої „національної“ буржуазії станеться за більш сприятливих для лівого блоку обставин, цеб-то, коли будуть завойовані важливі позиції в армії, уряді й партії.

Через це шанси антиімперіялістичної революції в Китаї й її перетворення на революцію соціалістичну — зараз більші, ніж коли-небудь раніш.

Семен Вітик.

Українська контр-революційна еміграція.

(Стаття перша).

Контр-революційна еміграція всякої масти зачинає відживати, вона зачуває інтервенцію. Заворушилися всі табори емігрантів. На службу англійському, еспанському капіталові пішли російські білогвардійці. У Китаї кинулися до послуг Чжан-Цзо-Лінові, з усіх сил підпирають цього наємника світових грабіжників, поборюють китайську народню армію й визвольний рух великого 400-мільйонного народу. В Болгарії банди Денікіна й Врангеля виконують ролю диких бестій Цанкова, убивають і катують болгарських селян і робітників. У Будапешті групуються вони біля Гортійого й фашистських чорних сотень Угорщини. Викинутих народніми масами російських монархістів єднає біля себе Марков, а Мілюкови, Керенські, есери, есдеки у своїх „Рулях“, „Днях“, „Социалистических Вестниках“ нетерпеливо дожидають збройної інтервенції світових імперіялістів під проводом англійського капіталу. Всі вони заповідають близький упадок робітничо-селянської влади радянських республік, в один голос кричать, що російські комуністи знищили велику Росію, присягають помсту на цих „червоних зрадників великоросійської ідеї“, що „корчять матушку-Росію“, що „побудили народи Кавказу, що віддали українцям Україну“.

Валити комуністичну партію за це зруйнування єдиної неділимої Росії збираються отже не самі тільки російські монархісти чи денікинці або нова група фашистів „расових євразійців“. Відновлення старої єдино-неділимої Росії заповідають і російські есери та Мілюков і різні соціялісти. Вони глузують із тих, що думають про „якусь“ Україну. Російська еміграція відбула в останні часи численні збори в Празі, Парижі в присутності українських есерів, есдеків і петлюровців, завзиваючи до повалення більшовиків, „по душі“ виливали свою жовч проти України й присягали боронити відвічні права великої національної Росії.

В органі петлюровців „Тризуб“ (№ 54 від 28 листопада 1926 року) читаємо, що в Празі відбулися збори російської еміграції, на яких з докладом виступив руський соціяліст Мякотин. Він був здивований тим, що українці хочуть будувати свою незалежну Україну. „Не бачу ніякого історичного права для українського народу будувати свою державу“— казав докладчик. Після звідомлення „Тризубу“ Мякотин вважає, що „клич — самостійна Україна від Карпат до Кавказу є імпе-

ріялізмом“. Далі він доказував, що „Харківщина, це — не Україна, бо це „окраїна“, „креси“ Московщини, куди „російський уряд дозволив переселятися українцям“. Не є Україною після Мякотина ані Кубань, бо там, крім козаків, живуть ще й російські лінейці. Врешті він заявив, що українці не мають права на самостійну державу. „Росія,—казав він,—добровільно не зречеться своїх прав на Україну“. А „Руль“ добавляє, що Мякотин погрожує більшовикам помстою, бо вони завели на Україні примусову українізацію.

Під грім оплесків російських есерів і всякої буржуазної еміграції дякував Мякотинові Юренєв, міністер Керенського, за його „твердість і за оборону національної Росії“ і закінчив свою промову словами: „Ви, панове українці, хочете взяти в нас Чорне море, Київ, Одесу, та спробуйте!“ Лідер „Крестьянської Росії“ есеровець С. Маслов заперечував взагалі права українців на самостійність, „бо немає української інтелігенції, ані української буржуазії, а є тільки малоруська селянська маса“. Промовляв ще Троцький з Полтавщини. Обороняв денікинщину, а коли почав говорити про погроми, то якийсь білогвардієць крикнув: „Молодці, добре зробили євреям“.

Тривожно відповідали Мякотину й денікинцям петлюровець Феденко й есеровець Григор'їв.

Вони здобулися тільки на таку оборону, що „за Центральної Ради були помилки, але на стороні росіян, а не українців“. Не балакали довго, бо зібрання їх закричало.

Ще менше відваги показали ці „чубаті козаки“ петлюровці й есери в Парижі, хоча їх там живе досить велика компанія. Вони просто набрали води до рота й мовчали, коли Мякотин і в столиці Франції кидав ще сильніші визови в сторону „малоросіян“. Одверто глузував собі Мілюков у „Последних Ведомостях“ з цих відважних українців, що не мали сміливости й слова сказати на диспуті.

І Мілюков у Празі на зборах, на яких поборював євразійців, провокаційно вигукував, що не може бути ніякої мови про відділення України від Росії, і погрозово кидав громи проти більшовиків, що „пригнічують росіян на Україні та запроднують українцям Росію“. І тоді ніхто з цих українських патріотів не пискнув ні слова, в п'яти пішла їхня відвага. Мілюков заявив, що він ще дуже делікатно говорить, а то зі згляду, що в його, як і в українців, одна мета: повалення й прогнання більшовиків. Його „Последние Новости“, проте, зовсім одверто пишуть про „малоруське наречіє“ (стаття Кондратенка з 29 січня 1927 року).

Есеровець Керенський, що нарівні з Шаповалом дістає підмогу для своєї партії від чеського уряду Бенеша - Крамаржа, кличе на зборах у Парижі 20 листопада 1926 року й голосить у своїй газеті „Дни“: „Найперше Росія, а потім уже всякі соціалізми й демократизми“. Для його ворожими є навіть всякі думки про „якісь федерації“. Він взиває до боротьби проти більшовиків, закликає брати проти них винтовки в руки, бо одна є святість: „Росія, перш за все — Росія“.

„Всякий устрій, який прийде по більшовиках, буде безмірним добром“, — говорить Керенський. „Прогнати треба більшовицьку владу“ — пишуть „Дни“, бо „ці російські комуністи є українськими шовіністами“.

Здавалося б, що цей одностайний рев усієї російської контр-революції з-за українізації, що цей заклик усіх прогнаних поміщиків і буржуазії єднатися під прапором світового імперіялізму для відвоювання свого „стану посідання“ на Україні, заставить усю українську еміграцію одностайне стати на бік робітничо-селянської влади України, примусить їх обороняти цю владу, що після вікової царської неволі зуміла за декільки років так велетенськи двигнути українські маси міста й села. Сами ж українські емігранти усіх таборів й відтінків признають, що на Радянській Україні на очах двигается українська культура, що ростуть українські школи, процвітають технікуми, академії. І „Нова Україна“ й „Тризуб“, а також ундівське „Діло“ реєструють у своїх хроніках зріст українізації, що її переводить комуністична партія.

Але як раз ця українська еміграція стає побіч російських монархістів, кадетів, чорносотенців, в одних лавах іде з Мілюковим для повалення більшовиків. Вона завзято приплескує англійським імперіялістам, що витягнули проти влади СРСР Пілсудського із Сулеюфку, поставили його на чолі польської Речі-Посполітої, що спровокували фашистський переворот у Литві, заходжуться мобілізувати весь Прибалтик, а з другого боку — нацьковують головаря італійських фашистів до походу проти Туреччини.

Чи не найбільш ганебну ролю грає ця контр-революційна українська еміграція? Гострить ножа проти свого українського народу, що від віків пригнічений царським урядом, посеред великих жертв крові висунув свою владу робітників і селян, отрясся з розрухи горожанської війни й голоду, всебічно розвивається культурно й соціально.

Як в улику, бренть і гуде посеред шаповалівців, есерів, есдеків, гетьманців, хліборобів-демократів. Пише універсали Полтавець-Острияниця. Всі вони голосять, що настав для них слухний час. А найбільше самопевні тепер петлюровці, — вони мають уже готовий плян до походу проти Радянської України й СРСР. Вже поділили поміж себе ролі, мають і головного атамана й міністрів. Повні рожевих надій, ждуть на великого вождя Пілсудського. Ідуть переговори, в'яжуться або розбивають угруповання. Не без заздрости глядять на петлюровців другі табори українських інтервенціоністів.

Проти „московської окупації України“, проти московського червоного режиму „йдемо боротися при допомозі Західньої Європи“ — підбадьорюють себе ці емігрантські герої. — Нічого не навчила їх сувора лекція, яку їм дали самі українські маси.

„Відвоювати Україну з рук окупантів“ збираються ці недобитки українських дрібно-буржуазних урядів, яких на смітник Європи, до Варшави, Праги, Берліну викинув сам український народ.

Не тямлять вони, що український робітник і селянин прогнав їх з України за те, що вони хотіли панувати при допомозі юнкерських військ Німеччини, що накликали Антанту й всесвітній капітал до грабжу українського населення, корилися перед французькими генералами на взірець Фрайденбергів, повзали на череві перед шантажистами Анзельмами.

„Валити панування червоної Москви на Україні“ закликають англійських імперіялістів і Пілсудського ці українські контр-революціонери, що на Україні вязалися з Каледіним і Денікином, що браталися з білогвардійцями, що окремими заявами віддали українські маси під страшне ярмо румунських бояр, аж посеред потоків крові український робітник і селянин під проводом комуністичної партії в боротьбі проти юнкерських армій, розгромив гетьманщину, розбив у порошок Денікінів, Врангелів, й покінчив раз на завжди з владами української дрібної буржуазії.

Як народнього героя величають вони Петлюру, називають його найпопулярнішим серед мас й улюбленим. Про популярність і любов мас до Петлюри свідчить те, що від власних козаків утікав він охляп на коні до Варшави під крила свого опікуна Пілсудського. І коли робітники й селяни Західньої України гинули тисячами у таборах полонених Домбя й Пикюлич, коли армія Галлера й польські жандарі мучили й розстрілювали українські маси, тоді у Варшаві Петлюра зі своїм Андрієм Лівіцьким підписували заяви, що Східня Галичина, Волинь, Полісся, Холм мають стати паствою шляхетсько-буржуазної Польщі.

Рівночасно, як українська еміграція хвалить Петлюру, то проклинають його ім'я робітники й селяни Західньої України за руїну, яку приніс зі своїм Андрієм Лівіцьким, Безпалком, Мазепою на українські землі під Польщею й Румунією, за колонізацію, за нищення української культури. На чолі озброєних банд обороняє він польських поміщиків у Східній Галичині й Волині перед Червоною армією, перед робітниками й селянами Західньої України. Польські пани поїли шампаном і водкою петлюровські ватаги, й вони арештовували масами українських селян та робили єврейські погроми в містечках Східньої Галичини. Ціх ганебних вчинків Петлюри не змиють ніякі крики контр-революційної еміграції ані ундівських шакалів. Ці факти петлюрівських погромів плямувала тоді й західньо-українська дрібно-буржуазна преса.

Що правда, польські пани, закріпивши за собою панування над західньо-українськими землями, скоро справилися зі самим Петлюрою і з петлюрівським „тарнівським урядом“ та його опричниками. Звичайних козаків загнали на голод і нужду за решітки до табору полонених, а „уряд Петлюри“ мусів ліквідувати, розпорошився на приказ „союзного“ польського міністерства. Ба, й самого Пілсудського викинула, як непотрібний баласт у 1923 році польська буржуазія й поміщаники. Петлюра шукав собі опікунів то на Угорщині у Гортійого, то

голосився у Мусоліні, бив поклони перед римським папою й мандрував до Парижу до французьких імперіялістів і „масонської ложі“.

Щезли з лиця землі й різні петлюрівські посольства, так широко звісні з своїх світових скандалів. Склав свої уповноваження й спекулянт Василько, що був фінансовим агентом Петлюри. До Галичини повернув теоретик петлюрівщини Донцов, у Львові почав шукати нових орієнтацій під флагом фашизму. Берлінський уповноважений Петлюри, Смаль Стоцький, став агентом польських міністрів Грабського й Скшинського, кинувся наємником за українським інститутом у Кракові з польською викладовою мовою; його заяви вірнопідданства польській буржуазії, — це зразок упідлення й ганьби. Інший дипломат Дмитро Левіцький вернув у Львів „із посольства“ в Данії, де скріпився і розжив, купив собі місце головного редактора „Діла“. Щастя послужило йому, і він став головою Ундо (національно-демократичного об'єднання західньо-української буржуазії), що мало на меті провадити політику покори й угоди перед польськими анексіоністами. Інші петлюрівці залишилися просто на службі польської охоранки (дефензиви), як Оскілко із своїм „Дзвоном“ на Волині, або слугами румунської сигуранци. В Букарешті на чолі цієї еміграції стояли Мацієвич і Дельвіг.

Така політична проституція виросла на ґрунті петлюрівського багнища. Не бракло, що правда, й таких, що відхрестилися від петлюрівської гнилі, повернули на Радянську Україну й стали до співпраці у радянському будівництві.

До частих сутичок на тлі „Громкому“ приходило між петлюрівцями і шаповалівцями в Празі. Врешті розділив їх чехо-словацький міністр Гірса. Шаповалівці дістали свій жолоб у Празі, а петлюрівці осіли в Подебрадах, де вони скупчились біля „сільсько-господарської академії“, — розуміється, теж на утримання чеської буржуазії.

З інших угруповань „хлібороби-демократи“ й гетьманці віддали себе до ласк юнкерів у Берліні під проводом гетьмана Скоропадського, що живе у дружній згоді й любові з російськими чорносотенцями й монархістами.

Багато крові псує всім цим угрупованням Полтавець-Остриця. Він проголосив себе просто гетьманом усієї України й видає відозви до „вірних своїх військ“ — що їх має очевидно на місяці.

Через довгі роки як пампушки в маслі опливали Шаповал і Григор'їв у Празі під патронатом Крамаржа й Бенеша. Вони разом з російськими есерами з під стягу Керенського діставали великі підмоги від чехо-словацького уряду. Широко газдували вони у „Громадському Комітеті“, купили навіть собі галицьких радикалів з їх газетою „Громадським Голосом“. То ж мали за що творити в „Новій Україні“, що раз нові „демократичні фронти“ для повалення радянської влади України, безперестанно писали, як валити цю владу ізвнутри, як відвоювати Україну із рук „московських окупантів“. Для шаповалівців польсько-шляхетський уряд й румунські бояри „були меншим лихом“, ніж „замаскований на червоно помальований імперія-

лізм Москви“. „Польща неприязна українцям,— писав Григор'їв у „Новій Україні“ (з 1923 року № 4) — але від Польщі українське господарство може багато здобувати“. „Ще краще стоїть справа з Румунією, бо вона зазіхає на ще менші території, як Польща“ — голосили шаповалівці в своєму органі. Як наемники чеської буржуазії віддали ці контр-революційні емігранти Прикарпатську Україну на колонізаційний грабїж і знищення чеським аграрникам і легіонерам. „Колонізаційні змагання Чехословаччини хоча є, але такі, які можуть бути використані для потреб самої України“ — голосили ці українські есери („Нова Україна“ 1923 р. № 4). Отже ж чеська колонізація, це — добродійство для України, „ї навіть, коли б допустити, що Чехословаччина захотіла б денаціоналізувати Прикарпатську Україну, то з боку національних інтересів у загальному масштабі це теж менше лихо“ — оправдували чеських колонізаторів ці зрадники. Валити треба одного ворога: це „не робітничо-селянську, а московську владу України“ — казали вони: „Чехословаччина справді москвофілка — але з теоретичного романтизму“ — виправдували. І для них найбільший національний злочин робили всі ті, що повертали працювати на Радянську Україну: „Грушівські, Шраги, Христюки, Чечелі, Мазуренки, Ніковські спокійнісінько пішли на службу найлютішому ворогові, пішли ганебно без жодних уступок з його боку“ проклинає Шаповал-Григор'їв.

Але, проминули для всієї цієї еміграції золоті часи, чехо-словацький уряд зменшив порції, й серед спілки Шаповал-Григор'їва настали теж дні журби.

Прийшло Локарно, й якісь солодкі надії почали будитися серед контр-революційної еміграції. Ще більше запаувала серед них радість та оживилися їх надії, коли по явних і таємних переговорах англійського посла у Варшаві, Міллера, Пілсудський зробив травневий переворот й, як переможець, прийшов до влади. Це означало вже сильний курс англійського імперіялізму. „Чуйно треба бути насторожі“ перекликалися еміграційні пошукувачі жиру.

Петлюрівці, шаповалівці, гетьманці, хлібороби-демократи використали нагоду, що Шварцбард убив Петлюру в Парижі. Вони підняли галасливий крик у пресі проти комуністичної партії й проти влади Радянських Республік, кидаючи наклепи, що вбивство Петлюри спричинили комуністи. Хоча на допиті Шварцбард зізнався, що він хотів помститись Петлюрі за єврейські погроми, то вся контр-революційна еміграція кричала, яко мога голосніше кидала прокльони в сторону комуністів, щоби звернути на себе увагу „європейського Заходу“. Зачалися сходини емігрантів у Варшаві, Празі, Подебрадах, Парижі й Берліні. В резолюціях, що ухвалялися на цих „урочистих академіях“, взивається помсти на робітничо-селянську владу Радянської України й Союзу. В резолюціях ревіли вони: „Вороги українського народу, окупанти його країни, насильники його волі — направили руку вбивця на Симона Петлюру“.

Кинувши таку клевету, ця контр-революційна еміграція висловлює надію, що „весь український народ в цей грізний час з'єднається в одну родину-націю коло імени Симона Петлюри та буде продовжувати з усієї сили боротьбу за незалежність української держави, за повне визволення українського народу з рук кривавих комуністів“.

Панахиди правили православні попи єпископи, як Саватій у Празі; у Варшаві й Парижі взяли участь у молебнях підпоручники польсько-шляхетського уряду й румунського генерального штабу. З'явився у Берліні в церкві гетьман Скоропадський, а в Варшаві пепеєсівець Дашинський. Була це маніфестація польської й румунської реакції, Скоропадського й всієї контр-революції.

Використати добру нагоду вважало за відповідне й ундівське „Діло“ у Львові під приводом Дмитра Левіцького. Воно виливало сльози за Петлюрою, завзивало до знищення „імперіялістичної, тепер червоної Москви“, до скинення „накиненої Москвою влади України“. Дмитро Левіцький писав у „Ділі“, що „вбивство Петлюри об'єднало еміграцію, перемогло всі дотеперішні взаємні обвинувачення й недовір'я, зліквідувало всі непорозуміння й довело до єдиного фронту, до з'єднання всієї еміграції“. Проводар „Ундо“ бачив себе вже на чолі об'єднаного фронту петлюрівців, гетьманців, шаповалівців,— гудів у „Ділі“ й кричав, виливав сльози крокоділа, щоби звернути на себе увагу Пілсудського й „стабілізованої Європи“. Від імени „Ундо“ вислав до Варшави лист на руки Холодного, петлюрівського міністра із „тарнівського центру“ й голови товариства допомоги петлюрівським емігрантам у Варшаві, з заявами співчуття по втраті „великого вождя“. Для звязку з Варшавою стягнув Холодного до Львова. Скликав збори ундівців і виступив з промовою й резолюцією, в якій величав Петлюру, як „національного героя“. Але провалився, бо національним героєм не бажали визнати Петлюру галицькі міщани. Навіть для них ім'я Петлюри викликало згадку зруйнування західньої української незалежності.

А орган дрібно-міщанської опозиції в Ундо, „Рада“, хоча обороняв Петлюру перед закидом погромщика, то заявив, що „Петлюра дістав собі ім'я окаянного“. „Ідея Петлюри—кінчає „Рада“—є для українських земель не тільки шкідливою, але й злочинною“.

Наміри Дмитра Левіцького одверто відкидає берлінський „Український Прапор“ під керівництвом Петрушевича, що перед буржуазною Лігою Націй вносить протести проти анексії Західньої України Польщею. „Український Прапор“ пише: „Тенденція діячів „Діла“ шита надто білими нитками. На свіжій могилі Петлюри б'ють вони поклони не мертвому Петлюрі, а живим і сильним його польським приятелям, і поспішають ці приятні звязки відсвіжити та зробити тривалішими“. Й „Український Прапор“ плямує, що „Діло“ використовує смерть Петлюри на те, щоб стати його спадкоємцем для дальшого звязку з Пілсудським.

Так ліві ундівці мішали плани великого дипломата Дмитра Левицького, що бачив себе у ролі спадкоємця Петлюри й об'єдинителя дрібної буржуазії Західньої України зі всією українською контр-революцією навколо Пілсудського, цеї нової зірки на фірманенті імперіялізму.

А „Українські Вісті“ з Парижу та „Нове Життя“ з Праги, газети радянофільської еміграції, й поворотців розкривали карти та плямували гостро махінації „єдиного фронту“ контр-революційної зграї з приводу Петлюри. „Нове Життя“ нагадало, що Винниченко назвав Петлюру самозванцем та славолюбцем, та ще й Григор'їв клеймив Петлюру як авантюриста, а Шелухин дав йому знам'я злочинця. „Нове Життя“ привело цитату з „Відродження нації“ Винниченка, де цей каже: „Треба признати, що Петлюра заслужив на сумну славу погромщика“, бо „не вдасться заховати в тайні, що Петлюра знав про погроми в Проскурові й закидав євреям, що стали вони по стороні більшовиків.

Під рев гніву петлюрівського „Тризубу“ в Парижі й „Нової України“ в Празі, ці органи писали, що ототожнення революційного українського визвольного руху з погромницькою петлюрівщиною є національним злочином, безсоромною спекуляцією українських прихвостнів європейської буржуазії“.

Запахло й погромницькими настроями на зібраннях пробуджених прозелітів Петлюри, а на сторінках „Діла“ велась завзята антиєврейська полеміка з сіоністичними буржуазними газетами як „Львівська Хвіля“.

Й Донцов прибіг до гурту. Цей настирливий барабанщик наступу „Заходу проти більшовицького Сходу“ й свіжо-упечений фашист виступив у Літературно-Науковому Віснику з тирадою, що тільки в „здеморалізованій і опанованій жидівською пресою Франції міг найтися канонізований местник за терпіння пануючого на Україні на спілку з Москвою Ізраеля“. „Нічого не змінилося — кличе Донцов, — там чеки, там Євгенії Бош, Держинські й Троцькі, тут „пролетар“ Шварцбард“. Роблячи натяк на Винниченка, Донцов пише з емпазою: „Петлюра не прохав залізних листів від Раковського, він не йшов слідами різних підлизнів московської влади“.

А що до погромів, то вони українському фашистові не страшні, а навіть можливі, бо „коли б визволення України йшло через тисячі трупів, то жоден український патріот не зупинився б перед ними, так само, як не зупинилися Леніни й Собельзони перед трупами тисяч і соток українських селян, коли йшло про уярмлення України“.

Петлюрівським гіенам запахли вже свячені ножі й погромництво. Погроми Пуришкевича, Врангеля й Денікіна для царського панування й погроми Донцова для визволення України!“ Це — ідеологія новочасних канібалів. Забрав голос у „Ділі“ Винниченко, хоча „Діло“ зразу застерегло, що не погоджується з його становищем. Винниченко заявив, що „надто загрозливий й небезпечний є настрої помсти, що з'являється посеред деяких членів українського емігрантства“, бо „ці настрої помсти серед української еміграції й заклики погромів, —

це тільки вода на млин „русской общественности“, до якої входять російські демократи. „Й ці демократи стараються дискредитувати українську державність перед Європою“. На погляд „русской общественности“ — каже Винниченко — причиною єврейських погромів на Україні була ідея української державности, й ця ідея, кажуть вони, була так нежиттєздатна, що її повинні були всі українські партії підтримувати погромами“. Й тому він застерігає створювати „фронт помсти“. Бо „істинно-руські й російські демократи починають під тим чи іншим поводом обвинувачувати навіть радянську владу, навіть українських комуністів в антисемітизмі“.

Він звертає увагу, що „єврейство, налякане настроями помсти, буде горнутися до руських до Москви, навіть до реакційної, й буде старатися не допустити чистої національної влади на Україні, хоч би вона була як і найреволюційніша“. Отже-ж Винниченко після нової своєї орієнтації бажає „чистої національної влади на Україні“, навіть і вичещеної від Гольдемана, хоча признає, що „тепер у Москві нема ніяких мстливих аспірацій“.

Як причину погромів Винниченко подає „не тільки громадянську війну, не тільки расові й релігійні різниці, але й демагогію козако-фільської, погано зрозумілої романтики, нерозсудливу політику гри на інстинктах, що викликала фанатичну ненависть євреїв до всього українства“.

Цей виступ бувшого голови Директорії викликав ярке обурення серед контр-революційної еміграції, особливо з їдкою полемікою виступив „Тризуб“. Злість „Тризубу“ зросла ще, коли Винниченко видав у Парижі брошуру. В цій брошурі Винниченко пише, що „Петлюра був справді причетний до цих кривавих ганебних фактів (погромів) з нашої історії“ й доказує, що „отаман Петлюра займав в історії української революції майже те саме місце, що руські генерали Колчак, Денікин чи Врангель в історії революції“.

Не витримав „Тризуб“ (№ 53, листопад 1926 р.) цього розвінчання „національного героя“ Петлюри й крикнув у відповідь Винниченкові: „З друкованих навіть джерел ми знаємо, що деякі з діячів жидівських швидче самого Винниченка ніж Петлюру вважають за погромника“.

Гризня пішла ще більша з-за цього, хто був головою Директорії. Винниченко відмовляє Петлюрі права називати себе головою Директорії. „На голову Директорії Трудовий Конгрес вибрав іншу особу — з досадою кличе він — а не С. Петлюру“. „І ніхто не смів узурпувати права Трудового Конгресу й призначити когось іншого на цей пост“. Подразнений у своїй амбіції Винниченко, гнівний, що йому відібрали титул голови, називає Петлюру узурпатором і вигрожує усій еміграції, що визнає „не його, а Петлюру за голову держави“. — „Ти є зрадник Ефіяльт“, — відгукнув на це йому „Тризуб“. „Наш Ефіяльт, обурений такою „несправедливістю“ історії, хоче розвінчати Петлюру, хоче зробити з нього самозванця“, — лунало оскарження „Тризубу“ проти Винниченка.

І так пішли спори, взаємні обвинувачення, а незабаром розсварилися й шаповалівці з петлюрівцями.

Не повезло отже й не вдалося контр-революційній еміграції створити єдиний, суцільний фронт проти влади Радянських Республік, проти комуністичної партії, й одностайне утримати в курсі клевету, ніби комуністи послали Шварцбарда вбити Петлюру.

І самий плач за Петлюрою виявився тільки, як голосіння еміграції за дальшим особистим жиром та за збиванням для себе політичного капіталу.

Найбільш розперезалися петлюрівські ес-деки Мазепа, Безпалко, Садовський і Феденко, що живуть у сільсько-господарській академії в Подебрадах, яка є притуком, заснованим чеською буржуазією для петлюрівців. Вони видали відозву від імени української соціал-демократичної партії. У цій відозві пишуть, що „московські комуністи, які панують залізом і кров'ю над українським народом, підіслали свого наймита, щоби вбив вірного сина України“. Відозва говорить, що „московська комуністична партія йде слідами царського режиму, який панував, нацьковуючи один нарід на другого“.— Й далі — „московські більшовики хочуть обернути ту ненависть, яка шириться в українському народі проти їхнього режиму на жидівське населення“. Отже ж Безпалко й компанія йдуть так далеко у своїй люті, що цих „жидівських більшовиків“ обвинувачують у ширенні єврейських погромів.

Безпалко, Мазепа,—ці петлюрівські чури, ці співвинувники страшних страждань і погромів українських мас під Польщею, й Садовський, що закликав єднатися під царські прапори Денікіна, горлають: „Робітники та селяни України повинні спільними силами визволитися з-під влади московських комуністичних жандарів і провокаторів,—цих не ситих п'явок, які п'ють кров нашого народу“.

Накінець, автори відозви не забувають при цій нагоді упекти й свою власну печеню. Вони закликають трудящих „організуватися“ в лавах соціал-робітничої української партії, нагадують, що „останній конгрес II Інтернаціоналу в Марселі в 1925 році запротестував проти поневолення України чужинцями та висловився за піддержку самостійної демократичної України“.

Бажаючи, щоб на Україні прийшла до влади буржуазна демократія, вони заповідають, що будуть шукати опори „в європейській соціал-демократії, що не допускає до себе зарази московського більшовизму“.

Петлюрівці,—Безпалко, Мазепа, Садовський зголосилися теж, чим скоріш по ганебну спадщину наємників польської шляхти, яку залишив по собі Петлюра. Так відправляла еміграція панахиди. Був це радше танець, вакханалія на гробі Петлюри та побіг ласих емігрантів чим скоріше найти службу у світових імперіялістів по смерті „ока-янного.“

Змобілізувати, вжити до своїх планів цих завше готових до послуг ворогів українських мас взявся Пілсудський зараз після свого травневого перевороту. Йому усміхалася надія сповнення мрій про відбудування великої Польщі Ягайлонів, яку перший раз пробував здійснити в 1920 році своїм походом на Київ, купивши собі Петлюру, Балаховича й взявши за дорадника Савінкова. В 1920 році Пілсудський, як колоніяльний раб Антанти, стояв безпосередньо під розказами французького генерального штабу, амуніцію й позики діставав від Англії, Франції, Америки. Тепер нові хлібодавці, англійські імперіялісти, радо підсичували його амбіції здобуття для Польщі під свій вплив Правобережної України з доступом до Чорного моря, та зробити унію з Литвою для широкого корита до Балтику.

Офіційний орган Пілсудського, „Польська Збройна“, висловлював одверто ці гарячі побажання свого вождя й маршала Польщі. „Польська Збройна“ побрязкувала шаблюкою й заповідала: „Після відродження польської держави гасла польської експансії на Схід стали знов актуальними. Польща в своїх етнографічних межах не може розвиватися й не може забезпечити своє існування. 1920 рік був тільки частковим здійсненням гасел 1830 року, бо сучасні кордони не покривають навіть кордонів 1772 року“. Слідами „Польської збройної“ пішли різні „Дзенники Людові“ і інші органи пілсудчини.

Пілсудський живе одним: ворогуванням і підготовкою війни „проти червоної Москви, що володіє Україною, що загрожує теперішній Польщі й Заходові Європи“. Без війни його зірка скоро загасне й впаде, як руїника промисловости й господарського життя Польщі, як ворога мирних договорів з СРСР. Не є це публична таємниця, що вже літком 1925 року польські й румунські генеральні штаби мали детальні маршрути наступу проти Радянських Республік і докладний розподіл своїх воєнних операцій. Пілсудський з великим поспіхом переводив назначення своїх вірних генералів і офіцерів для командування польською армією.

Рівночасно задумав як найскоріше підшукати, подібно як у 1920 році, „український уряд“, щоб осадити його на визволеній „від червоної окупації України“ та щоби повернути прогнаним польським поміщикам „їх прадідню власність“, віддати в їх посідання „загарбану більшовиками землю“, та заволодіти ринками України й Сходу. Й уже наприкінці травня 1926 року мав диктатор Польщі у кешені готову, нову владу Правобережної України.

Велику оскому на одержання влади під крилами Пілсудського дістали різні емігранти й „дипломати“, що нетерпеливо дожидали моменту виплисти на горизонт політики та з биттям серця чекали на сповнення своєї місії „прогнання московської навали з України“. Шанси отримати спадок по Петлюрі рахували за собою петлюрівські ес-деки: Мазепа, Садовський і Безпалко. Пілсудського вважали вони „лівим демократом“, „Керенським“, приятелем пепеєсівців і II Інтернаціоналу, його ж відіпхнули від влади вшех поляки і праві поміщицькі

групи, отжеж кому віддасть новий переможець судьбу України в руки, як не вірним II Інтернаціоналові й пепеесівцям Мазепі, Безпалкові й Феденкові!?

З іншого боку рвався „дипломатично“ до зглядів переможця Дмитро Левіцький, Донцов, Луцький, щоби поширити впливи „Ундо“ й на Київ, де панує „друге видання бувшої царської Росії під експлоатаційною клікою червоних російських імперіялістів“, та щоби нарешті при допомозі Заходу діждатися упадку ганебного режиму насильства, чужинецького панування, господарчої руїни, фальшу й облуди“ — як пише Донцов у „Літературному Віснику“.

Роз'яснилося обличчя й в Шаповал-Григор'іва, із-за нового сонця, що зійшло на горизонті Варшави. Зраділи, сплеснули в долоні засумовані загрозою відібрання чеського оброку дотеперішні господарі Празького „Громкому“: „Йде збавець Юзеф Пілсудський“. Кому ж ліпше як не соціялісту Пілсудському підійде ес-ерівська концепція „самостійної, соборної, трудової, соціялістичної України“ — радісно гукнув Шаповал. Для приличности заплакав він ще раз у „Новій Україні“ „над свіжою домовиною отамана Петлюри“, „вбитого кривавими катми України — комуністами“, й щоби спішно отримати булаву головного отамана з Варшави меткий Шаповал створив новий комітет під проводом Тобилевича і Григоровича під назвою легії, його філію заснував у Подебрадах, підлизався до полковника Церканова і Кобенка та злигався з розвідчиком всіх європейських охренок при генеральних штабах, Клименком. Скоренько склав декларацію, що „варшавський вплив не лишається без наслідків“. Як перший знак цього впливу є старання „перебрати варшавським центром провідництва еміграції до своїх рук, аби цим афішувати єднотумність та сполегливість українського загалу перед поляками“. Забезпечившись в цей спосіб „ухвалою сполегливости українського загалу перед поляками“, вирядив жвавий Микита своїх інструкторів до Варшави, щоби чим скоріше випередити всіх конкурентів, та щоби не перебігла йому дорогу яка бісова мати вроді Андрія Лівіцького. Для ваги ситуації провід у делегації до Варшави обняв сам Григор'ів: Але всі ці претенденти на петлюрівський уряд у Варшаві облизали макогін. Пілсудський розбив їх надії: кермо в українській владі віддав таки у випробовані руки голови народніх міністрів Петлюри з 1920 року, звісного Андрія Лівіцького.

Андрій Лівіцький хоча більше комик чим письменний, але як раз такий на цей уряд підходящий. І Андруша Лівіцький обняв зараз всі миропомазаня від польського міністерства. Він прибрав титул головного отамана й заступника Директорії й з цими титулами бігає по Варшаві. Своім головою ради міністрів зробив Прокоповича, а військовим міністром петлюрівського генерала Сальського. Осідок нового уряду є очевидно Варшава, офіціози головного отамана є газета „Тризуб“ у Парижі й „Українське Життя“ в Подебрадах.

Ані говорити не хотів новий помазанець Пілсудського з Григор'ївим, делегатом Шаповала.

Створений в передпокоях Пілсудського „уряд Української народньої республіки“ у Варшаві виступив зараз з маніфестом до своїх вірних і до народу, в якому з дня 1 червня 1926 року сповіщає: „По смерті незабутнього вождя виконання обов'язків голови Директорії — Головного Отамана військ Української Народньої Республіки перейшло до Голови Народніх Міністрів Андрія Лівницького на основі закону з 12 листопада 1920 року, а Рада Народніх Міністрів у засіданні 1 червня 1926 року прийняла цей акт до відома та до виконання“. Відозва заповідає, що „уряд виконає свій обов'язок і прогонить окупантів з України“.

Хоча зі скрежетом зубів, але мовчки прийняли цей „новий уряд“ Дмитро Левіцький і Донцов і Луцький. Вони все ж таки надіялися найти через „Ундо“ рекомпенсацію. Смирно скорилися перед цим актом ласки Пілсудського Мазепа й Безпалко, а денікинець Садовський навіть дуже завзято підпирає свою верховну владу у „Тризубі“ й „Житті“ та виїздить по приказу на широку акцію з Подебрадів до Варшави й Парижу.

Не стерпів тільки сангвінічний Микита Шаповал. Трасця його матері“, — викрикнув. І в „Новій Україні“ за серпень—вересень 1926 р. гукнув: „Узурпація й самозванство!“ „Хто вас обібрав?“ „Директорія не існує, а чому це п. Андрій Лівницький стає заступником голови?“ „В якому органі й кому він головує замість голови?“ В обуренні кличе: „Чи є який правий титул для цих метаморфоз?“ А в безумному гніві божественного Ахілла зраджує, що Андруша Лівницький „і армії ніякої не має, а він же й заступник головного отамана військ УНР!“ „Передовсім немає й самих військ, військо його не могло вибрати, бо його немає“, „отжеж ніхто не міг призначити Лівницького Головним Отаманом“. У гніві Шаповал не має міри. Він кричить: „Панове Лівницький і Прокопович, представники групи радикал-демократів, передемонстрували нам свій демократизм“. І відмовляється визнати цей новий уряд, мовляв, таких урядів є безліч. „Недавно оголосив себе гетьманом Полтавець-Острияниця в Софії—кажуть, що є в Берліні гетьман Скоропадський. Там же й президент Петрушевич. І, накінець, не витримав пристойного тону Микита Шаповал: „Вся махінація з заступником голови Директорії й головного отамана є нічим іншим, як політичним шарлатанством і самозванством, ганебним і шкідливим для української визвольної справи“.

Як бджола працьовитий Шаповал заповідає варшавському отаманові й його міністрам: „що одна тільки бездарність і лень є гарантією того, що вони дуже не нашкодять, а баламуцтво безобідне“. Та потішається, що „за ними ніхто не піде“, а їх окупацію скинути не важко: „досить того, як тюкне на їх еміграція“. Аж тюкати „беруться есерівці на Андрія Лівницького“.

Вже й Польща для „Нової України“ не є цей білий ангел, що перебрав провід еміграції до своїх рук“, уже Пілсудський не є виразом

згідливої думки „українського загалу з поляками“. Шаповал бачить уже все чорно. Він гукає вже на господарський та морально-політичний розклад так „червоної Москви“, як і „чорної Польщі“.

І розчарований у Варшаві пораз сотий береться Микита з Григор'ївим підігрівати стару страву й творити „об'єднання різних угруповань еміграції, щоб задовольнити бажання більшості українського народу по обох боках Збруча. „Нова Україна“ (серпень—вересень 1926 р.): закликає еміграцію організуватися на такій політичній платформі 1) соборність, а не радянсько-московський, польський, чи який інший партикуляризм; 2) визволення не тільки національне, а соціальне одним спільним процесом; 3) демократія (не фіксуючи відтінку), як нормальний засіб державного управління; 4) визволення своїми силами; 5) невіддавання й не-зазіхання на чуже: стреміти до розв'язання конфліктів з усіма сусідами, але збройний захист до останку від „насильств і поневолення“. Цею саламахою потішили себе дипломати з Громкому, погрожують „збройним захистом“, плянують соборність—а не московський чи польський партикуляризм, про чеський же мовчать, бо із цього приходиться поки-що їсти хліб насущний.

Досить, що у „Новій Україні“ кацен-яммер. Шаповалівцям відплачувався „Тризуб“. Він кепкує з об'єднання Шаповала-Григор'їва й кидає камінці в огородець Громкому. „Зараз у нас кличуть до об'єднання всі, кому не лінь, але во ім'я чого, хто кличе?“ І куди ж до об'єднання з Шаповалом йти „Тризубові“, де „Закордонна група СР“, „з якої люди названі як представники в цьому об'єднанні, або зовсім нікому в українському громадянстві невідомі, як от Мандрика, або ж як добродій Григор'їв, дуже добре відомі, як апологети орієнтації на русофільський, чехословацький уряд і ненависники всього того, що реально сьогодні провадить боротьбу за самостійність української держави“. Орган Андрія Ливицького, вичитавши таку лекцію шаповалівцям, як апостолам русофільської „орієнтації на чехословацький уряд“, головню взяв на око Григор'їва: „Це ж Григор'їв зі всієї сили, де тільки може, обливає помями політику всіх інших угруповань („Тризуб“, № 50 з 24 жовтня 1926 року).

Такі гарні епітети сипали лакузи польських поміщиків у лівреї з рогатими шапками лакузам чехо-словацької буржуазії.

Взаїмні лайки й злість збільшилися, коли „Тризуб“ випустив статтю проти міністра Гірси, що заступає Бенеша в чехо-словацькому міністерстві закордонних справ, та розділює заповоги Керенському, есе-рам, шаповалівцям і петлюрівцям—у Подебрадах. „Пан Гірса—пише „Тризуб“ (№ 52 від 7 листопада 1926 року)—родом з чехів-колоністів на Україні, по переконанні російський есер, був фактичним творцем того політичного болота, яке запанувало серед нашої еміграції в Чехословаччині“. „Це він дав на одкуп п. Шаповалу українську справу“—говорить далі „Тризуб“. „Допомога чеського народу українській еміграції була віддана в безконтрольне порядкування двох-трьох осіб, які сіяли ту атмосферу брутального поведження, політичних доносів,

деморалізації й безконтрольної самовлади“,— критикує шаповалівців платний слуга Пілсудського й румунської сигуранци. Треба собі уявити цей шум, що пішов у Празі і Подєбрадах проти „Тризубу“. Сипалися такі епітети, як жуліки, злодії, польські запродавці. А в зборах і маніфестаціях, де еміграція перепрошувала Гірсу,—участь брали й Подєбрадські петлюрівці в остраху перед втратою оброку.

Помста петлюрівців на українських есерів йшла невпинно. Коли Шаповал похвалився в „Новій Україні“ з вересня 1926 року, що взяв участь у з'їзді соціалістів-революціонерів у Парижу, де секретарює Анжеліка Балабанова, тоді Базяк, що втік від есерів до жолоба Пілсудського, заявив „від імени соціалістів-революціонерів за кордоном“, що „ні пан Шаповал, ні Григор'їв, ні пан Мандрика не мають жодних підстав, ні повновастей виступати в імени цієї партії“, бо представником її є тільки Базяк. „І тому п. Мандрика, чо його хлібодавець Шаповал являються дійсно самозванцями, що шантажують своїми виступами суспільство“—декретує генеральний секретар есерівської групи у „Тризубі“. Наємники Пілсудського гостро б'ють служальців Бенеша-Гірси-Крамаржа.

Акцію нової Директорії, її заходи для захоплення влади на Радянській Україні за допомогою світових імперіялістів, засоби для розвалення СРСР, наклепи української контр-революції проти Комінтерну й робітничо-селянського уряду СРСР, пошукування бази Пілсудським — освітливо в другій статті.

В. Бендеровский.

Защита ленинизма... механизмом *).

I. К вопросу о „постановке вопроса“.

„Вопрос о победе социализма в СССР не является абстрактным и академическим вопросом: он неразрывно связан со всеми коренными и актуальнейшими вопросами нашей действительности“. Так заканчивает тов. С. Гоникман свою статью **): „Движущие противоречия и конкретное содержание вопроса о победе социализма в СССР“.

Трудно против этого что-либо возразить. Действительно, вопрос коренной, актуальнейший. И в условиях, когда новейшая оппозиция пытается дать бой именно по этому вопросу, одной из важнейших наших задач должна быть задача детальнейшего разъяснения широким кругам партийных, комсомольских и беспартийных масс ленинского понимания этого вопроса. Поэтому появление на страницах „Більшовика України“ статьи, дающей этому вопросу марксистский анализ, можно было бы только всемерно приветствовать.

Дал ли такой анализ тов. Гоникман? Увы! То, что написал т. Гоникман, заставляет серьезно призадуматься *над качеством* наших теоретических работ.

Начнем с „постановки вопроса“.

Казалось бы, когда пытаешься дать постановку такого вопроса, как „движущие противоречия и конкретное содержание вопроса о победе социализма“, автору неизбежно приходится упереться прежде всего в основной, все собой определяющий, вопрос о характере Октябрьской революции и оценке ее движущих сил. Рассмотрение „конкретного“ содержания основных движущих противоречий переходного периода СССР, взятых вне этой связи с характером и движущими силами нашей пролетарской революции, будет, конечно, рассмотрением не научным. Схоластическое мудрствование над бесплотными тенями, против которого так возражает тов. Гоникман, будет вполне законным результатом такого рассмотрения. Можно указать, что анализ движущих противоречий современного нам периода в развитии СССР и есть анализ движущих сил революции. Однако, такое возражение будет лишь хитрой уверткой от ответственности за недопустимую теорети-

*) В порядке обговoreния.

***) „Більшовик України“ № 4 — 5 — 6 за 1926 год.

ческую путаницу и махровую вульгаризацию ленинизма. Такое возражение — попытка отмахнуться от оценки основного, от оценки тех, как говорит К. Маркс *), „предэкономических“ фактов, которые определяют новые пути нового производства и распределения нового, рождающегося в силу революции социально-экономического строя. Тот, кто не даст такой оценки, не в силах найти научную аргументацию для построения теории движущих противоречий послереволюционного периода.

Здесь нельзя отговариваться и тем, что, дескать, вопрос о характере пролетарской революции, — это „азы“, „истины“ и т. п. Именно на эти „азы“ ведется фронтовая атака оппозиционных генералов. Именно эти „азы“ необходимо защищать во всеоружии. Именно на освещение этих „азов“ должен быть сосредоточен могучий рефлектор диалектического анализа.

Казалось бы далее, при постановке рассматриваемого вопроса, автору исследования обязательно предстоит столкнуться с проблемой двух групп противоречий, разрешение, преодоление которых необходимо для построения социализма в СССР. Я имею в виду группу противоречий внутренних, заключающихся внутри системы нашего пролетарского государства, и группу противоречий внешних, вытекающих из факта капиталистического окружения СССР.

Можно ли, говоря о движущих противоречиях в той связи, в какой их рассматривает тов. Гоникман, абстрагироваться от этой второй группы противоречий, лежащих в плоскости социально-экономических связей СССР с окружающим нас капиталистическим миром? Можно ли, в конечном счете, игнорировать эти противоречия? Конечно, нет. Эти противоречия должны быть безусловно рассмотрены и обязательно учтены. И если кто-либо еще раз попытается, подобно тов. Троцкому, сослаться на тов. Бухарина, будто бы предлагавшего такую „абстракцию“, то, конечно, такая попытка может быть квалифицирована только лишь как попытка просто демагогическая.

Тов. Бухарин действительно „отвлекался“ от международных дел. Но, „отвлекаясь“, тов. Бухарин *не отмахивался* от их разрешения. Методологически было совершенно правильно, как это и сделал тов. Бухарин, рассмотреть внутренние противоречия сперва вне зависимости от лежащих за пределами СССР явлений, с тем, чтобы затем увязать эти противоречия с вопросами капиталистического окружения. Пытаться же дать анализ конкретного содержания вопроса о победе социализма в СССР и в то же время совершенно выбросить из поля исследования анализ противоречий, вытекающих из факта капиталистического окружения, — значит отказаться от возможности разрешить поставленную проблему вообще.

Как же обстоит дело у тов. Гоникмана? Он в своем анализе отмахнулся и от выявления характера движущих сил пролетарской революции и от выявления группы противоречий между СССР и капи-

*) К. Маркс. — „К критике политической экономии“. „Введение“, стр. 12, ГИЗ, 1923 г.

талистическим миром. Он предпочитает открывать Америку. Ибо к чему сводится вся гоникмановская премудрость „постановки вопроса“?

„У нас на рынке,— пишет тов. Гоникман *), — встречаются закономерности, выражающие принципиально непримиримые общественные уклады, исключают друг друга“.

Правда, эти закономерности имеют некоторые особенности в условиях СССР. Но **):

„Обе эти особенности не смягчают, однако, ни в какой степени принципиальной непримиримости двух различных систем общественной закономерности. Каждая из двух систем закономерностей является выражением и носителем принципиально особого общественного уклада, непримиримого, в конечном счете, с другим“.

Далее ***):

„Результат борьбы этих закономерностей не является чем-то таким, что содержит в себе эти закономерности, как неразрывное единство нескольких моментов: одна закономерность не включает в себя другую, как, скажем, закономерность капиталистического способа производства включает в себя закономерность просто-товарного способа производства.“

Результат борьбы является как бы диагональю параллелограмма сил, определяющей линию развития хозяйства в целом“ (подчеркнуто мною.— В. Б.).

И наконец ****):

„Вот почему анализ основных закономерностей нашего хозяйства не может начинаться с поисков синтетических законов: началом должно послужить вскрытие особенностей отдельных участков нашего экономического базиса, а затем должно последовать рассмотрение их взаимодействия“ (подчеркнуто мною.— В. Б.).

Ну по поводу параллелограмма сил и того, будто капиталистический способ производства включает в себя просто-товарный, мы поговорим позже. Но кто же, тов. Гоникман, спорит против того, что у нас в общественно-экономическом строе, как говорит Ленин (а не „на рынке“, как пишет тов. Гоникман), встречаются закономерности, исключают друг друга? Ведь, право же, это — Америка! Кто же спорит против того, что диалектически, т.-е. строго научно, нельзя рассматривать взаимодействия составных элементов данного явления без детального изучения самих этих элементов? Ведь это — тоже Америка. На этом ли, однако, должна быть заложена основа постановки вопроса?..

Было бы, впрочем, полбеда, если бы все дело сводилось только к открытию Америки. Беда настоящая в другом. Беда настоящая в том, что путь в Америку, открытый тов. Гоникманом,— путь очень

*) „Більшовик України“ № 4 — 5, стр. 31.

***) Там же, стр. 32.

****) Там же, стр. 32.

*****) Там же, стр. 33.

скользкий для путешествия по нему тех рядовых партийцев, учить которых призван тов. Гоникман. Беда настоящая в том, что, начав с неправильного исходного пункта, не вскрыв перед читателем характера нашей пролетарской революции и ее движущих сил, тов. Гоникман заводит читателя в дебри „параллелограммов“ механических сил, в корне коверкая и путая в сознании читателя представления о действительных путях развития СССР к социализму. Беда настоящая в том, что рядового партийца *тов. Гоникман учит подменять всякими механическими комбинациями диалектический процесс развития нашей страны.*

Конечно, пролетарская революция не может рассматриваться, как какой-то одноактный момент, лежащий где-то в отрезке времени от октября 1917 года до сего дня. Но исходным пунктом исследования необходимо было брать именно то, что в Октябрьской революции является решающим, определяющим, и уже под этим углом зрения анализировать пути нашего послеоктябрьского развития.

Тов. Гоникман этого не сделал, и в этом первородный грех всей установки его статьи. Забавнее всего то, что т. Гоникман *безусловно* понимает всю важность вопроса о характере пролетарской революции. Ведь он сам пишет, например, в своей статье, что *) „развитие капиталистического способа производства и его противоречий ограничено уже существующей пролетарской диктатурой“, что **) „пролетариат экспроприировал средства производства буржуазии и дворянско-буржуазного государства. Этот акт внеэкономического насилия является базой и исходным пунктом дальнейшего социалистического накопления“. Но эти отдельные места являются только отдельными местами, бросаемыми от случая к случаю. Свести эти отдельные места, дать их систему, анализ,—этого тов. Гоникман сделать не пожелал. Почему? Не потому ли, что, научно вскрыв существо пролетарской революции, тов. Гоникман был бы вынужден продемонстрировать убожество механической точки зрения, сторонником которой сам Гоникман является?

II. Методика механиста.

Отмахнувшись от постановки во главу угла вопроса о характере и движущих силах пролетарской революции и совершив, таким образом, первородный грех, тов. Гоникман в то же время обнаружил этим самым и первопричину своего грехопадения. Причина эта лежит в забвении существеннейшего, чего теоретику марксизма забывать не позволено. Тов. Гоникман забыл диалектический метод исследования. Да, да! Ибо, бия себя в грудь, клянясь всеми заветами ленинизма, тов. Гоникман забыл и Ленина и того, на кого опирается ленинизм,—К. Маркса.

Тов. Гоникман против абстракций. Тов. Гоникман хочет рассматривать только конкретное, от этого конкретного исходить. Что же,

*) „Більшовик України“ № 4—5, стр. 42.

**) „Більшовик України“ № 6, стр. 11.

конкретность — дело хорошее. Но только тов. Гоникман упустил из виду одно маленькое замечание К. Маркса.

„Конкретное, — говорит К. Маркс *), — потому конкретно, что оно включает в себе множество определений, являясь единством в многообразии. В мышлении оно выступает, как процесс соединения, как результат, но не как исходный пункт, хотя оно является исходным пунктом в действительности и, следовательно, также исходным пунктом наглядного созерцания и представления. Если идти первым путем (т.-е. от конкретного.— В. Б.), то полное представление испарится до степени абстрактного определения; при втором же (т.-е. исходя от абстрактного.— В. Б.) абстрактные определения ведут к воспроизведению конкретного путем мышления“.

Вот где указание на метод политэкономии! Вот где единственно верный метод исследования, отвергнутый тов. Гоникманом! А ведь, только идя путями этого метода, исследователь может постигнуть действительную сущность конкретности тех „отдельных участков нашего экономического базиса“, с изучения которых начинает тов. Гоникман свою теорию „механических противоречий“. А ведь сама теория „механических противоречий“ является результатом отступления от Марксова метода, обязательно требующего рассматривать конкретные „отдельные участки“ не как некие застывшие величины, лишь механически взаимодействующие, а как живые категории, единства в многообразии, возникающие, развивающиеся, падающие и в своем взаимодействии диалектически взаимно друг друга проникающие. А ведь, именно, в силу отказа от метода Маркса, тов. Гоникман заковал эти живые „отдельные участки“ в механические цепи параллелограммов.

Но что нашему механисту до соображений К. Маркса? Он занят более важным делом. Он на основании *своего* метода занят доказательством той истины „в последней инстанции“, что „стремление вскрыть нашу действительность скальпелем „чистых“ закономерностей какой-либо одной общественной формации так же бесплодно, как и стремление окрестить все многообразие наших производственных взаимоотношений каким-либо одним структурно-экономическим понятием“ **).

Спасибо большое т. Гоникману за науку! Мы и не собираемся окрестить нашу экономическую систему в целом на ее современной нам стадии развития ни именем чистого госкапитализма, ни именем чистого социализма. Но какой метод предлагает т. Гоникман-то взамен бесплодных попыток заниматься крестинами? Как мы уже видели, он предлагает начинать с выявления особенностей „отдельных участков“ и, как увидим ниже, взаимодействие этих участков рассматривать, как механическое противоречие. А вот это как раз и противоречит диалектическому методу, это как раз и является забвением того, что говорили Маркс и Ленин.

*) К. Маркс.— „К критике политической экономии“. „Введение“, стр. 16. ГИЗ. 1923 г.

***) „Большовик Украины“ № 4—5, стр. 30.

Ибо К. Маркс говорил следующее *):

„Как и при всякой исторической социальной науке, по отношению к экономическим категориям нужно постоянно иметь в виду, что как в действительности, так и в голове здесь дан субъект, — в нашем случае современное буржуазное общество (а в нашем случае общество переходного периода от капитализма к социализму.— В. Б.), и что поэтому категории выражают формы бытия, условия существования, часто только отдельные стороны этого определенного общества, этого субъекта, и что поэтому она (политэкономия), как наука, никоим образом не начинается только там, где о ней, *как таковой* (подчеркнуто Марксом.— В. Б.) идет речь. Это соображение надо иметь в виду, потому что оно сразу же дает решающие указания на счет расчленения предмета“.

Ибо Ленин говорит следующее **):

„Диалектическим методом — в противоположность метафизическому — Маркс и Энгельс называли не что иное, как научный метод в социологии, состоящий в том, что общество рассматривается как живой, находящийся в постоянном развитии, организм (а не как нечто механически сцепленное и допускающее поэтому всякие произвольные комбинации отдельных общественных элементов), для изучения которого необходим объективный анализ производственных отношений, образующих данную общественную формацию, исследование законов ее функционирования и развития“.

Напрасно т. Гоникман ссылается на Ленина. Что Ленин дал „метод анализа общества переходного периода“, это — факт. Но что „экономический базис СССР, с точки зрения его структурных особенностей, не может рассматриваться даже условно, как единый“, это — не мысль Ленина, это — механическая выдумка т. Гоникмана. Что Ленин, „анализируя систему экономических взаимоотношений в СССР, оперировал пятью общественными укладами, пятью способами производства“, это — факт. Но что т. Гоникман в этой операции ничегошеньки не понял или не хочет понять, это — тоже факт. Об этом свидетельствуют только что приведенные цитаты и Маркса и Ленина, из которых только слепой не вычитает, что основным условием для диалектического, т. е. научного, исследования является именно необходимость рассматривать весь общественный организм, как единое живое целое.

Ну, а в отношении того, откуда следует начинать исследование, разве прав т. Гоникман? Разве не Ленин начинал ***) свое исследование „Развития капитализма в России“ с выяснения общественного разделения труда и с превращения мелкого производителя в наемного рабочего? Разве не Ленин сейчас же после Октябрьского переворота предлагал ****) практическую часть программы РКП(б) построить так,

*) К. Маркс — „К критике политической экономии“. „Введение“. ГИЗ, 1923 г., стр. 21.

***) Ленин, т. I, стр. 103.

****) Ленин, т. III, стр. 13 — 18.

*****) Ленин, т. XV, стр. 145 и 147.

чтобы она начиналась вскрытием характера пролетарской революции и оценкой ее движущих сил? Разве не Ленин писал *) в начале революции в „Очередных задачах сов. власти“, что „основным условием успешного разрешения стоящей перед нами, в первую очередь, организационной задачи является полное усвоение политическими руководителями народа, т. е. членами РКП(б), а затем и всеми сознательными представителями трудящихся масс, коренного различия между прежними буржуазными и настоящей социалистической революцией в рассматриваемом отношении?“ Разве не в этой статье Ленин начинает с выяснения диктатуры пролетариата, экспроприации экспроприаторов и т. п., как с основных предпосылок дальнейших шагов социализма? Разве не Ленин в той же статье, в которой речь идет о пяти экономических укладах, и на которую пытается опереться тов. Гоникман, — разве не в этой статье, повторяю, Ленин, прежде чем приступить к подробному анализу сути продналога, различных видов госкапитализма и т. д., вскрывал сперва основные черты пролетарской революции, говоря **): „Надо хорошенько понять значение советского (подчеркнуто Лениным. — В. Б.) государства в его экономическом отличии от буржуазного государства“.

Как видит читатель, метод Ленина является методом Маркса. Что общего имеет с этим методом т. Гоникман?

III. Механизм под флагом диалектики.

Если бы т. Гоникману задать вопрос: диалектик ли он или механист, автор „движущих противоречий“, конечно, возмущенно отверг бы самую постановку такого вопроса. Помилуйте! Ведь тов. Гоникман чуть ли не на каждой странице клянется и диалектическим материализмом и Лениным! Разве не т. Гоникман, рассматривая основное движущее противоречие капиталистического общества, патетически восклицает: ***)

„В данном случае мы имеем дело не с механическим противоречием, которое содержится в диалектическом, как отдельный момент, а с высшей формой диалектического противоречия — с противоречием единства. Механическое упрощение“... и т. д.

Чем же это не диалектический жанр?

Но... мертвый тянет живого. Страсть к „механическому“ топит пышные диалектические слова в чистокровных механических делах. Если в только что приведенной цитате „механические противоречия“ считаются „отдельными моментами“ диалектики, то уже 15 строками ниже эти „отдельные моменты“ превращаются в „низший класс диалектики“.

Откуда тов. Гоникман выцарапал, будто механические противоречия являются низшим классом диалектики, — я не знаю. До сих пор

*) Ленин, т. XV, стр. 180.

***) Ленин, т. XVIII, ч. I, стр. 187.

****) „Большовик Украины“ № 4—5, стр. 34.

я был убежден только в том, что законы диалектики, как говорит Энгельс *), „являются реальными законами развития природы“, что ***) „законы диалектики были отвлечены из истории природы и человеческого общества. Но они не что иное, как наиболее общие законы обеих этих фаз исторического развития, а также самого мышления“, что, таким образом, законы механических противоречий по самой своей сути механичности не могут быть законами диалектики, ибо они не являются законами развития, а лежат как раз в пределах поддиалектических пластов... Об этом, впрочем, ниже.

Однако, тов. Гоникман продолжает прогрессировать, так сказать, „диалектически“ развиваться. На стр. 45 „Більшовика України“ № 4 — 5 мы уже читаем:

„Форма развития нашего основного противоречия (противоречия в экономике СССР.— В. Б.) — та же, что и форма развития противоречия между капиталистическим и просто-товарным способом производства в капиталистическом обществе. И там и здесь мы имеем *не диалектическое, а механического типа противоречие*“ (подчеркнуто мною.— В. Б.).

Итак, начав свое существование в качестве одного из „моментов“ диалектического противоречия, механическое противоречие переходит из „момента“ в „класс“ и, наконец, выходя из „класса“, отрицается, как диалектическое, ибо оно уже становится „не диалектическим, а механического типа“.

Вот она, диалектика-то!

Я думаю, было бы совершенно неуместно занимать читателя настоящей статьи уроками элементарных понятий марксизма по вопросам диалектики и ее отношения к механике. Наша марксистская литература дает по этому поводу исчерпывающие справки. Ленин давно уже сказал, что ****):

„Разумеется, основное положение марксистской диалектики состоит в том, что все грани в природе и обществе условны и подвижны, что нет *ни одного* (подчеркнуто Лениным.— В. Б.) явления, которое бы не могло, при известных условиях, превратиться в свою противоположность“. Однако, некоторые замечания я вынужден сделать.

Что говорит Энгельс по вопросу о диалектических законах?

„По существу они сводятся к следующим трем законам:

Закон перехода количества в качество и обратно.

Закон взаимного проникновения противоположностей.

Закон отрицания отрицания“ ****).

Могут ли быть в природе и обществе явления, которые бы развивались недиалектическим путем? Как будто до сих пор никто из

*) Ф. Энгельс.— „Диалектика природы“. Архив К. Маркса и Ф. Энгельса, книга II, стр. 221.

***) Там же.

****) Ленин, том XIII, стр. 438.

*****) Ф. Энгельс.— „Диалектика природы“. Архив К. Маркса и Ф. Энгельса, книга II, стр. 221.

марксистов (конечно, не „марксистов“) не отрицал того, что таких явлений нет. Диалектические законы, как говорит Энгельс *), являются „всеобщими законами развития природы, общества и мысли“. Особенно ярко подчеркнул Энгельс эту *историчность* явлений природы и общества, совершающуюся не путем толчков *извне*, а в силу диалектического развития *присущих этим явлениям* противоположностей, в своем предисловии к „Анти-Дюрингу“.

Вот это место **):

„В этих занятиях математикой и естествознанием мне важнее всего было убедиться на частностях,— по отношению к общему я давно уже в этом не сомневался,— что над хаосом бесчисленных изменений в природе господствуют те же диалектические законы движения, что и над кажущейся случайностью исторических событий“.

Но т. Гоникман держится другого взгляда. Впрочем, его мотивировка по этому поводу даже не оригинальна. Это — мотивировка многих писавших до т. Гоникмана механистов. По этой мотивировке различия между диалектическими и механическими противоречиями сводятся к тому, что ***):

1. При диалектическом развитии существует неразрывная связь между ростом и развитием одной стороны противоречивого отношения с ростом и развитием другой стороны, а при механическом развитии рост одной стороны противоречивого отношения идет за счет другой.

2. При диалектическом развитии имеется расширенное воспроизводство противоречий как с количественной, так и с качественной стороны, а при механическом — уменьшение противоречия путем постепенного поглощения одной стороной противоречия отношения другой стороны; и

3. При диалектическом развитии имеется революционное разрешение противоречия, а при механическом — сведение всего противоречия к нулю не революционным путем.

Но, не являясь оригинальной, приведенная мотивировка в то же время и не верна в корне. Вместе с тем она лишней раз подчеркивает, что разговорчики т. Гоникмана о механическом противоречии, как противоречии „низшего класса диалектики“, являются просто на просто маскировкой. Если уже механические противоречия разрешаются не путем революционного скачка, перехода противоречивого отношения из количества в качество и наоборот, а путем механического поглощения одной стороной противоречивого отношения другой стороны, то какая уж тут диалектика! Хотя бы и „низшего класса“! Или, может быть, „низший класс“ диалектики в том и состоит, что диалектика в этом классе лишается своего существа, т. е. перестает

*) Ф. Энгельс. — „Диалектика“ природы. Архив К. Маркса и Ф., Энгельса, кн. II, стр. 229.

***) Там же, стр. XXXI, предисловие редактора.

****) „Большовик України“ № 4 — 5, стр. 38.

быть диалектикой? Вероятнее всего! Во всяком случае т. Гоникману следовало открыто поставить точку над „і“, не облачая механизма в диалектические доспехи.

Однако, рассмотрим приведенную мотивировку. В подтверждение этих мотивов т. Гоникман пишет *):

„Маркс рассматривает основное противоречие капиталистического общества, как противоречие диалектическое, т. е. как такой тип общественной связи, при котором рост одной стороны противоречивого отношения неразрывно связан с ростом другой, вследствие чего весь процесс развития общественной системы в целом является в то же время процессом роста, а не смягчения противоречий“.

И поэтому т. Гоникман утверждает **):

„Действительно, если рост одной стороны, одного момента общественного противоречивого отношения не связан necessarily с ростом другого момента, то интенсивность антагонистического классового напряжения должна ослабевать и может быть сведена к нулю, что и утверждает ревизионизм, не зря отвергающий диалектику Гегеля — Маркса“.

Ну, намек по части ревизионизма сделан весьма кстати. Да только не пытается ли сам т. Гоникман свести противоречия „к нулю“?

Но что сказать по поводу этой замечательной „мотивировки“? Что весь процесс диалектического развития является процессом роста, а не смягчения противоречий, это — факт. Что Маркс рассматривал капиталистическое общество, как такой диалектический процесс, где рост одной стороны противоречивого отношения неразрывно связан с ростом другой, это — тоже факт. Но что такой процесс роста противоречия является *для всех диалектических процессов* результатом именно неразрывной связи роста одной стороны противоречивого отношения с ростом другой стороны, это — не взгляд Маркса, а в то же время и не верный взгляд. Для того, чтобы процесс роста противоречия постоянно воспроизводился, а не смягчался, и чтобы интенсивность антагонистического напряжения не уменьшалась, а увеличивалась, вовсе не обязательно наличие одновременного роста обоих полюсов. Противоречие может воспроизводиться в расширенном масштабе и в том случае, если одна сторона противоречивого отношения будет расти, а другая уменьшаться.

Тов. Гоникман все же ссылается на Маркса? Прекрасно! Приведем цитату Энгельса, который, надо полагать, разбирался во взглядах Маркса не хуже, чем т. Гоникман.

„Закон перехода количества в качество и обратно. Закон этот мы можем для своих целей выразить таким образом, что в природе могут происходить качественные изменения точно определенным для каждого отдельного случая способом — лишь *путем количественного прибавления либо количественного убавления* материи или движения (так называемой энергии)“ (подчеркнуто мною. — В. Б.).

*) „Більшовик України“ № 4 — 5, стр. 35.

**) Там же, стр. 34.

Так говорит Энгельс*). Из сказанного можно вывести такое заключение: переход количества в качество может совершаться как путем количественного прибавления, так и путем количественного убавления движения. Должен ли быть этот рост или это уменьшение движения одновременным и однородным на обоих полюсах? Другими словами: обязательно ли, чтобы на обоих полюсах противоречивого отношения одновременно происходил либо рост, либо уменьшение, чтобы рост на одном полюсе обязательно сопровождался ростом на другом, и, наоборот, уменьшение роста на одном — уменьшением роста на другом? Мнение Энгельса по этому вопросу, совершенно недвусмысленное, сводится к следующему: рассматривая вопрос о гомологических рядах углеродистых соединений, Энгельс говорит:

„Здесь мы видим, таким образом, целый ряд качественно различных тел, образованных простым количественным прибавлением элементов, притом *всегда в одном и том же отношении*. В наиболее чистом виде это явление выступает там, где все составные элементы изменяют свое количество в *одинаковом отношении*, как, например...“ (Идут примеры парафинов.— В. Б.).

Всегда ли, однако, изменение идет так, что противоположности изменяются в одинаковом отношении? Не всегда. Энгельс поясняет: это бывает в наиболее чистых видах явлений. И сам Энгельс дает поразительные примеры изменений другого порядка, где противоположности изменяются не в одинаковом отношении, а все же весь диалектический процесс дает переход количества в качество.

„Но открытый Гегелем закон природы (т.-е. закон диалектики.— В. Б.), пишет Энгельс**), празднует свои величайшие триумфы в области химии. Химию можно назвать наукой о качественных изменениях тел, происходящих под влиянием изменения количественного состава. Это знал уже сам Гегель. Возьмем кислород: если в молекулу здесь соединятся три атома, а не два, как обыкновенно, то мы имеем перед собой озон — тело, определенно отличающееся своим запахом и действием от обыкновенного кислорода. А что сказать о различных пропорциях, в которых кислород соединяется с азотом или серой и из которых каждая дает тело, качественно отличное от всех других тел! Как отличен веселящий газ (закись азота N_2O) от азотистого ангидрида (двупятиокси азота N_2O_5)! Первый, это — газ, второй — при обыкновенной температуре — твердое кристаллическое тело! А между тем все отличие между ними по составу заключается в том, что во втором теле в пять раз больше кислорода, чем в первом, и между обоими заключаются еще другие окиси азота ($N_0N_2O_3N_2O_7$), которые все отличаются количественно от них обоих и друг от друга“.

Вникнув внимательно в приведенные цитаты, мы поймем, что одновременный рост обоих полюсов противоречивого отношения вовсе не обязателен. Как мы только что видели, диалектический процесс

*) Ф. Энгельс.— „Диалектика природы“. Архив К. Маркса и Ф. Энгельса, кн. II, стр. 221.

***) Там же, стр. 225.

развития от N_2O до N_2O_5 совершается, например, лишь в части роста одной стороны противоречивого отношения ($O—O_5$), в то время как другая сторона противоречивого отношения (N_2) количественно, в пределах своего качества, не изменяется.

Далее, как следует понимать сведение противоречия к нулю? Можно ли допустить мысль, что противоречие может быть сведено к нулю не революционным путем, т. е. без революционного скачка — перехода количества в качество?

Конечно, нет! Переход количества в качество есть основа всякого развития. Отказаться от признания такого скачка, — значит порвать с революционным марксизмом в основных корнях. И если мы говорим: противоречие сведено к нулю, то это не может означать ничего другого, как только то, что противоречие на старой его основе отрицается и переходит в противоречие на новой основе. В этом — все дело!

Может быть, прав т. Гоникман в том случае, когда он считает механическое противоречие „низшим классом диалектики“? Может быть, наконец, мы имеем здесь просто неудачное и ненужное применение слова „механический“? К сожалению, — нет. Дело именно не в словах, а в том существе, которое под этими словами у т. Гоникмана скрывается. А на деле это есть существо механической теории противоречий.

Поскольку движение рассматривается только с механической точки зрения, поскольку, другими словами, речь идет только о механическом противоречии (ибо всякое движение есть противоречие), постольку о таком механическом противоречии нельзя говорить, как о противоречии диалектического типа. Бесспорно, что в природе „чистых“ механических процессов нет, что всякий „чистый“ механический процесс является в то же время одной из сторон процесса диалектического. *Но только одной стороной.* И рассмотрение всякого диалектического процесса только с его механической стороны будет всегда рассмотрением не диалектическим, ибо оно будет освещать и выявлять именно одну лишь сторону движения, причем сторону, наименее важную для уяснения главного в существе явления. Основного, того, что составляет существо диалектического явления, а именно — *развития явления*, перехода количества в качество и обратно, механическое противоречие не объясняет и объяснить не может.

Ибо, как говорит Энгельс *):

„Механика в более широком и узком смысле слова знает только количество, она оперирует скоростями и массами и, в лучшем случае, объемами. Там, где на пути у нее стоит качество, как, например, в гидростатике и аэростатике, — она не может прийти к удовлетворительным результатам, не вдаваясь в рассмотрение молекулярных состояний и молекулярного движения“.

Диалектичность того или иного явления может быть выявлена только с перехода от чисто-механической стороны явления к над-

*) Ф. Энгельс. — „Диалектика природы“. Архив К. Маркса и Ф. Энгельса, кн. II, стр. 143.

механическим областям этого явления, где диалектичность процесса только и может начинаться. Именно это имел в виду Энгельс, когда писал *):

„Всякое движение включает в себе механическое движение и перемещение больших или мельчайших частей материи; познать эти механические движения является *первой* (подчеркнуто мною. — В. Б.) задачей науки, — однако лишь первой. Движение вовсе не есть простое перемещение, простое изменение места, *в надмеханических областях оно является также и изменением качества* (подчеркнуто мною. — В. Б.). Мышление есть то же движение. Открытие, что теплота представляет собой молекулярное движение, составило эпоху в науке. Но если я не имею ничего другого сказать о теплоте, кроме того, что она представляет собою известное перемещение молекул, то лучше мне замолчать“.

Действительно, если т. Гоникман ничего другого не мог сказать, кроме того, что основное движущее противоречие СССР является противоречием механического типа (а именно это он сказал, как ниже увидим), то лучше бы т. Гоникману замолчать...

Итак, при чем же здесь „низший класс“ диалектики, если этот „класс“ лежит в поддиалектических, а не диалектических областях, если механическое противоречие, взятое изолированно от диалектической стороны движения, есть, по существу, чистейшая абстракция, ничего не дающая для объяснения процесса вообще, т. е. в его развитии? Одному т. Гоникману известно!

И не удивительно, что Энгельс не считал возможным оперировать таким термином, как „механический“, если речь идет о вскрытии действительного существа явления.

„Только незнакомство современных естествоиспытателей, — говорит Энгельс **), — с иной философией, кроме той ординарнейшей вульгарной философии, которая процветает ныне в немецких университетах, позволяет им оперировать таким образом выражениями, вроде „механический“, причем они не отдают себе отчета и даже не догадываются, какие из этого вытекают необходимые выводы“.

Перейдем к выводам т. Гоникмана.

IV. Первые механические раскопки.

Итак, вопрос т. Гоникманом поставлен. Результаты такой „постановки“ не замедляют сказаться, как только т. Гоникман приступает к анализу конкретных частных случаев. Само собой понятно, что к этому анализу т. Гоникман подходит с предвзятым уже решением — раскопать во что бы то ни стало в экономике капиталистического общества механические противоречия. Ибо... ибо они нужны т. Гоникману для дальнейших операций над экономикой СССР. И нет ничего удивительного в том, что т. Гоникман находит искомое...

*) Ф. Энгельс. — „Диалектика природы“. Архив К. Маркса и Ф. Энгельса, кн. II, стр. 145.

***) Там же, стр. 143.

Рассмотрев диалектический характер развития основного движущего противоречия капиталистического общества, противоречия между общественным характером труда и частной собственностью на средства производства, т. Гоникман продолжает*):

„Но это противоречие не является единственным противоречием капиталистического общества. В чистом капиталистическом обществе оно было бы единственным, но чисто капиталистического общества не существует. Капиталистический способ производства возник исторически из просто-товарного способа производства. Поэтому к борьбе, вытекающей из имманентных противоречий капиталистического базиса, в капиталистическом обществе присоединяется борьба между капиталистическим и просто-товарным способом производства. Это уже не есть борьба противоречий внутри единой экономической структуры, единого типа производственных отношений. Здесь разворачивается борьба между двумя типами производственных отношений, смыкающихся в фокусе товарного общества на рынке“.

Эта борьба между двумя типами производственных отношений является по-Гоникману противоречием не диалектическим, а механического типа, причем в процессе борьбы капиталистический способ производства постепенно *поглощает просто-товарный*.

Конечно, было бы совершенно неправильно отрицать то, что капиталистический способ производства, как основной, руководящий экономически, способ производства капиталистического общества, пред-решает и обеспечивает развитие просто-товарного способа производства по капиталистической линии, что при развитом капиталистическом способе производства просто-товарное хозяйство *неизбежно* должно переходить в капиталистическое. Никто этого и не пытается отрицать. Ибо,— говорит К. Маркс**): „Отношение, именуемое капиталом, предполагает отделение рабочего от условий осуществления труда. Раз капиталистическое производство стоит прочно на собственных ногах, оно не только сохраняет это отделение, но и воспроизводит его все в больших и в больших размерах“.

Да разве у т. Гоникмана об этом идет речь? Речь у него о том, что капиталистический способ производства *механически постепенно поглощает* просто-товарный***), что ликвидация просто-товарного способа производства идет не путем разрешения диалектического противоречия, имманентного самому просто-товарному производству, и даже не путем разрешения диалектического противоречия между капиталистическим и просто-товарным способом производства, а путем разрешения механического противоречия между этими способами производства, причем это механическое противоречие сводится к нулю *в рамках и методами капиталистического способа производства*. Вот где зарыта собака! Верна ли эта гоникмановская концепция? Конечно, не верна! Это — откровеннейшая вульгаризация марксизма.

*) „Більшовик України“ № 4 — 5, стр. 36.

**) К. Маркс.—„Капитал“, том I, стр. 516.

***) „Більшовик України“ № 4 — 5, стр. 38.

Однако, послушаем самого т. Гоникмана.

Рассматривая различие между противоречием типа *Д* (диалектическое противоречие, имманентное, капиталистический способ производства) и противоречием типа *М* (механическое противоречие между капиталистическим и просто-товарным способами производства), т. Гоникман утверждает *):

„Это противоречие, которое мы, для краткости, называем противоречием типа *М*, радикально отличается от первого противоречия, которое мы будем в дальнейшем обозначать противоречием типа *Д*. В то время, как обе стороны противоречия типа *Д* связаны в неразрывное единство, рост и развитие одной стороны противоречивого отношения неразрывно связаны с ростом и развитием другой стороны,— обе стороны противоречия типа *М* обнаруживают совершенно другой тип связи: здесь рост одной стороны противоречивого отношения не связан неизбежно с ростом другой стороны. Больше того, рост одной стороны связан в конечном итоге с уменьшением другой стороны. Отсюда вытекает и второе отличие. Противоречие типа *Д*, с развитием капиталистического способа производства, неизбежно воспроизводится в расширенном масштабе. Тенденция развития противоречия типа *М* — совсем иная. Процесс капиталистического развития не воспроизводит на каждом своем этапе противоречия типа *М* в расширенном масштабе, а, напротив, уменьшает его“.

Мы уже выше видели, что разговоры об обязательности одновременного роста обоих полюсов противоречивого отношения не основательны и являются просто-напросто механическим сочинением т. Гоникмана. Здесь следует лишь, между прочим, отметить, что у тов. Гоникмана вообще отсутствует необходимая в научных трудах точность определений и формулировки. О каком, например, росте или уменьшении „сторон“ противоречивого отношения идет у него речь в данном случае? О количественном ли, о качественном ли? Уменьшается ли одна „сторона“ противоречивого отношения (просто-товарный способ производства) в смысле уменьшения количества отдельных просто-товарных хозяйств, или под уменьшением этой „стороны“ понимается уменьшение противоречий, имманентных этой стороне, или еще что-либо? У т. Гоникмана все это скрыто под покровом общих фраз. А как раз именно эту сторону вопроса следовало рассмотреть наиболее детально, потому что здесь-то читатель и может найти ответ на поставленные вопросы.

Что собою представляет взаимодействие капиталистического и просто-товарного способа производства? Прежде всего, на обоих полюсах здесь стоят самостоятельные процессы развития: процесс развития капиталистического и процесс развития просто-товарного способов производства с присущими им внутренними противоречиями. С другой стороны, оба полюса в своем взаимодействии образуют также особый процесс развития с присущими ему противоречиями. Поэтому,

*) „Більшовик України“ № 4 — 5, стр. 36.

если говорить об уменьшении роста просто-товарного производства, как одной из сторон этого последнего процесса (процесса взаимодействия между капиталистическим и просто-товарным способом производства), речь, очевидно, может идти лишь об уменьшении роста развития этой стороны, как самостоятельного процесса с присущими ему противоречиями, развивающегося, однако, в условиях определенной среды, а, значит, и в условиях влияния другой стороны (капиталистического способа производства). Учел ли эти особенности т. Гоникман? Не учел. Но, повторяю, рост или уменьшение одной из сторон противоречивого отношения отражаются, как это было показано выше, на характере диалектического процесса развития, но не отражаются в конечном счете на способе разрешения противоречия: во всех случаях противоречие разрешается диалектически и революционным путем.

Как же обстоит дело с этим способом разрешения противоречия? Действительно ли „процесс капиталистического развития не воспроизводит на каждом своем этапе противоречия типа *M* в расширенном масштабе, а, напротив, уменьшает его?“

Прежде всего необходимо отметить, что т. Гоникман применяет совершенно неверные, с научной точки зрения, термины и понятия. В данной связи нельзя говорить о „процессе капиталистического развития“, а можно и необходимо говорить о процессе развития капиталистического общества, ибо и капиталистический и просто-товарный способы производства являются отдельными моментами именно процесса развития капиталистического общества, а не процесса капиталистического развития. Это различие не талмудистского характера. Это различие особенно необходимо подчеркнуть, поскольку т. Гоникман пытается свести просто-товарный способ производства на положение лишь отдельного момента капиталистического способа производства, что вовсе не верно.

Но по основному вопросу, — действительно ли развитие капиталистического общества не воспроизводит на каждом своем этапе противоречия типа *M* в расширенном масштабе, — я осмеливаюсь заявить как раз противоположное: *воспроизводит постоянно и в расширенном масштабе!* Ибо это воспроизводство нельзя сводить только к тому, что, скажем, сегодня мы имеем 100 предпринимателей-капиталистов и 70 предпринимателей просто-товарных производителей, а завтра будет уже 150 капиталистов и только 20 простых товаропроизводителей, и, стало быть, дескать, воспроизводство противоречия уменьшилось. Такая постановка вопроса была бы не научной. Ибо суть этого воспроизводства сводится к другому: к *степени интенсивности антагонизма между капиталистическим и просто-товарным производством.* Острота же противоречия между капиталистическим и просто-товарным способами производства в капиталистическом обществе не уменьшается, как думает т. Гоникман, а воспроизводится в расширенном масштабе. Почему? Именно потому, что на одном полюсе противоречивого отношения (капиталистический способ производства) все больше и больше

обобществляется труд и идет воспроизводство капитала, стремящегося постоянно расширять рамки капиталистического присвоения, а на другом полюсе существует, хотя и в уменьшающемся масштабе, просто-товарное хозяйство, пытающееся противостоять капиталу, сохранить просто-товарный способ присвоения. Если рассуждать строго-научно, то ликвидация последнего частно-товарного хозяйства (перевод его в капиталистическое) и была бы той последней каплей количественного уменьшения частно-товарного полюса, которая дала бы революционный скачок всей противоречивой системе взаимодействия между капиталистическим и просто-товарным способами производства, т.-е. диалектически перевела бы всю систему на новую стадию развития, а именно на стадию развития чистого капиталистического общества. Это, в свою очередь, привело бы, очевидно, даже и т. Гоникмана к заключению, что противоречия между капиталистическим и просто-товарным способами производства есть противоречия диалектического, а не механического типа. И если нам не суждено дождаться этого царства чистого капиталистического общества, то только потому, что на одном из полюсов рассматриваемого нами противоречия (на полюсе капиталистического способа производства) рядом с противодействием, вырабатываемым против просто-товарного способа производства, развивается другое противоречие, имманентное самому полюсу (капиталистическому способу производства), уничтожающие в конечном счете самый этот полюс прежде, чем умрет последнее просто-товарное хозяйство. И тогда диалектическое противоречие между капиталистическим и просто-товарным способами производства переходит на высшую стадию своего развития, на стадию развития диалектического противоречия между просто-товарным и социалистическим способами производства. Но об этом ниже...

Однако, т. Гоникман упорствует, считая все же рассматриваемое противоречие, как противоречие механического типа.

Каковы же по-Гоникману пути разрешения этого противоречия?

Послушаем:

„Капитализм мобилизует, разлагает просто-товарный способ производства в капиталистический, поглощает его и вместе с тем уничтожает,— социально, конечно, а не физически,— субъективных носителей просто-товарного способа производства. Значит, борьба разрешается поглощением просто-товарного способа производства и его носителей капиталистическим способом производства“*).

Борьба разрешается поглощением просто-товарного способа производства капиталистическим... Какая неслыханная вульгаризация марксизма! Вместо того, чтобы говорить, что в условиях развитого капиталистического общества процесс развития просто-товарного способа производства неминуемо отрицается, вытесняется, — вместо этого, во имя оправдания механических операций, сочиняется теория поглощения.

*) „Більшовик України“ № 4 — 5, стр. 37.

Прежде всего, в пределах какого же экономического базиса совершается это поглощение? Мы выше видели, что оно происходит „в рамках и методами капиталистического способа производства“. И, хотя сам т. Гоникман на стр. 38 „Б. У.“ № 4—5 говорит уже о „пределах капиталистического общества“, однако, эта фраза не исправляет теоретической путаницы, а, наоборот, усиливает ее. Разве можно смешивать „пределы капиталистического общества“ с „пределами капиталистического способа производства“? Ведь в капиталистическом обществе заключены и капиталистический и просто-товарный и натуральный способы производства.

Но дело не столько в этой теоретической чехарде. Суть дела, как мы уже говорили, сводится к тому, что т. Гоникман пытается самостоятельный процесс развития просто-товарного способа производства, — конечно, обусловленный рамками капиталистического общества, — свести на-нет, свести к моменту „в рамках капиталистического способа производства“. Тов. Гоникман забывает, что капиталистический способ производства уже исследован К. Марксом, а потому заниматься сочинением „Капитала“ по меньшей мере излишне.

Где лежит момент революционного скачка от просто-товарного к капиталистическому способу производства? Он — в экспроприации у производителя условий его труда! При чем же здесь капиталистический способ производства? Неужели т. Гоникман забыл, что экспроприация у производителя условий его труда является не *результатом* капиталистического способа производства, а, наоборот, *его предпосылкой*?

Если т. Гоникман забыл, то мы ему напомним соответствующие слова К. Маркса *): „И если ростовщик, не довольствуясь выжиманием прибавочной стоимости из своей жертвы, стремится затем мало-по-малу приобрести титул собственности на самые условия его труда, на землю, дом и т. д. и постепенно занимается такой его экспроприацией, то, указывая на это, забывают опять-таки, что полная экспроприация у рабочего условий его труда является не результатом, к которому лишь стремится капиталистический способ производства, а готовой предпосылкой, из которой он исходит“.

Как же это так получается у т. Гоникмана, что экспроприация условий труда у просто-товарного производителя, т.-е. переход просто-товарного способа производства в капиталистический, *совершается в рамках и методами капиталистического способа производства*? Что предпосылка капиталистического способа производства становится „*моментом*“ самого этого способа производства?

Но, независимо от этого, может ли капиталистический способ производства поглощать просто-товарный?

Утверждать подобное — значит, прежде всего, безнадежно запутаться не в трех даже, а в двух соснах, значит не понимать основной разницы между двумя совершенно различными по материальному содержанию категориями: между товарным способом производства, как со-

*) К. Маркс.—„Капитал“, т. III, ч. II, стр. 136.

ставным элементом капиталистического способа производства, и просто-товарным способом производства, как самостоятельным способом производства и шритом *не капиталистическим*. Капиталистический способ производства есть высшая качественно форма по сравнению со способом просто-товарным. Капиталистический способ производства включает в себя товарное производство, но это товарное производство качественно принципиально отлично от того товарного производства, которое мы имеем при просто-товарном способе производства. При капиталистическом способе производства товарное производство есть производство товара с целью присвоения капиталистом прибавочной стоимости, а при просто-товарном способе производства товарное производство есть производство товара с целью присвоения прибавочного продукта самим непосредственным производителем.

Далее, с того момента, как товарное производство становится производством товарно-капиталистическим, просто-товарный способ производства уступает место капиталистическому. В этой метаморфозе капиталистический способ производства не включает в себя просто-товарного способа производства да и включать не может: не переварит. Капиталистический и просто-товарный способ производства несовместимы. Капиталистический способ производства есть *отрицание* просто-товарного, поскольку первый основан *на отделении* от производителя средств производства, а второй, наоборот,—на соединении этого производителя с принадлежащими ему условиями труда. В непонимании этого т. Гоникманом сказывается неизбежный результат его механической точки зрения.

А ведь у К. Маркса по этому вопросу можно найти прекрасные места. Анализируя процесс так называемого первоначального накопления, К. Маркс со свойственной ему четкостью и ясностью дал картину и анализ взаимодействия капиталистического и просто-товарного способов производства. Говоря о просто-товарном способе производства, К. Маркс указывает *):

„Этот способ производства предполагает раздробление земли и других средств производства. На известной ступени своего развития *он сам порождает* материальные средства своего уничтожения“ (подчеркнуто мною.— В. Б.).

И далее **): „Частная собственность, добытая собственным трудом и знаменующая собою, так сказать, сращение индивидуального независимого производителя с условиями его труда, *вытесняется* (подчеркн. мною.— В. Б.) капиталистической частною собственностью, основанной на эксплуатации чужого, но формально свободного труда“.

Вытесняет! Понятно ли это т. Гоникману? Вытесняет, а не поглощает, ибо капиталистический способ производства есть отрицание просто-товарного, ибо, говорит К. Маркс ***):

*) К. Маркс.—„Капитал“, т. I, стр. 550.

***) Там же, стр. 551.

****) Там же.

„Капиталистический способ присвоения, вытекающий из капиталистического способа производства, и, стало быть, капиталистическая частная собственность есть первое отрицание индивидуальной частной собственности, основанной на собственном труде“.

В чем же дело? Дело в конечном счете не в слове „поглощение“ или „вытеснение“. Дело в том, механически или диалектически развивается противоречие между капиталистическим и просто-товарным способом производства.

Не ясно ли читателю, что, исходя из основ революционной материалистической диалектики, на поставленный вопрос можно дать один и только один ответ: противоречие между капиталистическим и просто-товарным способами производства в условиях капиталистического общества есть противоречие диалектического, а не механического типа. И с этой точки зрения загадка, для разрешения которой т. Гоникману пришлось притянуть за уши механизм, раскрывается очень просто.

Весь вопрос сводится к тому, что развивающийся капиталистический способ производства *преодолеывает* способ производства просто-товарный, т. е. создает для последнего такие условия развития, при которых просто-товарный способ производства неминуемо в своем диалектическом развитии отрицается, „переделывается“ в способ производства капиталистический. Противоречия между капиталистическим и просто-товарным способами производства, оставаясь все время диалектическими противоречиями, не смягчаются, а воспроизводятся в расширенном масштабе. И если эти противоречия, воспроизводящиеся в расширенном масштабе, в конечном итоге не разрешаются катастрофически для всей системы капиталистического общества и капиталистического способа производства, а, наоборот, разрешаются в пользу, в укрепление этой системы, оканчиваясь катастрофой лишь для просто-товарного способа производства, то из-за этого развитие всей системы противоречий между капиталистическим и просто-товарным способами производства вовсе не перестает быть развитием диалектическим. Наоборот, как мы выше видели, окончательное разрешение этих противоречий есть переход всей системы на высшую стадию развития, на стадию развития чистого капиталистического общества.

Весь вопрос сводится к тому, что система развития капиталистического общества в целом *преодолеывает* систему противоречий между капиталистическим и просто-товарным способами производства, причем преодолевает ее в своих интересах. И если в этой борьбе за преодоление таких противоречий система капиталистического общества и ее основа — капиталистический способ производства — не терпит краха, то для этого есть свои причины. Они сводятся к следующему: 1) просто-товарный способ производства по сравнению с капиталистическим является не прогрессивным, а регрессивным, 2) социально-экономическая ликвидация просто-товарного способа производства не сразу охватывает все или значительную массу индивидуальных просто-то-

варных хозяйств, а действует постепенно, 3) в силу социально-экономического раздробления социальные носители просто-товарного способа производства не могут радикально противодействовать экспроприации у них условий их труда, ибо они, в условиях развитого капиталистического общества, не являются и не могут быть основным классом, который был бы в состоянии совершить самостоятельно, без руководства пролетариата, победоносную социалистическую революцию, 4) государственный аппарат диктатуры буржуазии настолько силен, что он в силах справиться с революционными попытками класса мелких простых товаропроизводителей.

Вот и все. К чему же здесь сочиненные т. Гоникманом противоречия „механического типа“? Механист забывается. Механисту следует напомнить слова Энгельса *):

„Маркс просто доказывает исторически, а здесь вкратце резюмирует, что как некогда *мелкое производство необходимо должно было создать путем собственного развития условия своего уничтожения, т. е. экспроприацию мелких собственников*, так и теперь капиталистический способ производства точно также сам создал те материальные условия, от которых он должен погибнуть. Это процесс исторический, а если он в то же время *диалектический* процесс, то это вина не Маркса, как бы это фатально ни было для г. Дюринга“ (подчеркнуто мною.— В. Б.).

(Окончание в следующем номере).

*) Ф. Энгельс.—„Анти-Дюринг“, стр. 86.

КРИТИКА Й БІБЛІОГРАФІЯ.

Анат. Машкин.

„ВАПЛІТЕ“ — Вільна академія пролетарської літератури — альманах перший, Харків. ДВУ, 1926 р.

Перед нами літературний альманах „Вапліте“ — добуток впертої і довгої роботи, як про це печатно свідчать і самі автори вміщених в альманасі творів. Хто ж ці автори? Вони найвпливовіші митці слова того літературного угруповання, що так нашуміло. Альманах зредагований цим угрупованням, або його авторитетнішими представниками. Це, безперечно, тим більше, що альманах є перша художня демонстрація своїх сил що-йно згаданої групи. Природньо, що відповідальність за цей альманах несе вся група в цілому, тим більше, що окремі члени групи не повідомляли у пресі про свою незгоду з літературною, а значить і політичною позицією, зайнятою альманахом. До того ж у складенні альманаху взяли участь більше 50% наявного складу белетристів і ліриків даного літературного угруповання. Все це наявно підтверджує, що альманах „Вапліте“ безперечно свідчить про символ віри всієї „Вільної академії пролетарської літератури“. Перейдемо до аналізу її художнього credo.

Спочатку знернемося до тематики альманаху, до експозиції його літературних персонажів, до трактування теми. Основними художніми образами альманаху є герої. Протиставляється їм юрба. „Герої“ і „юрба“ — тема дуже стара, а тому вона й вимагає від авторів особливо ретельного художнього пророблення. Герої — переважно революціонери, хоч здебільшого й не нашої доби, а днів минулих, вже історичних. Серед них нема жодного робітника. І це для „пролетарського“ альманаху дуже й дуже знаменно. Юрба — міщанство: дрібні та великі урядовці, вчитель та протоієрей, городовий та ісправник, городський голова і жандар, мішочник, дрібний крамар, буржуазна курортна публіка, киргизи-мандрівники, непман з донькою. Серед персонажів юрби нема жодного робітника, коли не рахувати твору Панча. Академія „пролетарської“ літератури робітників, очевидно, не дуже то любить. Нехай так! Але зате дає вона цілу серію революціонерів. Подивимось, як трактує їх „Вапліте“.

Ось комсомолец, секретар ОК'у, жонатий, свою Олю любить і чекає народження дитини. Захоплюється донькою непмана — Рітою, притягує її до комсомолу, не зважаючи на великі протести з боку товаришів. Чим зайнятий цей активний комсомолец? Він тільки міцно та страстно стискує Ріту у своїх обіймах; а проте, це ж саме робить і вона з ним (часом на сторінці разів зо три). Він виявляється співучасником у прихованні шпига Стася, що приїхав з Польщі й що йому віддається Ріта. В обіймах стискує вона і комсомольця секретаря, що танцює під її дудку і забиває свою дружину (листом), і Стася, що з ним вона тікає до Польщі. А що роблять комсомольці? Вони обговорюють тільки анкети тих, що вступають до комсомолу. Найяскравіший хлопець виведений незграбним, горбатим. Комсомольський осередок виносить йому догану (Епік „Непія“).

Портрет дальшого революціонера дає Досвітній в „Аглай“. Прізвище його Шлегель. Керує він підчас імперіялістичної війни на фронті революційною роботою салдатів, постачаючи літературу їхнім численним ячейкам. Шлегель звязаний з Петербургом. Революціонер та й годі! Але ось його заарештовано. „Його охопила невимовна радість“, — „загинути за революцію — це ж героїзм“. Але у в'язниці натрапляє він випадково на „шматок старої ліберальної газети“, де повідомлялось про втечу одного революціонера з царських хлібів. „Рої думок загуділи в мозкові... свідомість запалала бажанням жити, боротись“. Треба тікати. „Яка шкода, що я покинув читати Конан Дойля... Адже, він дає такі чудові матеріали за подібні випадки“, — шкодує революціонер Шлегель. Але Конан Дойль все ж допомагає йому втікти. Шлегель тікає, зустрічає друга дитинства. Останній оповідає, що патріотизм захопив всіх його ліберальних і навіть революційно-настроєних знайомих. І ось, у нашого досвідченого революціонера трагедія. Але він не гине, а виходить з „честю“. „А я хотів умерти! За кого?! За цих тварин... Жити, жити!.. Він уже не віре нікому. Нікому в світі. Тікати!.. Далі, далі... в безвість?!“. Справді, чи не гарний герой? Адже ж це загартований в боротьбі революціонер — підпільник! Образ його, таке перетворення à la Конан Дойль, художньо, безперечно, не виправдано. Не виправдано й гасло його: „Врешті — сенс життя — в рухові... Далі, далі!.. Куди? Все одно — аби не бути на місці...“ Ось образ другого революціонера, що розклався. На виявленні таких „революційних“ образів „пролетарська“ академія спеціалізується.

Проте, може бути, скажуть, що це твердження тільки *façon de parler*, тільки слова. Підтвердимо його правильність дальшим третім поетичним образом революціонера з часів 1905 року. Панч, у своїй повісті „З моря“ малює яскраву картину тривоги Феодосії при наближенні до порту і короткочасній стоянці в ньому панцерника „Потьомкина“. Словами робітника Баглам автор заявляє, що революційність панцерника тримається тільки на двох сторонніх для корабля людинах, соціал-демократах, Денісі та Кельмані, що „сіли на панцерник в

Одесі, прибрали команду до своїх рук, і тепер тремтить уся Росія“. А Матюшенко? Він у Феодосії виконує волю Дениса та Кельмана, що надіслали його, а тому й окреслений цілком нежиттєвим, якимсь манекеном, що говорить одні тільки заучені слова. Не менш цікаві і місцеві феодосійські революціонери. Чи не „головніший“ з них— „молодий студент у червоній сорочці під зеленою курткою?“ Його важливіший революційний акт—в найбільш відповідальний і рішучий момент це те, що він зник з поля, де передбачалась бійка, зник безслідно. Може бути, його арештовано? Зовсім ні, герой просто-напросто злякався. А ось другий „революціонер“—поштово-телеграфний урядовець Середа, що за часів підйому також одяг червону сорочку. Середа, звичайно, присадкуватий, з піднесеними догори гострими плечима, іноді придуркуватий та карикатурний. До того ж, наш комітетчик не мав під собою ґрунту і був без всякого зв'язку з тою, порівнюючи, невеликою масою робітників, що були тоді в Феодосії.

Переходимо до третьої революційної картини, що дана Шкурупієм у його повісті „Страшна мить“. Тут відразу троє, і всі, здається, „підпільники“. Самуїл Мазур і Олекса Кревич—„підпільники“ безперечно. Але не можна цього стверджувати відносно „єврейської дівчинки“ Мірель, проте, й вона, очевидно, з цієї підпільної середи. Що роблять чоловіки-підпільники? Вони тікають від розлютованої чорносотенної юрби, випадково заховуються. А потім „у сп'янілому куреві папірос манячили привидами“ у ресторані, де піячили білогвардійці та захоплена перемогою буржуазія. Революціонери наші „всі живі, але в них усіх мертві обличчя, заморожені погляди, повільні хитливі рухи. Вони в гостях у сучасності... Люди, що оточують їх, здаються мерцями, які повиходили з поміщицьких садиб, міських палаців та з нетр південного моря“. Досить виписувати. За ходом подій, що розгортаються, не будемо стежити. Не будемо розбиратися у тій містиці, що її подає Шкурупій. Відзначимо тільки, що автор уміщає революціонерів у мітичних краях, що робить їх зовсім безпечними. А втім, такі революціонери безпечні й у житті: вони тільки тікають від юрби, а інших подвигів за ними немає.

Перейдемо до героїв другого типу. Вразливий в „Листі до друга“ дає читачеві образи двох селян: один з них приїхав вступати до вуз'у. Місто хлопців зустріло досить непривітно. Для них, певніше, для села, воно було „злим васалом“. Ромо, один з тих, що приїхали, гине завдяки цій міській непривітності до селянина, другий, Мартин, виживає і починає вчитися. У повісті нема ні шкільного життя, ані його товаришів. Центр її—„пухкі руки“, „повненькі ніжки“, „м'який, стрункий стан“ 20-тилітньої Зосі, що її так приємно і разом жагуче притискувати до себе. І це сталося після першої зустрічі; „тієї ж ночі пестила моє волосся (оповідає Мартин), цілувала мої губи, по довгу дивилася в очі. Вона мовчазна й жадібна притискувала мою голову до своїх грудей“. І так низка місяців. „Розумна Зося одчиняла

вікно, що як раз біля нього стояв худорлявий бересток. Я лазив по дереві, як мавпа. Зосі подобалась така таємничість“. І справді, Зося була „розумна“: її ліжко стояло біля глухої стіни—оповідає автор. І при всьому тому ось її визнання: „я не хочу працювати; я хочу, щоб я жила, як захотіла... Якщо я вийду заміж, так тільки за такого чоловіка, що був би в мене під подошвою і щоб мав гроші“. От і розумна Зося, що через рік вступає до вуз'у! От і селянин, що вже вступив до вуз'у. Ця повість чи не є переддвір'ям до повісти Малашкина „Луна с правой стороны“.

Ще один портрет з цієї хворої картинної галерії. Досвітній в „Камінному винограді“ малює, мабуть, під впливом кавказького курорту, кохання та ревності, захоплення та ненависть горців—його та її. Повість ця стільки примітивна, стільки не художня, що про неї, певніше її героїв, тільки дві слові. „Вона“ захопилась руським офіцером. З ревності „він“ стріляв у цього офіцера. Останній з переляку тільки упав у непритомності. „Вона“—горянка, бачучи полхливість офіцера, вже гребує ним, і кохання своє дарує „йому“, вже заарештованому і звязаному. Ось і все. Просто, ясно і, головне, „надкласово“, „об'єктивно“ і „загально-людське“. Занотуємо це, у свій час пригадаємо, а поки поставимо крапку.

Останній портрет. „Партизанова смерть“. Її автор—Павло Іванів. Його герой—партизан Омелько Кушнір. „Він був заграва пожежна, сполох. Бурхливий і разом з тим холодний, спокійний. Розстріляти, наприклад, офіцера для нього було вищою насолодою. Він завжди довго дивився на труп, ним забитий. Увішений він був бомбами, як це й належить, лаявся віртуозно, з нагадуванням бога, хреста, матері, ставив питання категорично, над „питаннями“ не задумувався. Був Омелько Кушнір прямолінійний, хоробрий і спритний“. Автор явно його ідеалізував і обвіяв серпанком романтики. Боровся він, звичайно, за „революцію“. Вона з'явилася; з'явився з нею й неп. Останнього не переніс партизан і застрілів себе. Фронтowego героя придушило й задавило сіреньке життя буднів:

Ось і вся картинна галерея героїв. Що можна сказати про неї? Революціонери тут всі на підбор упадники, люди, що розклалися, не перенесли довгої та втомної роботи в обставинах, що для них несприятливо склалися. Від революції відходить секретар ОК'у комсомолу, відходить і військовий робітник Шлегель, з поля бійки тікає студент у червоній сорочці, підпільники, ці „найблагородніші звірі“ (за Шкурупієм), „мертві“, вони лише „в гостях у сучасности“. Сучасність для героїв неприємлива—вона розкладає їх. Розклала вона і Шлегеля, і секретаря комсомолу, і хлопця, що приїхав вчитися. Забила вона і героя—партизана Омелька Кушніра. Хай не подумає читач, що автор цих рядків згустив фарби. Ні, він показав всіх „героїв“, таких близьких для ваплітянської музи. Коли вийти за межі альманаху, то можна зайвий раз підкреслити правильність твердження, що що-йно наведено. Досить пригадати драматичний твір президента вільної

академії „Хуліо Хурина“, що знятий з кону відповідними органами за пасквіль на революцію. Але коли й цього мало, то можна пригадати і ще драматичні для ваплітян епізоди, що трапилися з їх літературною продукцією. Після громадського перегляду не побачили світа „божого“ і ще деякі з творів ваплітянського застрільщика та памфлетиста, що ім'я його популярніше за ім'я автора „Хуліо Хурина“.

Про що ж все це говорить? Це говорить про певне світовідчуження, світосприймання, що тепер носить ім'я упадництва, невіри в соціалістичне будівництво і знаменує собою відход від революції не одних лише літературних персонажів, але й авторів, творців цих персонажів. Але можуть заперечити: адже ж факти - то подібні є? Чому ж їх не описувати, не відтворювати? Звичайно, тону літературної команди не повинно бути і мистецтву не накажеш. Митець оформлює ті факти; що на них зупиняється його естетичне приймання. Останнє ж зосереджується на тих або інших явищах не випадково, звичайно. Зупинки ці передвизначаються свідомістю поета, фактором, що, в свою чергу, обумовлюється явищами соціального порядку. Ось вони-то й тримають у себе в полоні естетичні приймання, володіють ними, скеровують їх у той або інший бік. В залежності від властивостей цього соціального фактору є, таким чином, і художні прагнення письменника, в даному разі альманаху „Вапліте“, що за ним стоїть і відповідна літературна група. На українському літературному фронті ця організація своїм альманахом продемонструвала свої упадницькі художні настрої, відход від революції, через що і стала у різкі протиріччя з іншими пролетарськими і селянськими літературними угрупованнями.

Але чому все ж таки „Вапліте“ стало на такий шлях? Вичерпуючу відповідь на ці запитання дають літературні факти альманаху, що нами розглядається. Але, спочатку... кілька зауважень про юрбу і ставлення до неї письменників з альманаху. Вище вже зазначалося, а нижче будуть наведені й факти про те, що герої за деякими винятками (Іванов, наприклад) відтворені дуже спрощено, соціально не поглиблені, більше говорять про себе, або автор говорить про них, а тому довгі декларації, або втомлююче резонерство. Цілком зворотна картина спостерігається при оформленні юрби. Так, у Досвітнього землемір, його дружина, земський, адвокат — постаті живі; вони діють, сплять і їдять, ходять у гості, ведуть балачки, а не резонерствують. Не менш яскраво окреслене життя закинутої у гущавину маленької фортеці з її „гостями“, піяцтвом, хабарництвом, самозадоволенням панів у поневоленій країні. Про Шлегеля ж резонерствує сам автор; він розповідає про душевний стан свого героя, а не показує його в русі, або робить це, але в окремих дуже нечисленних випадках. Подібна картина спостерігається й у Панча, де повна тривоги за своє існування Феодосія живе, живе у бульварах, на набережній. Яскравий міський голова, ісправник, двірники, вчитель Пуговкин, єврей-крамар, жінки; барвисті приїзжі на курорт, хоч вони окреслені всього двома, трьома рисками. Але, безперечно, схематичні: Довгар, Баглам, Гута,

студент. Найтрудніші масові сцени вдалися, а ось поодинокі революціонери — мертві, їх вчинки художньо не виправдані, життя, „вогоньку“ в них немає, хоч автори часом і примушують, щоб їх очі палали. І ось подібний розподіл фарб дає привод до твердження, що юрба знайоміша авторам, ніж революціонери або робітники, яких фактично нема і в юрбі. Тільки у Панча вони десь проходять, співають, лякаються рішучого моменту. Знайоміша, але це не значить, що юрба авторам рідніша, ближча. Художні факти говорять тільки про те, що цю юрбу, міщанство автори знають, самі були в ній, а от в революційній середі пролетарських будівників, бадьорих і стійких, вони не бували. Принаймні, органічно з нею цілком не звязані. В іншому разі фарби були б розподілені інакше. Доказ цей безперечний; проти рожна не підеш — говорить народня мудрість.

Але чому ж „Вапліте“ стало на такий шлях? Відповідь треба шукати в соціальному походженні ваплітян, в їх теперішніх соціальних звязках. Скільки близькі вони до індустріальної філософії нашої соціалістичної доби, скільки близькі вони до пролетаріату, творця цієї доби, — про це говорять надто переконуюче літературні факти. В літературній науці на основі безкінечного числа даних вважається доведеним той факт, що порівняння як не можна краще виявляють мишлення митця, соціальний його бік, його соціальні звязки з тою або іншою класою. Для розв'язання даного питання наведемо низку порівнянь з альманаху, взятих у різних його авторів. Ось вони. *Досвітній*: „Начштаб з козлячою борідкою верещав на всю арештанську... рої думок загуділи в мозкові... линув мов із шата... мов в'язким просом... мов миші на стіну... як кучерявим кожухом... нерви тремтіли, як неводом на вітрі“. *Панч*: „як корова ратицями, як корова язиком, як кури до насіння, ніби косячи високі жита...“ *Слісаренко*: „сонце, як червоний язик, вилизавши блакитну тарілку неба... як молоді жеребчики“. *Епик*: „він раптом снопом упав... легко, як літнього ранку в степах, як по дощі після денної спеки... як в степу... буряний дощ“. Ілюстрації можна б збільшити, але навряд, чи це доцільно. Скажемо тільки, що навіть містик *Шкурупій* не зміг позбавитись від подібних порівнянь, що яскраво викривають соціальну суть авторів: „як шматок м'яса, якесь жовте марево, як швидкий птах, як кажан, як шерех листя, як вітер, як жито“. Коментарії зайві. Думка письменників альманаху, очевидно, звязує їх ще з селом. У всякому разі не з робітничою класою, не з містом, не з індустріальним світом. Село ще тяжить над „Вапліте“, над його поетичною думкою і образами, та й село те минуле, без механізації, без електрики, соціально нестійке, обмежене, що, стикаючись з протиріччями, хутко губиться. Ось де джерела соціальної нестійкості ваплітян, ось звідки письменницька розгубленість перед соціальними протиріччями, упадницькі настрої і невіра в пролетарські сили, ось звідки протиставлення героїв юрби, ходульність, упадництво перших і барвистість міщанства. Ось звідки романтика партизана. Ось звідки протиставлення села місту. Селянство в нашому місті

заблудилося, розгубилося, з протиріччя сучасности виходу не бачить. Звідси і літературне упадництво ваплітян, його альманаху, де свідомість своєї проміжності авторами статтів так яскраво виявлена в їх художніх фактах. Один з героїв, відомий вже нам комсомолец, говорить про себе: „Мені так хочеться повернутись до батька. Тягне до землі, забути не можу, й коли пізнаю себе, сумую за нивами. Хочеться кинути все, забути про город“. Можна гадати, що це прагнення потрібно узагальнити, бо воно в різних тільки пропорціях властиве і для цього альманаху. Від нього від всього віддає ось цією проміжністю між містом і селом, і ця проміжність оформлена естетично.

Від „змісту“ перейдемо до „форми“, до аналізу літературних прийомів, що надають творам соціальну виразність. Зробити це тим більше треба, що ваплітовці вважають себе за найбільш кваліфіковану на Україні літературну групу, найбільш художньо витриману, академічну. Зазначена вище виразність досягається особливими прийомами, що завдяки їм те або інше явище стає художньо переконуючим, художньо виправданим. Останнє досягається експозицією літературних персонажів, їх окресленням, що й тягне за собою поетичну ілюзорність, тоб-то барвисте відтворення типових явищ *дійсности*. На допомогу даному оформленню приходять яскравість і образність мови. Ось ілюстрація до наведеного положення, що свідчить про поетичну вигадливість, завжди лаконичну. Поліцай розганяє юрбу.

— Чи вам хочеться неприятностей? От публіка, ніби з роду не бачила забастовщиків.

Стрижена панна з кирпатим носом, під рожевою парасолькою, несподівано образилась:

— Що значить—розійдись? Скрізь можна забастовки делать, а тут уже й подивитись не можна. Тоже начальство!

— Баришня. Ви ще не курсистка, щоб такі глупості говорити. Ну, просю...

Лише останнє „просю“ викликає деяку незрозумілість у читача. Навряд, чи поліцай міг „сюсюкати“; це властиво може бути хутчіше для молодого пристава-чужоземця. Коли ж залишити акцент, то з'являється яскравий образ і поліцай, і панночки, легко відтворюємий читачем за одною-двома рисками автора. А коли той же Панч наводить слова вчителя середньої школи Пуговкіна: „В такий тривожній час, панове, кожний з нас повинен бути поліцаєм“, або слова робітника-революціонера: „Та то коли зайця бити, то й він почне сірники світити“. Ці промови звучать надумано і неприродне для тих часів. Переносять вони нас у радянську дійсність, де ходовим були вислови: „кожен комуніст повинен бути чекістом“, а слова Чехова про зайця і сірники популярні й зараз.

Зупинимося на образності творчости „Вапліте“. Перед нами знову Шлегель, що протягом кількох тижнів пережив чотири „переконання“:

„загинути за революцію“, „тікати в безвість“, „сєнс життя в русі“, „до півдиких і разом з ними нищити, нищити все, все, що тхне піланчи урусом“. І всі ці етапи світогляду Шлегеля художньо не виправдані. Для читача динаміка ця протягом дуже короткого строку не переконуюча. Особливо етап останній, що його генезис не підкреслено жодним рядком: Шлегель ні разу не протестував проти насильства над „дикими“, брав участь у п'янках насильників і цих останніх ні разу не утримував від знущання над киргизами або сартами. Та йому й ніколи було, бо він був зайнятий тільки своїми думками та своїм маскараром, що неприємно вражає читача. Дієслово „фарбувати“ зустрічається на кожному кроці. Шлегель фарбує собі вуса, бороду, скрізь: і за скелею підчас подорожи, і на березі річки підчас гулянки, і в помешканні. І при всьому тому революціонер наш серед п'яної зграї насильників вважається за гарного, „веселого“, „доброго“ гостя.

Ось другий маскарар. Диригент і влаштувальник його—Слісаренко. Звичайний штамп: він, вона і він, одягнуті вони у гірський одяг Закавказзя, оточення—природа, дорога та сад. „Найліпший на всю округу стрілець“ необережно поводить ся зі зброєю: перед рішучим моментом він не перевірів, чи набито пістолета. При роковому пострілі не було кулі, і суперника він не вбив. І стрілець „не пожалкував“, бо вона „подивилась на нього поглядом, повним жіночої ніжності й гордоців“ і крім того, „кинула... виноградне гроно, що весь час не пускала з рук“. Випадковість всім пішла на користь: суперник живий, „він“ зачарований поглядом та виноградним гроном, хоч і заарештований. Велику роллю випадковість відіграє і у Вражливого, особливо „щастить“ вона Мартинові: випадково і головне, вчасно, знаходить він кімнату, випадково врятовується від голодної смерті, випадково товариш живе недалеко і т. інш. Де ж художня робота письменника? До речі сказати, образ Мартина і ненакреслений зовсім; всю увагу зосереджено на Зосі. Мартинові ж лишилась одна лише „випадковість“, та письменницька неохайність. Живе він поза часом та просторінню, колишній гімназист не вміє за столом поводитись з виделкою і має ще інші подібні недоречності, які говорять про те, що з літературними прийомами, потрібними для окреслення образу, автор цілком не справився. Подібних явищ в альманасі розкидано дуже й дуже багато. Переписувати їх нема жодної потреби. Зазначу тільки ще один дуже вражаючий приклад. Іде дівчина в туфлях, що тиснуть їй ногу, падає, підбігають безпритульні, знімають туфлі й зникають. Подумайте, читачу, тісні туфлі, значить міцно сидять на нозі, і їх крадуть безпритульні. Випадок неймовірний. Але от ще неймовірніший. Тиждень - другий, нехай навіть місяць, сидить у в'язниці революціонер і годує мишу. І ось вона із вдячності... а в тім, краще процитуємо: „Миша, щоб виявити свою приязнь, шалабудить у нього попід ногами“, коли він ходє камерою. Чи не справді відтворено художньо?! Наче запозичено у руського сучасного письменника Н. Нікітіна, у якого іноді у воді карасі потіють! Проте, було б великою помилкою гадати, що творчість альманаху цілком ні-

чого спільного немає з художньою думкою. Вище вже відзначалися яскраві фарби письменників і в альманасі їх чимало, особливо у Панча, Іванова, а почасти у Епіка та Досвітнього.

Яскравість художніх фарб безперечно є у тісній залежності від поетичної мови, багатої на свій словниковий матеріал і на його образність. Переважаюча більшість класичних письменників відчували „муки слова“: вони почували недостачу поетичної лексики для відображення багатообразних життєвих явищ і людських переживань. Що ж зустрічаємо ми в альманасі? Посамперед, сумісь мови поетичної і мови розмовної, книжної: „Він поклав свою долю на „що буде“, або „він вже не міг регулювати логіки своєї свідомости“, або „стародавні закони предків ожили в ньому і трошили пізніші культурні нашарування“, — подібні вислови різнотипні своєю мовною культурою, у всякому разі чужі для художности, і їх чимало зустрічається в альманасі. Подібне спостерігається і з повторенням тих самих слів, начеб-то в українській мові немає синонімів. Слова: „раптом“, „байдуже“, „божевільний“, „як“, „мить“ повторюються дуже й дуже часто. Особливо пощастило для словечка „мить“. В деяких повістях зустрічається воно більш 20—25 разів. Часом на одній лише сторінці 2—3 і навіть 4 рази. По 2 рази дуже часто. Досить перечитати „Алай“, щоб переконатися в цьому. Ще більш вживається словечко „тискати“, що зустрічається з приставками і без них, з прийменниками і без них. „Тискає“ Шкурупій, Вразливий, Епик, особливо два останніх. А в тім, це природньо; вже такі теми. Вони ведуть за собою повторність, специфічність слів і висловів: обняла, обвила, здавила, тиснула, притиснула, горіла, тремтіла, або — теплинь тіла, п'яні очі, хитрі поцілунки, відкриті груди, лінії тіла, оголені лікті, руки, ніжки, шалені обійми, ліжко, липнева втома. І цима словечками ряснять оповідання, заповнюючи собою цілі сторінки. Для ілюстрації можна взяти хоч би сторінку 330. Численність порівнянь знов-таки одноманітних (лице, як крейда), взятих з однотонного життя колишнього села, лише підтверджують загальне явище, що говорить про блідність і бідність мови альманаху, що визначає відсталість мовної культури його авторів. Культура—явище соціальне, обумовлене різноманітними явищами економічного і громадського життя. Вона збагачується новими мовними настроями, новим словниковим матеріалом разом зі зміною цього життя, з ростом культури думки. Останнє розв'язується не шляхом заучування старих штампів, звідки б вони не виходили, не шляхом простого копіювання мови, але проробленням нових літературно-мовних норм, співзвучних стильові нашої епохи. Ця остання знаменує собою індустріалізацію села, підлеглість його будівництва пролетарській диктатурі. Звідси мова справжня, але не назвою тільки, пролетарських письменників повинна не брати мовні норми села, але свої канони диктувати йому. І посамперед, яскравість і точність, емоціональну насиченість слова, лаконічність побудови мови, динамічність її.

Це ж можна сказати і про основні літературні прийоми. Масовому читачеві потрібний тепер соціально-поглиблений нарис, повість, роман,

де була б художньо відтворена правда життя в її динаміці, а не випадковий збіг окремих описів, не хроніка подій, а внутрішня обумовленість явищ, що тепер розгортаються. А ось цієї внутрішньої обумовленості у авторів альманаху й нема. Вони епізодичні. Реалізм їх хронікерськи-наївний і не художній, хоч окремі сторінки і барвисто відтворені. Нема загальної художньої увязки. Дуже багато детальних описів, що їх без порушення замислу автора легко можна було б винести за дужки. Особливо багато зайвого хронікерства у Вражливого і Епіка. Багато його у Досвітнього й Панча. Художньої лаконічності зовсім не відчувається. Замість поетичної інтенсифікації є екстенсивна культура літературних прийомів. Вона веде до розтягнутості твору і блідості його образів. І в цій поетичній культурі альманаху є також неорганізованість, розпливчатість, що спостерігалася і у взятому для оформлення матеріалі і у трактуванні його. І там і тут нестійкість. І там і тут нестійкість, і там і тут проміжність між різними своєю соціальною суттю культурами. Але це ще не дає жодного права сказати, що альманах, певніше його група, хворі без надії на вилікування, що вони непоправне заплуталися у протиріччях. Ні, вони стоять тільки на роздоріжжі.

Підведемо підсумки. Не будемо повторювати вже зроблених висновків що до соціальної цінності творів розглянутого альманаху. Не будемо повторювати і тверджень, звязаних з його художньою частиною, обумовленою, звичайно, змістом новел, повістей та лірики. Скажемо тільки, що відход ваплітян від патосу наших буднів поставив їх перед низкою протирічних явищ, що з них вони ще не намітили виходу. Ваплітяни розгублені, і ось ця-то розгубленість і тягне їх поставити і розв'язати не соціальну проблему, а проблему індивідуально-психологічну. Вони повторюють слова вже старого руського поета Минського, що ще давно розгубив свої ідеали:

Нет на свете любви,
Нет на свете добра,
Только есть красота!

Альманах не ставить перед собою завдання проповідати „любови и правды чистые ученья“. Він зайнятий красою (не дурно ж тут багато екзотики), красою душі людської незалежно, від її соціальної скерованості. Ставка на психологію особи — лейт-мотив альманаху, за винятком може бути, твору Панча. Але якої особи? Особи розгубленої, що є в соціальному тупіку, відтвореної за образом і подобиєм автора і його соціально-літературної групи.

Якими художніми прийомами творчості оформляється ця психологія? Дуже блідими, як у словниковому матеріалі, так і в технічному. Нема єдності, цільності у творах, що дозволяє говорити навіть про можливість виділу і самостійного існування окремих частин деяких творів альманаху. Дане явище свідчить про механічне їх з'єднання, а не про органічну їх художню ув'язку. Ці факти зазначалися

вище. Все це свідчить про естетичну бідність альманаху. Окремі художні сторінки, десятки сторінок на сотні, лише відтіняють цю бідність.

Альманах — яскравий свідок художньої безпорадності літературної академії. Ця остання гармонірує цілком і з безпорадністю соціальною. Обидва ці явища—органічні частини одного й того ж процесу, що спостерігається тепер на літературному фронті—інтелігентсько-письменницької розгубленості перед протиріччями наших днів.

... І це — „пролетарські“ письменники?!

До уваги читачив!

В статті тов. А. Гуревича зроблено прикру помилку: в першому рядкові *post scriptum*'у надруковано „Статтю Вітте...“, а треба „Статтю вже...“; в дев'ятім рядкові знизу надруковано „...в керовництві рухом елементам...“, а треба „...в керовництві рухом лівим елементам...“

Редакція.

Редакція { Е. Гірчак А. Річицький
 С. Гонікман М. Скрипник
 В. Затонський В. Юринець
 М. Попов